

FINNAS TILL

En studie om skolbibliotekariers tillgänglighet i det integrerade biblioteket

Cecilia Hemby och Ulrica Sjöström

Examensarbete (30 högskolepoäng) i biblioteks- och informationsvetenskap för masterexamen inom ABM-masterprogrammet vid Lunds universitet.

Handledare: Birgitta Olander

År: 2010

© Cecilia Hemby/Ulrica Sjöström

Title

TO EXIST - A study of school librarians' accessibility in the integrated library

Abstract

This Master's thesis aims to identify aspects of the school librarians' accessibility in the school library, which is the integral part of the local public library and where integration bears the meaning of two spheres of activities sharing both space and resources. One of the aspects concerns the design of the library organization and its impact on the school librarians' accessibility. Another aspect concerns the possibility for the school librarian to independently plan the organization of work in order to achieve accessibility. The third aspect concerns the impact of the school library's geographical position in order to accomplish a durable collaboration between the school librarians and the specific users of the school library.

In order to retrieve thesis material, three different parts of method has been used. One part consists of interview material from librarians actively working in the sphere of activity of the school library. Another part consists of a questionnaire survey with participating pupils and the third part consists of a documentary study including library and school documents. While the interviews aimed to look into the perspective of the librarians concerning the possibility to be accessible, the questionnaire survey aimed to get a view of the pupils' opinion of the accessibility of their school librarian. And the document study aimed to reveal how governing documents deal with the sphere of activity of the school library.

Our result indicates that the accessibility of the school librarian is dependent on the design of the library organization, which states the conditions of the organization of work. And these factors, in relation to control documents and cooperation with the specific users of the school library show that the integration, in some parts, can be viewed as an obstruction in accessibility.

Keywords

ABM, integrerade skol- och folkbibliotek, skolbibliotek, skolbibliotekarie, tillgänglighet

Innehållsförteckning

INNEHÅLLSFÖRTECKNING	3
INLEDNING	5
BAKGRUND	7
INTEGRERING – EN HISTORISK ÖVERSIKT	7
SKOLBIBLIOTEK OCH STYRDOKUMENTEN	8
SKOLBIBLIOTEK – UTFORMNING OCH FUNKTION	10
SYFTE, PROBLEMFÖRMULERING OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	11
AVGRÄNSNINGAR.....	12
BEGREPP.....	12
<i>Bibliotekarie</i>	12
<i>Bibliotek</i>	13
<i>Skolbibliotekarie</i>	13
<i>Skolbibliotek</i>	13
<i>Integrerade folk- och skolbibliotek</i>	13
<i>Tillgänglighet</i>	13
DISPOSITION	14
TEORI	15
ORGANISATIONER	15
TVÅ ORGANISATIONSTEORETISKA SYNSÄTT	15
DET MEKANISKA OCH ORGANISKA ORGANISATIONSSYSTEMET	17
PROCESSMODELLEN	18
VÅR MODELL.....	19
LITTERATURSTUDIER OCH FORSKNINGSÖVERSIKT	22
INTEGRERADE (SKOL)BIBLIOTEK.....	22
SKOLBIBLIOTEK OCH DESS BIBLIOTEKARIE	23
SKOLAN OCH PEDAGOGIKEN	24
SKOLBIBLIOTEKET, SKOLBIBLIOTEKARIEN OCH DEN PEDAGOGISKA ROLLEN	25
DEN PEDAGOGISKA ROLLEN I LÄRPROCESSEN	26
TILLGÄNGLIGHET OCH SAMARBETE	27
MODELLER FÖR SAMARBETE.....	28
ASPEKTER PÅ SAMARBETE	29
METOD	31
URVAL.....	31
<i>Studiens integrerade skolbibliotek</i>	32
Elineberg	32
Fjälkinge.....	33
Glumslöv	33
Hästveda.....	34
Höör	34
Klågerup.....	35
Sankt Olof	35
Veberöd.....	36
Önnestad.....	36
KVALITATIV METOD.....	37

<i>Intervjumanual</i>	37
<i>Genomförande</i>	38
KVANTITATIV METOD.....	39
<i>Enkätundersökning</i>	39
<i>Textstudie</i>	40
RESULTATREDOVISNING.....	42
INTERVJUUNDERSÖKNING	42
<i>Biblioteksorganisationens utformning</i>	42
Förhållandet mellan anställd och huvudman	43
För- och nackdelar med att befinna sig under samma tak.....	44
Politikernas engagemang i bibliotekets verksamhet	45
<i>Måldokumentens betydelse för tillgängligheten</i>	46
Måldokumentens inverkan på arbetets förutsättningar	46
<i>Arbetsorganisationen och dess arbetsuppgifter</i>	47
Fördelningen av arbetsuppgifter i förhållande till arbetstid	47
Förmodade förväntningar i förhållande till samarbetspartners	48
<i>Samarbetet med lärarna</i>	49
Lärare och skolbibliotekarie - samarbetspartners eller inte	49
Skolbibliotekariens syn på sitt pedagogiska arbete.....	51
ENKÄTUNDERSÖKNING	52
TEXTSTUDIE	56
<i>Biblioteksplaner</i>	56
Kommunala biblioteksplaner	56
Lokala biblioteksplaner.....	57
<i>Skolplaner</i>	58
Kommunala skolplaner	58
Lokala skolplaner	59
ANALYS OCH SLUTSATSER	60
SKOLBIBLIOTEKSORGANISATIONENS UTFORMNING	60
<i>Två huvudmän</i>	61
<i>Relationer i en organisation</i>	62
<i>Två verksamheter</i>	63
<i>Relationer i verksamheten</i>	65
ARBETSORGANISATIONEN OCH SKOLBIBLIOTEKARIENS SJÄLVSTÄNDIGHET	66
<i>Arbetsfördelning och förväntningar</i>	66
<i>Arbetsuppgifter</i>	68
<i>Måldokumentens betydelse</i>	69
SAMARBETE I RELATION TILL SKOLBIBLIOTEKETS PLACERING	70
<i>Central placering eller "lite utanför"</i>	70
<i>Samarbete och dess förutsättningar</i>	71
<i>Skolbibliotekarien i undervisningen</i>	72
SLUTSATSER.....	74
<i>Biblioteksorganisationens utformning</i>	74
<i>Måldokumentens betydelse</i>	75
<i>Arbetsorganisationen</i>	75
<i>Samarbete med lärarna</i>	76
<i>Delarnas inbördes relation</i>	76
<i>Vidare forskning</i>	77
LITTERATURFÖRTECKNING	78
BILAGOR	81
BILAGA 1	81
BILAGA 2	83
BILAGA 3	85
<i>Brev 1:</i>	85
<i>Brev 2:</i>	85
<i>Brev 3:</i>	86

Inledning

Då vi alla bär med oss olika upplevelser och uppfattningar om skolan och dess verksamhet bär vi, direkt eller indirekt, även med oss en mängd olika föreställningar om skolbiblioteket och den roll som skolbibliotekarien spelar. En del av denna roll handlar om skolbibliotekariens möjligheter till tillgänglighet för att kunna tillgodose användarens behov och bruk av skolbiblioteket. Föreställningar kring detta, anser vi, kan ses i relation till den faktiska verksamhet som bedrivs i skolbiblioteket utifrån de förutsättningar och resurser som finns att tillgå.

Baserat på uppfattningen om att människors upplevelser och uppfattningar utmynnar i antaganden om var en skolbiblioteksverksamhet ska finnas, vad den ska innehålla och hur den bör fungera, har vi funnit ett intresse i att undersöka de faktorer som har en förmodad inverkan på verksamhetens utformning och utövande samt skolbibliotekariens faktiska arbetsituation. Vi vill undersöka dessa faktorer ur ett tillgänglighetsperspektiv, i den organisation där skolbiblioteket är integrerat med folkbiblioteket. I viss mån är det den egna erfarenheten av skolbibliotek som ligger till grund för det intresse som vi båda författare har kring detta område, men intryck kommer även utifrån det faktum att vi båda är föräldrar till barn, som är elever på olika stadier inom det svenska skolväsendet. Dessutom bottnar vårt intresse även i de erfarenheter som vi har fått under nuvarande utbildning, då vi har haft möjlighet att närma oss skolbiblioteksverksamheten genom både teoretiska litteraturstudier och praktiska studiebesök.

År 1993 betonar Brigitte Kühne, i sin avhandling *Biblioteket – skolans hjärna?* att ett bibliotek i huvudsak har två användningsområden, dels som inspirationskälla och dels som kunskapsbank (Kühne, 1993, s. 11). För att på bästa sätt aktivera dessa båda användningsområden, behöver skolbiblioteket bli en naturlig del i undervisningen. Genom detta förfarande utnyttjas bibliotekariens kunskaper på ett bra och effektivt sätt och skolbibliotekariens pedagogiska roll blir mindre diffus (Kühne, 1993, s. 13).

År 2008 betonar Maud Hell, i sin bok *Utveckla biblioteket! – Att starta och driva en bra verksamhet*, att välutrustade och kompetent bemannade skolbibliotek ska finnas på skolan. En anledning till detta är att biblioteket ska inta rollen som ett välbehövligt resurscentrum, för att tillgodose elevers och lärares behov gällande både skolarbete och lustläsning. En annan anledning är att skolbiblioteket ska vara en mötesplats i skolan samt ett nav och en förmedlare av upplevelser och utveckling (Hell, 2008, s. 7). Men vad händer då när skolbiblioteket och folkbiblioteket flyttar samman och de båda verksamheterna integreras?

Integrering av folk- och skolbibliotek är inget nytt fenomen och rimmar väl med Kulturrådets uppfattning om att folk- och skolbibliotek hör samman. Rapporter, som

publicerades i början av 1980-talet, vittnar dock om att skolbiblioteksfunktionen kan vara problematisk att uppfylla vid en integrering med folkbibliotek och rapporter, som publicerades tiotalet år senare, vittnar om att situationen fortfarande var oförändrad. Enligt Statens Kulturråd är bästa receptet för att få verksamheterna att fungera tillsammans, gemensamt utarbetade och tydligt skrivna måldokument (I nöd och lust, 1991).

I början av 2000-talet presenteras, från internationellt håll, en avgörande faktor gällande problem vid integreringen. David Loertscher, en amerikansk forskare som tidigare arbetat som bibliotekarie, påpekar i andra upplagan av *Taxonomies of the School Library Media Program*, att den avgörande skillnaden mellan de två verksamheterna är den pedagogiska aspekt som skolbiblioteket har i fokus utifrån sitt uppdrag. Detta uppdrag innefattar direkt service till lärare och elever samt förmedling av information, vilka ska bidra till en kunskapsutveckling hos användarna (Loertscher, 2000, s. 12f). Men hur ser då situation ut i dagsläget, för de integrerade skolbiblioteken?

I Skolverkets lägesbedömning från 2006, blir det tydligt att ledningens prioriteringar samt samverkan mellan olika personalgrupper är en grundläggande förutsättning för att skolbiblioteket ska kunna utnyttjas utifrån sin fulla potential. Men faktum är, att lägesbedömningen, grundad på resultatet från en enkätundersökning om skolbibliotek som genomfördes under våren 2006, visar att skolbiblioteket och dess särskilda potential endast utnyttjas i begränsad omfattning. Anledningarna till detta tros vara flera, men det påpekas att det är av stor vikt att lärare, bibliotekarier och andra personella resurser inom verksamheten lyckas i sitt samspel med varandra (Skolverket, 2006, s. 16). Utifrån detta och ett uttalande om behovet av tydliga måldokument (Hell, 2008, s. 30f), uppfattar vi att skolbibliotekets problematiska situation, som Statens Kulturråd presenterade i början av 1990-talet, ännu är oförändrad.

Vi vill härmed passa på att tacka de personer som på ett eller annat sätt har varit till hjälp i vårt uppsatsarbete. Tack för att ni alla har gett oss av er tid, så att vi har fått möjlighet att genomföra vår undersökning och slutföra uppsatsen.

Bakgrund

I detta kapitel görs en beskrivning av det integrerade skolbibliotekets situation och funktion, sett utifrån det uppdrag och de riktlinjer som ligger till grund för arbetet. Vi börjar med en presentation som tar sin utgångspunkt i integreringen, dess orsaker och betydelse för verksamheten, och därefter går vi över i den del som behandlar det integrerade skolbibliotekets utgångspunkter gällande verksamheten och dess relation till grundskolan. Avsikten med kapitlet är att ge en övergripande presentation av ämnet och dess område, då en fördjupning, i kombination med redogörelser för vad tidigare forskning har kommit fram till, presenteras under rubriken Teori med litteratur och forskningsöversikt, längre fram i texten.

Integrering – en historisk översikt

Historien visar att det redan under 1800-talet fanns ett uttalat samarbete mellan skol- och folkbibliotek. Det gjordes oftast inte någon åtskillnad mellan verksamheterna inom socken-, skol-, eller folkbibliotek, och samarbete föll sig naturligt. Men 1900-talets samhällsliga utvecklingsprocess medförde förändringar inom både skol- och biblioteksverksamheten, vilket i sin tur påverkade den integreringsprocess, som pågick under förra århundradet. Exempelvis bidrog förekommande diskussioner under 1920-talet till skapandet av viss samordning mellan folk- och skolbibliotek, då Stockholms stadsbibliotek placerade sina barnavdelningar ute på skolor (I nöd och lust, 1991).

Utvecklingen ledde till att det under 1930-talet uppstod så kallade kombinerade, men inte integrerade, bibliotek i flera av Sveriges större städer. Och alltsedan 1940-talet har, vid ett flertal tillfällen, integrerade folk- och skolbibliotek, som då ibland även benämnts kombinerade bibliotek, varit under utredning i Sverige. Detta enligt Marie Eriksson och Britt-Marie Jonth, som 2002 skrev sin magisteruppsats *Integrerade folk- och skolbibliotek. En studie av två tänkbara organisationer*. Författarna konstaterar att en utredning, utförd av 1946-års folkbibliotekssakkunniga, resulterade i att ett flertal integrerade bibliotek öppnades under 1940-talet. I utredningen framhölls de fördelar, som bidrog till ett utvecklat samarbete mellan folk- och skolbibliotek, varav den ekonomiska aspekten var nog så framträdande (Eriksson & Jonth, 2002).

De folkbibliotekssakkunniga förordade även tillgänglighetsaspekten, som ett motiv till att kombinera skol- och folkbibliotek:

Man har ofta framhållit fördelarna, ekonomiska och andra av ett samarbete mellan folk- och skolbiblioteket [...]

Vi förordar vidare, att skolbiblioteken, om de upprustas på det sätt, vi föreslagit, även blir tillgängliga för annan ungdom än skolans egna elever [...] skall hållas öppen även på kvällstid.

(Folkbibliotekssakkunnigas betänkande 1946)

Förutom att ett flertal kombinerade bibliotek öppnades, ledde 1946-års betänkande till att viss teknisk samverkan infördes för biblioteken. Andra nymodigheter under denna period innebar att skolbibliotekscentraler inrättades och att en biblioteksstyrelse tillsattes som huvudman vid vissa inrättningar (I nöd och lust, 1991).

På 1960-talet granskades de kombinerade biblioteken i en rationaliseringsutredning, *Organisation och arbetsmetoder vid kommunala bibliotek RU 63*. Utredningens resultat sammanställdes i en rekommendation, som förespråkade en mer utvecklad samverkan beträffande lokaler, bestånd och personal. Samtidigt undvek utredningen att föreslå ett handlingsprogram, beroende på kommunernas skiftande lokala villkor (Eriksson & Jonth, 2002).

Under 1970-talet skedde en omfattande utbyggnad av biblioteksfilialer, främst i samband med tillväxten av ytterområden i större städer. Många av dessa filialer var kombinationer av skol- och folkbibliotek. I den långa raden av århundradets utredningsgrupper tillsattes 1979 *Skola och folkbibliotek i samverkan* och denna gång framkom tveksamheter angående samarbetet. De kombinerade bibliotekens möjligheter att nå ut till alla barn i skolan ansågs positivt, men negativa faktorer gällande skolans eventuella krav på utökade resurser framkom. Rädslan avspeglade sig i uppfattningar om att följderna kunde bli en underminering av folkbiblioteksverksamheten. För ett lyckat resultat skulle noggrann planering föregå integreringen, och de brister som redan hunnit uppstå skulle utredas lokalt (I nöd och lust, 1991). Följden blev dock att det under 1970-talet strävades efter en total integrering mellan verksamheterna. Den stora skillnaden var att kombinerade bibliotek tidigare hade samlokaliseras i redan befintliga lokaler, men i de nu nyuppförda bostadsområdena gavs möjlighet att planera lokalerna från grunden. I en rapport från 1982, *Folkbibliotekets samverkan med skolan*, konstateras att ett integrerat folk- och skolbibliotek var dyrare att inrätta jämfört med ett separat folkbibliotek, men om kostnaderna delades mellan skola och kulturnämnd tjänade kommunen på att integrera (I nöd och lust, 1991).

I dagsläget finns ett 60-tal integrerade bibliotek i Skåne, vilka i huvudsak är placerade på mindre orter (Region Skåne, 2010). I Kulturrådets undersökning gällande tillgången till skolbibliotek, genomförd 2008, har 729 av 6078 skolenheter tillgång till ett bibliotek, som är ett integrerat folk- och skolbibliotek (Skolbibliotek 2008).

Skolbibliotek och styrdokumentet

Genom Bibliotekslagens bestämmelser framhålls att det ska finnas lämpligt fördelade skolbibliotek, som har i uppgift att stimulera elevernas intresse för litteratur samt tillgodose deras behov av material till undervisningen. Därutöver konstateras att skolbiblioteken ska ägna särskild uppmärksamhet åt minoriteter i samhället samt barn och ungdomar, genom att erbjuda litteratur, medier och informationsteknik för att främja språkutveckling och att det är kommunerna som ansvarar för att detta uppfylls (Bibliotekslag, 1996:1596).

I Unescos skolbiblioteksmanifest, som antogs av Unescos generalkonferens 1999, uttrycks uppgifter och mål för skolbiblioteket:

Skolbiblioteket förmedlar kunskap och tankar som är grundläggande i ett informations- och kunskapssamhälle. Skolbiblioteket ger eleverna de färdigheter som behövs för ett livslångt lärande. Det ger dem möjligheter att utveckla sin inlevelseförmåga för att de ska kunna ta sitt ansvar som medborgare.

(Unescos skolbiblioteksmanifest, 1999)

Manifestet trycker dessutom på att i de fall som ett skolbibliotek delar lokaler och/eller resurser med till exempel ett folkbibliotek, skall skolbibliotekets speciella behov beaktas och tillgodoses (Unescos skolbiblioteksmanifest, 1999).

Skollagen är ett av de nationella styrdokument som ska styra verksamheten i skolan. Lagen innehåller grundläggande bestämmelser för utbildningen inom samtliga verksamhets- och skolformer och anger övergripande mål och riktlinjer för hur verksamheterna inom skolväsendet ska utformas. Dessutom återfinns här bestämmelser om vilka grundläggande krav som ställs på kommunerna, bland annat rörande rätt till utbildning (Skollag, 1985). Lagen uttrycker en viktig utgångspunkt för skolbiblioteken genom dess poängtering av att alla barn ska få lika tillgång till likvärdig utbildning (Skollag, 1985, s. 11). Just begreppet likvärdig utbildning utvecklas i läroplanen för den obligatoriska skolan (Lpo 94), men här nämns också att undervisningen ska främja elevernas lärande och kunskapsutveckling (Skolbibliotek 2008, s. 9).

Våren 2010 ligger en ny skollag – *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet* (U2009/7188/S) – ute på lagrådsremiss och efter en proposition till Riksdagen kommer den nya lagen att tillämpas den 1 juli 2011. Lagen är en sammanhållen lagstiftning som ska utgöra basen för kunskap, valfrihet och trygghet i alla de skolformer och andra verksamheter som omfattas av skollagen. Skollagens struktur har härmed setts över för att bättre avspegla senare års skolsystem och den målstyrning som är aktuell inom skolväsendet av idag, men ansvarsfördelningen mellan stat och kommun samt mellan beslutsfattare och pedagogisk profession ska ligga fast (Den nya skollagen, 2009).

I Grundskoleförordningens första kapitel, § 4, formuleras kortfattat det behov som skolan har i fråga om lokaler och utrustning, men här betonas även att det ska finnas lämpligt fördelade bibliotek, med hänvisning till riktlinjerna i Bibliotekslagen (Grundskoleförordningen, 1994). Detta lämnar utrymme för varierande tolkningar och synsätt på skolbiblioteken och dess verksamhet, vilket genomsyrar det sätt på vilket skolbiblioteken nämns i läroplaner och skolutredningar (Gómez & Swenne, 1996, s. 9). Även om innehållet i boken har en del år på nacken är det fortfarande relevant att tala om att skolbiblioteket inte är en angelägenhet enbart för bibliotekspersonalen eller enbart för läraren utan en gemensam angelägenhet, som kräver mycket aktivt pedagogiskt arbete (Gómez & Swenne, 1996, s. 6).

Skolbibliotek – utformning och funktion

Att det lämnas utrymme för varierande tolkningar och synsätt är förmodligen en av anledningarna till att skolbibliotek är föremål för skiftande utformning. Det faktum att synen på vad skolbiblioteket borde vara inte är enad, kan förmodligen relateras till att det ännu inte finns en utarbetad praxis kring vad ett skolbibliotek är. Växlandet under olika tidsperioder mellan flera olika definitioner på begreppet skolbibliotek är troligtvis en bidragande orsak därtill. I dagsläget finns således ett flertal varianter på skolbibliotek, vilket genererar ett flertal olika sätt att bedriva den verksamhet som ska tillgodose de behov som de specifika skolbiblioteksanvändarna har (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 14). Samtidigt ligger ansvaret för dagens skolbibliotek på landets kommuner, vilket innebär att rektorn på skolan ska se till att skolbiblioteket finns med i skolans lokala arbetsplan och att verksamheten följs upp och utvärderas i förhållande till målen (Skolbibliotek 2008, s. 9). Resultat av detta är att det inte går att tala om något typiskt skolbibliotek i förhållande till utformning, utan fokus läggs i stället på funktionen. En beskrivning av ett skolbibliotek skulle således kunna formuleras på följande sätt:

den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsupplevelser av alla slag.

(Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 16)

Men även om det trycks på funktion i stället för utformning är det tydligt att det finns många olika uppfattningar om vad ett skolbibliotek borde vara. I den kartläggning av skolbiblioteken i Sverige som Statens Kulturråd påbörjade under sommaren 1997 och som utmynnade i en rapport 1999, fastställs två skilda meningar angående vad ett skolbibliotek borde vara. Å ena sidan anses skolbiblioteket vara en pedagogisk resurs och därmed en förutsättning för ett undersökande arbetssätt, medan å andra sidan trycks det på att den primära uppgiften är att främja läsning (Skolbiblioteken i Sverige, 1999, s. 5).

För att skapa förutsättningar för ett lyckat samspel mellan de olika parter, som på ett eller annat sätt är involverade i, och därmed även delaktiga i skolbiblioteksverksamheten, anser vi att skolbibliotekariens tillgänglighet är en avgörande faktor. Vår uppfattning är att tillgänglighet kan ses utifrån de förutsättningar som organisationsformen ger för det arbete som skolbibliotekarier utför. Detta arbete utförs dels under den tid som skolbibliotekarien ställer till användarnas förfogande genom skolbibliotekets öppettider, dels under den tid som de lägger på att förmedla information till eleverna, i samarbete med lärare. Denna informationsförmedling ska ses utifrån de pedagogiska arbetsuppgifter som präglar verksamheten, eftersom det är genom detta arbete som eleverna ges verktyg till att kunna söka och inhämta kunskap, även när skolbibliotekarien inte är fysiskt närvarande. Således anser vi att skolbibliotekariens riktade arbete mot de specifika skolbiblioteksanvändarna bör innefatta både rollen som pedagogisk resurs i skolundervisningen och som förmedlare av den goda boken. Till följd av detta ligger vårt intresse i att undersöka vilken inverkan biblioteksorganisationen, arbetsorganisationen, gällande måldokument och samarbetet med lärarna har på tillgängligheten. Vi menar att det bör ges goda förutsättningar inom dessa områden,

för att skolbibliotekarien ska kunna utföra sitt arbete i nära samarbete med användarna.

Genom vår studie av nio integrerade folk- och skolbibliotek i Skåne vill vi kartlägga dagens situation gällande skolbibliotekariers tillgänglighet. Studien består av intervjuer med aktiva skolbibliotekarier inom området, av en enkätundersökning bland ett urval av elever samt en textstudie av ett flertal måldokument, som är relevanta och aktuella för området.

Syfte, problemformulering och frågeställningar

Vi utgår ifrån att den organisation som ligger till grund för det integrerade skolbiblioteket bidrar till goda förutsättningar för en väl fungerande verksamhet. Vi tror att den integrerade organisationen, om den drivs utifrån en väl grundlagd och gemensam verksamhetsplanering, bidrar till positiv inverkan på den skolbiblioteksverksamhet som bedrivs. Dessutom förutsätter vi att den integrerade skolbiblioteksverksamheten tas upp och beskrivs i de skilda måldokument som är aktuella inom både skola och bibliotek, för att ge de involverade parterna tydlig information och vägledning gällande bland annat ansvars- och arbetsfördelning.

Vi anser att tillgänglighet står i nära relation till de förutsättningar som den integrerade organisationen ger, den arbetsorganisation som är aktuell på skolbiblioteken samt det samarbete som skolbibliotekarien har med sina specifika användare.

Genom att undersöka den skolbiblioteksverksamhet som ingår i en organisationsform där skolbiblioteket är integrerat med folkbiblioteket är vårt syfte att granska denna organisationsforms inverkan på skolbibliotekariens tillgänglighet.

Till följd av vår uppfattning om skolbibliotekariens tillgänglighet har vi valt att formulera vår övergripande frågeställning på följande sätt:

- Vad innebär en integrering för skolbibliotekariens möjligheter att vara tillgänglig för användarna?

För att konkretisera den övergripande frågeställningen, då vi anser att frågan om tillgänglighet kan delas in i olika områden, har vi formulerat tre snävare frågeställningar. Dessa är:

- Inverkar skolbiblioteksorganisationens utformning på skolbibliotekariens tillgänglighet och i så fall i vilken utsträckning?
- Vilken inverkan har arbetsorganisationen på skolbibliotekariens grad av självständighet i fördelningen av arbetsuppgifter?
- Har bibliotekets fysiska placering någon inverkan på skolbibliotekariens tillgänglighet i förhållande till samarbete med lärare och i så fall på vilket sätt?

Avgränsningar

Vi har valt att närmre undersöka vilka uppfattningar som finns hos skolbibliotekarier och elever gällande tillgängligheten på de integrerade folk- och skolbiblioteken. Detta har vi gjort genom att lägga fokus på tre av de områden som vi tror har inverkan på tillgängligheten.

Det första området innebär att vi tittat närmre på den organisation som biblioteket befinner sig i, då vi är av den uppfattningen att denna har en betydande inverkan på de förutsättningar som biblioteken har. Som andra område studerar vi den arbetsorganisation som skolbibliotekarien befinner sig i på sin arbetsplats. Här är vi intresserade av vilken inverkan organisationen har på arbetsuppgifterna genom att undersöka hur fördelningen ser ut mellan de olika arbetsuppgifterna. I det sista området riktar vi vårt intresse mot den del av arbetet som handlar om skolbibliotekariens pedagogiska roll. Intresset ligger här i att se hur denna ser ut ur ett tillgänglighetsperspektiv. Här handlar det både om läsfrämjande aktiviteter samt undervisning i informationssökning.

En avgränsning i vår undersökning innebär att vi enbart har utgått ifrån integrerade folk- och skolbibliotek som befinner sig inom Skånes gränser. Detta har vi framförallt gjort på grund av praktiska skäl, då vi båda är bosatta inom en till två mils radie utanför Lund, och i första hand är beroende av allmänna kommunikationsmedel.

En annan avgränsning är att vi har valt att, i vår undersökning, bortse från den verksamhet som bedrivs av folkbiblioteket och dess bibliotekarier. Vi är dock medvetna om att folkbiblioteket har en viktig funktion och stor betydelse för integreringen.

Vi är övertygade om att det finns fler områden att undersöka när det handlar om skolbibliotekarien och tillgängligheten och vi är även medvetna om att det finns fler yrkesgrupper, exempelvis folkbibliotekarier, lärare, rektorer och politiker, som hade kunnat involveras i vår undersökning. Självklart hade även deras versioner varit av intresse för att skapa ytterligare dimensioner av situationen, men vi har medvetet valt bort dessa kategorier då vi har en begränsad tid till vårt förfogande.

Begrepp

Här följer definitioner av de begrepp som vi uppfattar som centrala för förståelsen av uppsatsens innehåll. Anledningen till att vi har valt att här även ta upp till synes självklara begreppsdefinitioner grundar sig på att vi vill tydliggöra den gränsöverskridning i arbetsorganisation som den integrerade organisationsformen ger. Detta blir framförallt märkbart i två kapitlen resultatredovisning och analys.

Bibliotekarie

Med begreppet bibliotekarie avser vi den eller de fackutbildade personer som arbetar på de integrerade folk- och skolbibliotek där vi har utfört våra intervjuer. Dessa personer kan inneha en folkbibliotekarietjänst, men utför trots detta olika arbetsuppgifter, som direkt relaterar till skolan och undervisning. Begreppsanvändningen kan också innebära att personerna ifråga innehar tjänsten som

skolbibliotekarie, men i viss mån även utför arbetsuppgifter som direkt relaterar till folkbiblioteksverksamheten.

Bibliotek

Detta begrepp innefattar den institution som ägnar sig åt enskild och/eller integrerad biblioteksverksamhet, utifrån föreliggande statliga och kommunala uppdrag.

Skolbibliotekarie

Med termen skolbibliotekarie avser vi den fackutbildade bibliotekarie, som är anställd som skolbibliotekarie vid det integrerade folk- och skolbiblioteket. Denne arbetar framförallt med skolbiblioteksuppgifter, vilket innebär att han eller hon har det övergripande ansvaret för utvecklandet och utförandet av skolbiblioteksuppgifter, enskilt eller tillsammans med skolans lärare. Dock innefattar även termen skolbibliotekarie att personen ifråga, i viss mån, även har arbetsuppgifter som relaterar till folkbiblioteksverksamheten och dess användare.

Skolbibliotek

Med begreppet skolbibliotek följer den enskilda och/eller integrerade verksamhet som utformas och bedrivs med inriktning mot de specifika användarna inom skolan.

Integrerade folk- och skolbibliotek

Med termen integrerat folk- och skolbibliotek avser vi den fysiska integration som uppstår när de båda institutionerna, med sina respektive verksamheter, samsas i samma lokal, har delade resurser och välkomnar användare från både allmänheten och skolan.

Tillgänglighet

Bonniers svenska ordbok (2006) ger ordet tillgänglighet definitionen ”som går att nå, som man har tillgång till, att komma i kontakt med”. Nationalencyklopedin (1995) ger en något utförligare definition:

Möjligheter att ta del av något eftersträvansvärt. För en bestämd person beror dessa möjligheter exempelvis på hennes fysiska rörlighet och den geografiska närheten till det eftersökta. Faktorer som öppethållandetider och tillträdesregler kan också vara betydelsefulla.

Med begreppet tillgänglighet avser vi dels den faktiska tid som organisationsformen bidrar med, sett utifrån skolbibliotekariens möjligheter att ställa sig till användarnas förfogande genom exempelvis skolbibliotekets öppettider och dels avser vi de förutsättningar som ges till förberedelser och utövande av pedagogiskt arbete gentemot eleverna, i samverkan med lärare. Dessa faktorer, som direkt eller indirekt bidrar till tillgänglighet, ska ses utifrån de pedagogiska arbetsuppgifter som präglar verksamheten, då det är genom detta arbete som eleverna ges verktyg till att kunna söka och inhämta kunskap, även när skolbibliotekarien inte är fysiskt närvarande. Vi vill därmed se tillgänglighet både som en möjlighet att nå och komma i kontakt med en fysisk plats eller person, men även som en produkt av det samarbete som skolbibliotekarie och lärare kan skapa tillsammans.

Disposition

Utifrån uppsatsens inledande beskrivning av bakomliggande anledningar till valt ämne, presentation av delar av ämnesområdet samt syfte och frågeställningar följer nu en genomgång av de teorier och den forskningslitteratur som är grundstommen i våra studier av området.

Efter litteraturgenomgången följer en redogörelse för valet av metod samt de tillvägagångssätt som vi har använt oss av inom de tre olika undersökningsmetoderna. Denna del innehåller även en presentation av de integrerade folk- och skolbibliotek som ingår i vår undersökning. Vi har valt att genomföra presentationen utifrån en i förväg given struktur för att skapa kontinuitet i redogörelserna, då de är nio stycken till antalet.

Nästkommade del är resultatredovisningen. Här har vi valt att först presentera vår empiriska intervjuundersökning, följt av enkätundersökningen och textstudien. Detta då vi anser att intervjuresultatet är vårt huvudsakliga material, följt av de andra två i fallande skala. I den avslutande analysdelen, med tillhörande diskussion och slutsatser, sammankopplas resultatet med våra frågeställningar och de teorier som vi redogjort för i litteratur- och forskningsöversikten.

Teori

Innehållet i detta kapitel syftar till att ge en bild av organisationsteori i förhållande till organisationsstorlek, målgrupper som ingår i organisationen, målgrupper som organisationen riktar sig till samt organisation sett ur arbetsmässiga aspekter.

I sin magisteruppsats från 2002, konstaterar Marie Eriksson och Britt-Marie Jonth att det finns lite forskning i Sverige som rör organisationsformen integrerade bibliotek som också fungerar som skolbibliotek (Eriksson & Jonth, 2002, s. 67). Däremot har organisationers struktur och beslutsfattande samt den sociotekniska aspektens betydelse på organisationer utforskats under flera decennier. Därmed är tillgången på material och forskningsresultat kring detta i det närmaste oändlig (Abrahamsson, 2000, s. 156).

Organisationer

Den organisatoriska aspekten av det integrerade folk- och skolbiblioteket är en av utgångspunkterna i vår undersökning. Fokus ligger dels på den inverkan organisationens storlek har på möjligheten för skolbibliotekarien att vara tillgänglig, dels på den inverkan organisationen har på de anställdas möjligheter att aktivt kunna styra och planera sina arbetsuppgifter själva. Teorier kring organisationer kan ses som ett synsätt innehållande de tolkningsramar och analysmodeller som behövs för att beskriva, tolka och förstå vad som sker och inte sker i en organisation (Bruzelius & Skärvad, 2004, s. 31).

Alla organisationer skapas för att förverkliga mål och själva idén med organisationer och organiserade handlingar är att mål kan uppnås effektivare genom samarbete mellan individer än genom individuella ansträngningar (Bruzelius & Skärvad, 2004, s. 25). Därför finns det olika slags organisationer beroende på vilken eller vilka parter som gynnas av organisationens verksamhet. Gällande det integrerade folk- och skolbiblioteket är det tydligt att verksamhetens uppdrag är att hjälpa användarna, som i detta fall är lärare och elever, och följaktligen klassas denna form av organisation som en serviceorganisation (Bruzelius & Skärvad, 2004, s. 28f).

Två organisationsteoretiska synsätt

Det är viktigt att vara medveten om att de teoretiska synsätt, som belyser det integrerade folk- och skolbibliotekets verksamhet, endast belyser vissa aspekter av organisationen. För att kunna förstå en hel organisation och för att undvika felaktigt dragna slutsatser krävs kompletterande synsätt (Bruzelius & Skärvad, 2004, s. 32).

Inom organisationsteorin finns två dominerande synsätt, det rationalistiska och det systemteoretiska. Dessa kan jämföras med tankelinjer och fungerar som underlag vid studiet av organisationer. Dock poängterar Bengt Abrahamsson i boken *Organisationsteori. Moderna och klassiska perspektiv* att dessa två står i motsättning till varandra på flera punkter, där den mest fundamentala motsättningen dem emellan är varför organisationer överhuvudtaget existerar (Abrahamsson, 2000, s. 151).

Det rationalistiska synsättet ser organisationens handlande som en funktion av mål som uppställs av den eller de individer som oftast fungerar som organisationens huvudman (Abrahamsson, 2000, s. 102). Förändringar i organisationen sker alltså som direkta effekter av att en eller flera individer inom organisationen upprättar de planer, som har till syfte att realisera eventuella omorganisationer. För att detta ska komma till stånd krävs att den eller de personer som har till uppgift att verkställa målen dels har förmåga att omsätta dessa i praktisk handling, dels har förmåga att tillämpa den väg som är mest fördelaktig sett utifrån ett ekonomiskt perspektiv (Abrahamsson, 2000, s. 92).

Det systemteoretiska synsättet ser på organisationen som en ”naturlig helhet” där organisationens mål uppkommer efterhand som organisationen utvecklas. Detta sker på helt ”naturlig” väg, till följd av att organisationen arbetar för att upprätthålla jämvikt och balans. Följden blir att det system som organisationen är uppbyggd av kontinuerligt skapar behov som direkt påverkar systemet och för att jämvikten och balansen ska kunna bibehållas krävs ständig tillfredsställelse av de uppkomna behoven. Organisationens förändringar är alltså ett svar på systemets egna behov som uppkommer till följd av omgivningens återverkningar. Systemets alla delar är ömsesidigt beroende av varandra och enligt systemteorin är organisationens huvudkännetecken en strävan efter den balans, som i förlängningen leder till överlevnad (Abrahamsson, 2000, s. 93).

Att det finns både problem och brister inom respektive synsätt pekar Abrahamsson på genom att konkretisera de delar som ligger till grund för skepticism. Denna grundar sig på respektive teoriers oförmåga att enskilt fungera fullt ut.

Det rationalistiska perspektivet uppmärksammar inte i tillräcklig utsträckning de faktorer som hänger samman med förhållandena i organisationens omgivning. Dessutom är det tydligt att det finns ett flertal inbyggda begränsningar i systemets oförmåga att vara känslig och lyhörd inför de eventuella störningar som kan uppkomma genom inre motsättningar i organisationen (Abrahamsson, 2000, s. 152).

Angående det systemteoretiska perspektivet är en begränsande faktor en alltför godtycklig inställning till de mål som organisationen byggs upp kring, då dessa är anpassade efter att upprätthålla balansen mellan olika intressenters skilda krav. Detta gör strukturen osäker och kan leda till att en viss individ eller grupp lämnar samarbetet ifall organisationsmålet inte är acceptabelt (Abrahamsson, 2000, s. 118). Dessutom kan organisationsledningen uppfattas som ”svag” i sin roll, då den blir en slags medlare eller förlängd arm genom att den hela tiden behöver jämföra mellan olika huvudmäns krav (Abrahamsson, 2000, s. 110).

Abrahamssons uppfattning är att det rationalistiska synsättet, trots sina allvarliga brister, bör fungera som bas vid studiet av organisationer. Dock är denna uppfattning grundad i att det är möjligt att göra det rationalistiska synsättet komplett genom att tillåta det att låna drag av systemsynsättet för att på så sätt kompensera för de brister som det anses ha. Dragen omfattar de olika intressen av organisationen som finns i samhället och som bör tillgodoses för att organisationens existens ska kunna garanteras (Abrahamsson, 2000, s. 152).

Det mekaniska och organiska organisationssystemet

Abrahamsson är även av den uppfattningen att det vid studiet av organisationer är av intresse att studera modeller, som handlar om organisationens struktur. Detta ger underlag för att skapa förståelse för det sammanhang som den undersökta organisationen befinner sig i.

Med hänvisning till de två författarna Tom Burns och G.M. Stalker, som står för en modern klassiker inom organisationsteorin gällande studiet av organisationers struktur, klargör Abrahamsson deras huvudtes. Denna innebär att lämpligheten av en viss organisationsstruktur beror på de betingelser som det administrativa systemet arbetar under.

Enligt Abrahamsson anser Burns och Stalker att i det administrativa systemet kan två motsatta typer urskiljas, dels det mekaniska och dels det organiska. Huvuddragen i det mekaniska respektive det organiska systemet klargörs genom en uppsplätning av de två formernas olika kriterier, vilka är vardera tio till antalet. De respektive kriterierna har till syfte att tydliggöra varför det mekaniska organisationssystemet passar för den organisation som utsätts för föga tryck att förändra sig, medan det organiska syftar till att ge struktur till den organisation, som befinner sig i en instabil och föränderlig omgivning. Om dessutom situationen för en organisation är sådan att det finns uppgifter, som inte så lätt kan fördelas mellan olika befattningar i organisationen, är det ytterligare ett kriterium för att den organiska formen passar för organisationen (Abrahamsson, 2000, s. 95).

Innebörden i de tio kriterier, som ligger till grund för att en organisation ska anses lyda under det mekaniska systemet, är bland annat att de uppgifter som skall utföras bryts ner och fördelas på ett flertal specialiserade funktioner. Det mekaniska systemet vittnar om att individuella arbetsuppgifter är abstrakta och lossbrutna från organisationens huvudmål, då de anställda snarare strävar efter förbättringar av arbetsmetoder än att uppfylla organisationens övergripande mål. Dessutom ingår en hierarkisk auktoritetsstruktur, där toppen bestämmer uppgifter och behärskar den viktigaste informationen samtidigt som de underordnades uppgifter styrs av instruktioner och beslut från överordnade. Detta innebär att kraven på lojalitet mot organisationen och lydnad inför överordnade har en framskjuten plats och det existerar precisa definitioner av rättigheter och skyldigheter för varje arbetsroll och funktion (Abrahamsson, 2000, s. 95f).

Det organiska systemet, som visar på en mer ”flytande” karaktär, är utformat som ett öppet system där ömsesidiga relationer, rådgivning och kontinuerlig inre förändring utgör basen. Utifrån denna styrs de arbetande genom hänvisning till långsiktiga

program och syften, i en miljö där ett grundläggande antagande är att den som är bäst informerad och som har de mest relevanta kunskaperna skall ta ledningen. Genom detta förfaringssätt betonas att lojaliteterna hos befattningshavarna sträcker sig så långt att kontroll, auktoritet och kommunikation fungerar i en nätverksstruktur, där solidaritet med övriga anställda och organisationen framhålls som grundläggande (Abrahamsson, 2000, s. 96f).

Processmodellen

Med utgångspunkt i ovan beskrivna synsätt och system har Abrahamsson utarbetat en processmodell, som kan ligga till grund för studiet av en organisation. Denna modell, som är utarbetad genom en sammanslagning av de två organisationsteoretiska synsättens mest funktionella delar, har det rationalistiska synsättet som bas. Genom detta förfaringssätt undanröjer modellen vissa av det rationalistiska synsättets brister, samtidigt som den ger möjlighet att undvika de delar i systemteorin som kan ses som alltför generella och diffusa (Abrahamsson, 2000, s. 152f). Processmodellen lånar därmed drag från det rationalistiska synsättet, samtidigt som den kompletterar det genom att använda sig av funktionella delar i systemsynsättet. Till följd av denna sammanslagning ges tydliga hänvisningar till de materiella och politiska påverkansfaktorer som kan uppfattas som begränsande för organisationens handlingsutrymme, vilket kan påverka och inskränka organisationens handlingsfrihet (Abrahamsson, 2000, s. 88).

För en förbättrad förståelse av processmodellen återges här Abrahamssons förklaring till de sju element, som modellen består av.

1. Det första elementet innebär att en organisation har en historia. Betydelsen av detta är att organisationen är skapad av en intressegrupp, som har inflytande över dess utveckling, dock under påverkan från olika krafter i omgivningen.
2. Det andra elementet beskrivs utifrån att en organisation är produkten av kollektivt medvetande. Detta betyder att en organisation alltid är företrädd av en huvudman, som ser organisationen som ett instrument för att tillgodose sina intressen.
3. I det tredje elementet utgår man ifrån att huvudmannen strävar mot full optimering av verksamheten. Dock kan man aldrig räkna med att uppgjorda planer kan genomföras helt utan störningar, då både ekonomiska och politiska processer i det samhälle där organisationen verkar samt andra intressegruppers organiserade verksamhet, har en begränsande funktion.
4. Med det fjärde elementet antas huvudmannen inte ha möjlighet att sköta organisationen på egen hand. Detta innebär att ett ombud, med funktionen organisationens exekutiv, behöver tillsättas, för att organisationens dagliga verksamhet ska kunna skötas. Motiven för att skapa denna funktion är bland annat att hushålla med huvudmannens tid och ekonomiska resurser, att tillfredsställa behovet av specialkunskap för exempelvis administration, att sköta långsiktig planering av verksamheten samt att kunna ha snabb insikt i när organisationens resurser bör tas i bruk.
5. Det femte elementet innefattar att exekutiven vanligtvis har till uppgift att administrera organisationen. Då det, utöver materiella tillgångar, krävs personella resurser i en organisation är det huvudmannen och/eller exekutiven som anställer personer för att utföra arbetsuppgifter på olika nivåer.

6. Arbetsstyrkans storlek och sammansättning är det sjätte elementet. Båda varierar beroende på faktorer i omgivningen samt på de mål som huvudmannen, och hans ombud, har för verksamheten.
7. Det sjunde och sista elementet handlar om att organisationens struktur beror på huvudmannens planer och omgivningens påverkan. De planer som ligger till grund för strukturen kan bland annat gälla produktion och personalpolitik medan omgivningens påverkan är faktorer så som lagstiftning eller marknadsförhållanden, vilka är svåra att kontrollera (Abrahamsson, 2000, s. 153f).

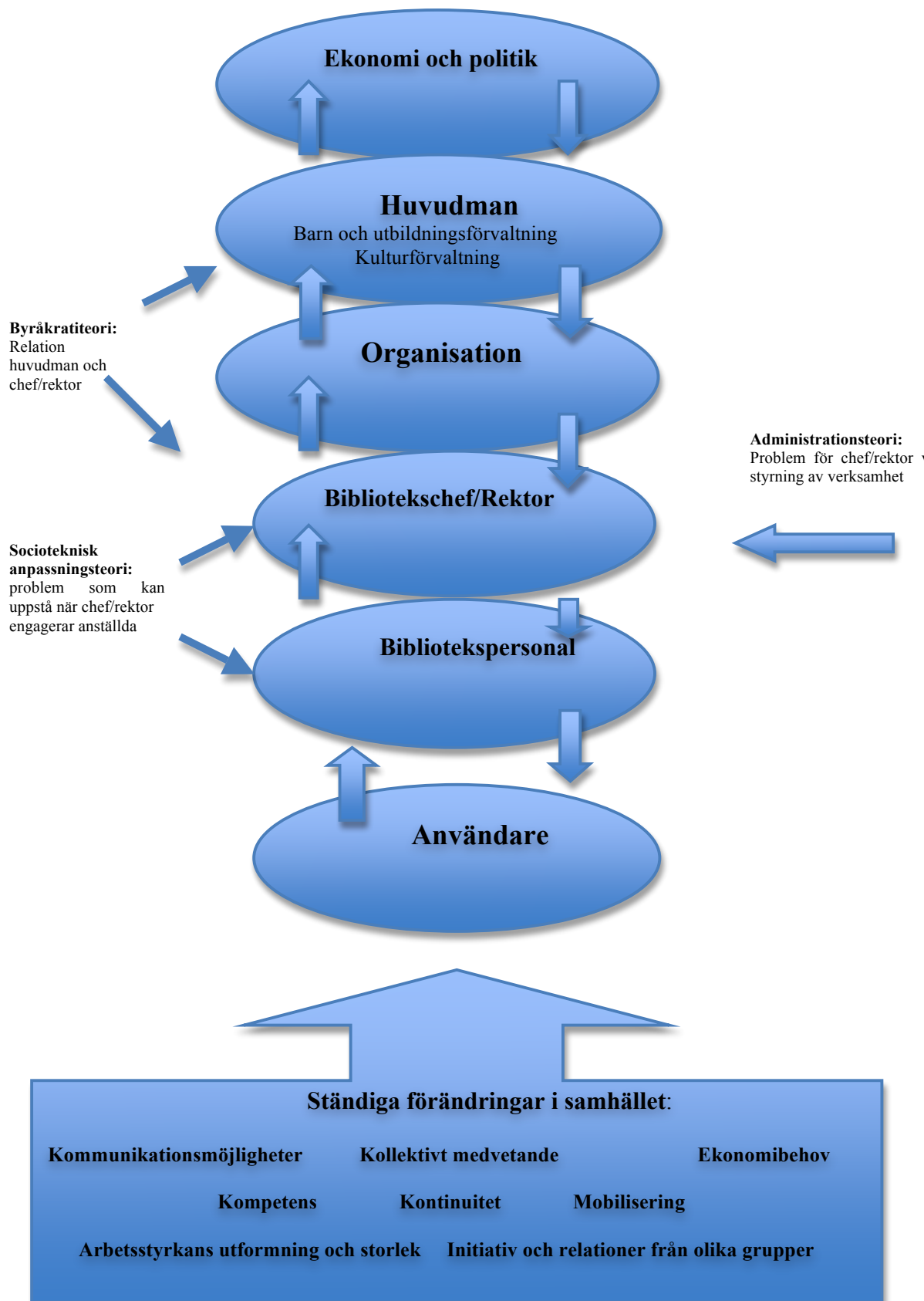
Då organisationsteorin innehåller en mängd underteorier, som är användbara när de olika organisationernas verksamheter ska studeras närmre, har Abrahamsson lagt till tre av dessa i sin processmodell. De tre benämns byråkratiteori, administrationsteori samt socioteknisk anpassningsteori, där den första syftar till att beskriva relationen mellan huvudmannen och exekutiven. Den andra teorin syftar till de problem som kan uppstå för exekutiven i samband med den styrning som finns angående organisationens produktion. Inom denna teori anser Abrahamsson att ytterligare en uppdelning kan göras gällande dels organisationens struktur och dels dess beslutsfattande. Den tredje och sista teorin visar på modellens inriktning mot den del som behandlar organisationssociologi. Abrahamsson har valt att kalla denna teoridel för den sociotekniska anpassningsteorin, och den berör problem som kan uppkomma i samband med att exekutiven anstränger sig för att engagera de anställda (Abrahamsson, 2000, s. 154f).

Avslutningsvis påpekar Abrahamsson att andra organisationer och deras handlande utgör viktiga förutsättningar för en viss organisations verksamhet. Här ingår de delar som behandlar initiativ och relationer från utomstående grupper och organisationer, vilka kan ses som intressenter till den ursprungliga organisationen. Men för att inte komplicera sin modell alltför mycket har Abrahamsson valt att bortse från denna i sin schematiska bild (Abrahamsson, 2000, s. 156).

Vår modell

Figur 1 presenterar den modell som vi har utarbetat genom att tillägna oss de delar i Abrahamssons processmodell, som vi anser är relevanta i vår studie. Dessa delar har vi kombinerat med vår egen uppfattning om skolbibliotekariernas situation, gentemot den organisation som de befinner sig i.

Figur 1. Vår processmodell av det integrerade biblioteket (efter Abrahamsson)

I vår modell, figur 1, befinner sig organisationens huvudsakliga delar i den ellipsformade tabell, som beskriver de delar som en organisation är inrättad efter. Detta görs utifrån en fallande ordning där **ekonomi och politik**, som är placerat överst i hierarkin, är de faktorer som reglerar handlingsutrymmet för organisationen. Därunder följer en **huvudman**, som i egenskap av att vara den förvaltning som ligger bakom inrättandet av organisationen, har i uppdrag att utföra en bestämd uppgift för att garantera organisationens fortlevnad.

I nästa steg i vår tabell återfinns den del som vi, utifrån Abrahamssons processmodell, valt att benämna **organisation**, och som är grunden till skapandet av modellen. Därefter följer **bibliotekschef/rektor**, den person som är anställd för att administrera organisationen. Denne har bland annat i uppgift att anställa **personal**, som således är nästa steg i den hierarkiska ordningen, samtidigt som den ansvarar för olika uppgifter på skilda nivåer inom organisationen. Den hierarkiska tabellen avslutas med **användare**. Dessa personer står utanför själva arbetet i organisationen, men i egenskap av nyttjare av organisationens produkter och/eller initiativtagare till anslutande organisationsverksamheter, står de i viss relation till huvudorganisationen och dess verksamhet.

De olika samhällseliga processer, som ständigt pågår i organisationens omgivning, har vi valt att sammanföra och placera direkt under den hierarkiska tabellen. Syftet är att visa att inget led i vår tabell kan utgå ifrån att organisationens uppgjorda planer kan genomföras helt utan störningar från de faktorer som omnämns här. Dessa strömmar ständigt kring de olika elementen, vilka påverkas på olika sätt vid olika tidpunkter.

De tre underteorierna, **byråkratiteori**, **administrationsteori** samt **socioteknisk anpassningsteori**, har vi valt att lägga utanför tabellen, men i direkt anslutning till de delar i tabellen som de hänvisar till. Den första, byråkratiteorin, som syftar till att beskriva relationen mellan huvudman och bibliotekschef/rektor, anser vi kan tolkas till att i vårt fall gälla biblioteksorganisationens utformning och därtill knutna områden. Den andra teorin, administrationsteorin, som syftar till de problem som kan uppstå för bibliotekschef/rektor i samband med den styrning som finns angående organisationens produktion, kan tolkas utifrån vår ansats att titta på de arbetsuppgifter som är aktuella för skolbibliotekarien och de förutsättningar som ges inom organisationen. Den tredje teorin, sociotekniska anpassningsteorin, syftar till den del av teorin, som behandlar organisationssociologi, och detta anser vi överensstämmer väl med den infallsvinkel, som vi har valt att fokusera på gällande den integrerade folk- och skolbiblioteksorganisationen, nämligen tillgänglighetsaspekten. Vi syftar inte enbart på organisationssociologi sett utifrån bibliotekschefens/rektors ansträngningar att engagera sina anställda, utan även utifrån hur de anställda anstränger sig för att engagera sina användare.

Litteraturstudier och forskningsöversikt

Innehållet i detta kapitel syftar till att ge en bild av hur biblioteksfältet, med fokus på skolbiblioteket och skolbibliotekariens pedagogiska arbete, behandlas inom forskning och litteratur. Då både pedagogik och biblioteks- och informationsvetenskap är fält som har bidragit till en mängd publicerade forskningsresultat är områdena skolbibliotek samt skolbibliotekariens pedagogiska roll inom lärande och informationssökning väl representerade (Limberg, Hultgren & Jarneving, 2002, s. 13).

Integrerade (skol)bibliotek

”Samarbete betyder livet för svenska bibliotek.” Citatet går att läsa i *Allas bibliotek. En idébok om att integrera bibliotek* med Skolverket och Statens Kulturråd som ansvariga utgivare. Diskussionen i boken visar att det numera är vanligt med politiskt stöd för just integrering, planlagd samordning mellan skola och folkbibliotek samt att senare års integrering har varit ett organisatoriskt grepp med ekonomiska förtecken, vilket i det närmaste anses vara en självklarhet (Hasselrot, 2001, s. 9).

Sambandet mellan integrering och ekonomi uppmärksammas redan 1991, i rapporten *I nöd och lust* från Statens Kulturråd. Rapporten konstaterar att de integrerade biblioteken i huvudsak används som skolbibliotek, men bekostas, sköts och utrustas som om de är folkbibliotek. Detta medför att skolan ofta är vinnare och allmänheten ses som förlorare i integreringens efterdyningar. För att det integrerade biblioteket ska kunna möta både allmänhetens och skolans behov förespråkas ett grundläggande arbete gällande upprättande av mål, tydlig ansvarsfördelning samt ett handlingsprogram (*I nöd och lust*, 1991, s. 77).

Ett decennium senare, i en artikelserie i tidskriften *Barn & Kultur* från år 2000, presenteras olika aspekter av biblioteksintegrering. I en av seriens artiklar, *Att flytta samman – det integrerade folk- och skolbibliotekets möjligheter och problem*, skriver barnbibliotekarie Iréne Eriksson att grundvillkoret för att tala om en integrering, är att det ska vara ett folkbibliotek som lokaliseras till skola. Därmed ska biblioteket även fungera som skolbibliotek och bokbestånd och personal ska vara gemensam. Artikeln pekar dock på att det finns problem, som ofta ligger i bristande samplanering, samtidigt som målsättning, ansvars- och kostnadsfördelning många gånger inte är fullt ut genomarbetad. Orsaker till uppkomna problem anses vara, att förutom att de två integrerade verksamheterna folk- och skolbibliotek har olika huvudmän, har deras verksamheter också något olika mål och metoder, eftersom de riktar sig till skilda målgrupper. För skolbibliotekets del innebär huvudmannaskapet att skolan och rektor alltid är ytterst ansvarig för verksamheten (Eriksson, 2000, s. 80f). I samma

artikelserie ger bibliotekskonsulent Agneta Månsson uttryck för att den utvecklingspotential som sågs i att integrera bibliotek i slutet på 1990-talet kan ses som en följd av den ekonomiska verklighet, som ledde till att bibliotek som läromedel fick genomslag (Månsson, 2000, s. 87). I ytterligare en artikel i Barn & Kulturs nämnda artikelserie, skriver Ingrid Olmander van Erk och Olle Wendt från Svenska Kommunförbundet om *Folk- och skolbibliotek – samlokaliserade och/eller integrerade – ett omöjligt uppdrag?* De menar, att trots att skolbibliotek har ett lagskydd i Skolförordningen har de ändå inte utvecklats och prioriterats. Men med en ny syn på lärprocessen (se vidare under rubriken Skolan och pedagogiken) kan den nya tekniken svara mot elevers och lärares behov av information, ett behov som författarna anser bör leda till att samarbete utarbetas från båda håll. Förhoppningen är också att även lärare i andra skolämnen ska se skolbiblioteket som en källa till kunskap i samma utsträckning som svensklärarna (Olmander van Erk & Wendt, 2000, s. 85). Bibliotek som läromedel och källa till kunskap kan ställas i relation till gällande mål, metoder och målgrupper för skolbiblioteket, då uppfattningen är att platsen ska ses som ett arbets- och forskningsrum för elever och skolpersonal. I detta rum ska skolbibliotekspersonalen tillämpa pedagogiska arbetsmetoder som ett led i att serva sina användare med material till undervisningen. Det integrerade skolbiblioteket är således ett verktyg både för främjande av läsutveckling och sökning av kunskap. Utifrån detta påpekas att en integrering medför vinster för skolbiblioteket, inte enbart gällande utökade resurser utan även i form av höjd kvalitet på den undervisning som innefattar det undersökande arbetssättet (Eriksson, 2000, s. 80f).

Skolbibliotek och dess bibliotekarie

De definitioner av skolbibliotek som har utarbetats och presenterats under åren lopp fokuserar till största delen på skolbiblioteket som rum samt de medier och den informationsförmedling som organisationen ska bistå och tillgodose skolan med.

Skolbibliotek är den eller de platser i eller i direkt anslutning till skolan där det finns resurser i form av medier, teknik och personal för att förmedla, söka och värdera information och läsupplevelser av alla slag och skolbibliotekets uppgift är att svara för biblioteksservice i första hand för utbildningens behov inom den egna organisationen och att i samverkan med landets biblioteksväsende i övrigt ge biblioteksservice.

(Limberg, 2003, s. 13)

Däremot saknas definitioner som syftar till att förtydliga skolbibliotekariens roll och funktion. Bibliotekslagen, det statliga styrdokumentet, nämner skolbiblioteket och dess uppdrag, men inget kring skolbibliotekarien och dess roll. I lagens femte paragraf står:

Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.

(Bibliotekslag 1996:1596)

Utifrån denna vaga beskrivning av skolbibliotek och dess uppdrag samt den totala frånvaron av den person som innehar rollen som dess förmedlare, undrar vi över hur den användarservice, som de facto omnämns, skall kunna realiseras när det inte uppfattas som viktigt att framhäva den person som fungerar som själva navet i hjulet. För trots allt är skolbibliotekarien, tillsammans med läraren, en nyckelperson när det gäller att skapa en kreativ och utvecklande miljö i skolan (Limberg, 2003, s. 9). Men att framhäva skolbibliotekariens roll är däremot något som skolbiblioteksmanifestet, som antogs av Unescos generalkonferens 1999, har tagit fasta på. I manifestet fastställs att den person, som fungerar som förmedlare av skolbibliotekets uppdrag, bör vara en fackutbildad skolbibliotekarie. Då skolbiblioteksmanifestet trycker på ord som samverkan, samarbete och kompetens ges även en beskrivning på ansvarsområden och arbetsuppgifter, som anses ligga på skolbibliotekarien. Detta görs genom att uttryckligen peka på densammes ansvar för ledning och planering av arbetet, men även att i samarbete med övrig personal ansvara för samarbete med exempelvis skola, för att stödja elever och lärare (Unescos skolbiblioteksmanifest, 1999, s. 2).

Skolan och pedagogiken

I en magisteruppsats från 2005, *Faktorer för framgång – en studie av grundskolebibliotek och hur de kan integreras i undervisningen*, skriven av Elin Fröjmark och Sally Knutsson, beskrivs den förändrade syn på undervisning som den svenska skolan har genomgått under de fyra senaste årtiondena. Den centralisering som dessförinnan hade kännetecknat den undervisning som förekom inom det svenska skolväsendet började sakta att luckras upp under senare hälften av 1970-talet. Genom Lgr 80¹, den nya läroplan som trädde i kraft 1980, togs ett första steg i arbetet med att frångå denna centralisering. Lgr 80 vittnar om en decentraliseringsprocess, som ledde till skapandet av tydliga luckor i utformandet av undervisningsinnehållet. Luckorna genererade utrymme för kommunerna att själva fylla i med det undervisningsinnehåll som de ansåg vara lämpligt och väsentligt (Fröjmark & Knutsson 2005, s. 11).

Med den läroplan som antogs 1994, Lpo 94², togs ytterligare ett steg framåt i decentraliseringsprocessen. Till följd av innehållet i denna läroplan, som är gällande än idag, förändrades styr- och regelsystemet fullt ut för skolan. Utvecklingen hade därmed tagit undervisningsinnehållet i det svenska skolväsendet från tidigare centralisering och detaljstyrning till nuvarande mål- och resultatstyrning. Detta innebär att styrdokumentet av idag endast anger målen för verksamheten. Varje skola har därmed frihet att bestämma över hur dessa mål ska förverkligas, genom att arbetsplaner utarbetas lokalt av lärare och rektorer. Utformandet av lokala arbetsplaner görs utifrån det innehåll som finns i gällande kursplaner, vilka fastställts nationellt. I kursplanerna framgår vad som ska ingå i undervisningen i stort och hur ämnenas struktur ska se ut. I de olika kursplanerna finns formuleringar som på olika sätt antyder behovet av ett bibliotek, även om själva ordet bibliotek enbart förekommer ett par gånger (Gómez & Swenne, 1996, s. 10). Trots detta genomsyras kursplanerna av en kunskaps- och samhällssyn som förutsätter att det finns goda och

¹ Lgr 80 är förkortningen av Läroplan för grundskolan 1980.

² Lpo 94 är förkortningen av Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet 1994.

tillgängliga bibliotek och genom följande citat anges läroplanens intentioner gällande skolbibliotek:

Eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenser av olika alternativ.

(Lpo 94, s. 5)

För att ytterligare understryka vikten av bra, tillgängliga och fungerande skolbibliotek återgår vi härmed till läroplanens direktiv och det sätt som det refereras till dem i Fröjmarks och Knutssons magisteruppsats. De betonar att det, enligt Lpo 94, är skolledaren som särskilt ansvarar för att arbetsmiljön i skolan utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel och annat stöd, exempelvis bibliotek, för att kunna söka och utveckla kunskaper. För att detta ska kunna komma till stånd är det respektive skolledares ansvar att se till att den enskilda skolans verksamhet utvecklas så att den svarar mot de mål som ställts upp i de lokala arbetsplanerna (Fröjmark & Knutsson, 2005, s. 11).

Skolbiblioteket, skolbibliotekarien och den pedagogiska rollen

För att skolbibliotekarien ska kunna få in en fot i skolans värld och därigenom med sin kompetens berika lärares och elevers arbete och resultat, krävs ett intresse som utmynnar i tydliga direktiv från kommunala chefer. Men hjälp för att förändra och förbättra skolbibliotekariens situation kommer också från statliga instanser.

År 2000 fick Skolverket i uppdrag av regeringen att stödja skolors arbete med att förbättra läs- och skrivmiljöer. I detta uppdrag var en av huvuduppgifterna att stärka och utveckla den pedagogiska roll som skolbiblioteken och därigenom också skolbibliotekarien har. Projektet fick namnet *Språkrum* och i dess uppdrag, med rötter i direktiven från Lpo 94 kring processinriktat arbetssätt, fanns en uttalad grundsyn, som innebar att bibliotekarien skulle bli en självklar medlem i arbetslaget (Språkrum, 2000).

Budskapet i den bok som utkom 2002, *Viljan att lära* av journalist Titti Hasselrot, kan ses som ett steg på vägen i den riktning som utpekats av Skolverket genom ovan beskrivna språkrumsprojekt. I boken tas de tankar upp som väcktes vid en konferens om bibliotekariens pedagogiska kompetens tidigare under samma år. Innehållet i boken strävar efter att visa på den viktiga uppgift som skolbibliotekarien har i form av sin pedagogiska roll. Skolbibliotekariens pedagogiska roll ska utvecklas i samarbete med lärare, i situationer där de båda intar rollen som samtalspartners. Genom detta förfarande kan skolbibliotekarien, tillsammans med läraren, gå nära eleverna och därigenom ta reda på vad eleven är i behov av i sitt kunskapssökande (Hasselrot, 2002).

Professor Louise Limberg, som bland annat arbetat som gymnasiebibliotekarie och lett ett antal forskningsprojekt kring lärande via skolbibliotek, disputerade 1998 på en avhandling om samspel mellan informationsökning och lärande, *Att söka information för att lära*. Genom sitt arbete har hon presenterat forskningsrön inom områdena

skolbibliotek och pedagogik, och hon hävdar att skolbibliotek med sin mångfald av medier och pedagogiska arbetsätt är en förutsättning för att kunna väcka elevers lust och nyfikenhet. Dessutom anser hon att användandet av skolbiblioteket och skolbibliotekarien i skolundervisningen innebär att elevers individuella inlärningsstilar och förutsättningar kan tillgodoses på ett tillfredsställande sätt (Limberg, 2003, s. 10). Men redan 1996 påpekade Limberg, i rapporten *Skolbiblioteksmodeller: utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län*, att ett nära samarbete mellan bibliotekarierna och lärare var av stor vikt för det pedagogiska arbetssättets möjligheter att väcka lust och nyfikenhet. Hon hävdade att en tydlig ansvarsfördelning mellan de samarbetande parterna och ett ömsesidigt intresse att nå gemensamma mål var avgörande för utveckling och förnyelse både i undervisningen och i biblioteksarbetet, vilket också projektresultatet visade på (Limberg, 1996, s. 22, 24).

Den pedagogiska rollen i lärprocessen

År 2002 skrev Boråsforskarna Louise Limberg, Frances Hultgren och Bo Jarneving boken *Informationssökning och lärande – en forskningsöversikt*. Denna är en redogörelse för den forskning som gjorts inom områdena informationssökning och lärande. Forskningsresultat visar att både bristande tillgång till information samt bristande färdigheter i att söka information ökar risken för att eleven misslyckas och därmed inte blir klar med sin uppgift (Limberg, Hultgren & Jarneving, 2002, s. 39). De tre forskarna redogör även för forskningsresultat gällande synen på samarbete mellan lärare och bibliotekarie. Enligt denna syn anses det nödvändigt att integrera informationssökning i undervisningen, men då krävs samarbete mellan de två parterna lärare och bibliotekarie. Forskningsresultaten har dock identifierat olika hinder för detta samarbete, hinder som kan utgöras både av brist på tid och skilda synsätt på lärande och kunskap från respektive yrkeskategori (Limberg, Hultgren & Jarneving, 2002, s. 132ff).

Ett av dessa forskningsresultat härrör från Limberg själv, i samarbete med professor Mikael Alexandersson. I boken *Textflytt och sök slump – informationssökning via skolbibliotek* redovisar de resultatet av ett projekt som behandlar skolbibliotek som redskap i undervisningen, men inte enbart då eleverna rent fysiskt befinner sig i biblioteket. Projektet, som är kopplat till skolutvecklingsprojektet Helvetesgapet, genomfördes 2001-02 och riktade huvudintresset på skolbibliotekets pedagogiska roll och är känt under namnet LÄSK, LÄrande via SKolbiblioteket. LÄSK-projektet genomförde två parallella studier, varav den ena riktade sig mot hur bibliotekspersonal och pedagoger ser på samspel. Det underlag som ligger till grund för studien tillkom genom intervjuer av de båda yrkesgrupperna (Alexandersson & Limberg, 2004).

I de forskningsresultat, som presenteras i boken *Seeking meaning*, skriven 2004 av den amerikanska professorn Carol Kuhlthau, återfinns ytterligare tankar om att lärprocessen inte alltid kräver fysisk tillgänglighet från skolbibliotekarien. Författarens utgångspunkt är den egna uppfattningen om att användarens informationssökningsbehov uppstår i en situation av okunnighet, en situation till vilken bibliotekarien behöver anpassa sina system. När det handlar om skolbibliotekarien innebär det att hon eller han inte alltid behöver vara fysiskt

tillgänglig för sina användare, utan att i det pedagogiska arbetet ge eleverna verktyg för att på egen hand kunna söka information. Denna möjlighet tänjer på gränserna gällande tillgänglighet, samtidigt som det arbete som krävs för detta kan vara en stor utmaning att få till. Det handlar inte enbart om att förse användaren med verktyg som ska underlätta tillgängligheten till information utan användaren ska också kunna förstå och ta del av den (Kuhlthau, 2004).

Det arbete som krävs för att underlätta och utveckla tillgängligheten till förståelig information innebär att skolbibliotekariens roll, i användarens lärprocess, kan liknas vid en medlars. Denna funktion tas upp till diskussion i Ejiofors och Sjöbergs magisteruppsats, *Skolbibliotekarien Image – Profil – Identitet*, där de bland annat utgår ifrån Kuhlthaus taxonomi angående skolbibliotekarierollen. I taxonomin relateras skolbibliotekariens olika roller till fem olika nivåer av service, där rollen går från att vara passiv till att bli en alltmer aktiv deltagare i elevernas informationssökningsprocess. Författarna påpekar att efterhand som integreringen av skolbibliotekarierollen ökar i undervisningen, utvidgas den pedagogiska funktionen (Ejiofor & Sjöberg, 2006, s. 21f).

Tillgänglighet och samarbete

Att engagera användarna kan ses i relation till att biblioteket ska vara en resurs bland övriga läromedel. Detta kan i sin tur ställas i relation till vår syn på tillgänglighetsaspekten gällande skolbiblioteket och dess bibliotekarie samt de samarbetsmöjligheter som tillgängligheten genererar.

Som tidigare nämnts anser vi att skolbiblioteket och dess bibliotekarie bör ges goda förutsättningar för att utveckla samarbete mellan lärare och bibliotekarie. Vi tror att ett utvecklat samarbete skapar möjligheter, som bidrar till att tillgodose användarens behov, även vid de tillfällen när biblioteket inte är öppet. Genom skolbibliotekariens pedagogiska arbete sprids den kunskap, som ger användaren möjlighet att självständigt söka och hitta information när skolbibliotekarien inte är fysiskt tillgänglig. Vi grundar vår uppfattning på att tillgänglighet varierar beroende på bibliotekets bemannade öppettider, men även beroende på i vilken mån läraren med sina elever, på eget initiativ, använder sig av biblioteket (Alexandersson & Limberg, 2004, s. 73).

Belägg för att tillgänglighet och samarbete har betydelse för varandras existens och möjligheter till utveckling, återfinns i Brigitte Kühnes avhandling från 1993, *Biblioteket – skolans hjärna?* I denna förordar hon samarbete genom att biblioteket, med syftning på folk- och skolbibliotek, bör integreras i undervisningen i grundskolan. Detta då biblioteket är en resurs, som främst ska ses som ett läromedel bland skolans alla övriga (Kühne, 1993, s. 15). Enligt Kühne finns det dock fyra faktorer som kan fungera som bromskloss när ett samarbete mellan lärare och bibliotek ska komma till stånd.

Den första faktorn är den fysiska, och dit hör bland annat bibliotekets läge, öppethållande, bemanning och utrustning. Kühne är övertygad om att skolbiblioteket borde tjänstgöra som skolans hjärta, därför att just läget för biblioteket har en utomordentligt stor betydelse för dess funktion i ett fungerande samarbete. Är

skolbiblioteket dessutom integrerat med folkbiblioteket, genom ett samutnyttjande av material och lokal, ses detta som en stor fördel vid utvecklandet av ett fungerande samarbete. Den andra faktorn är den psykologiska, som bland annat innefattar skolledningens inställning och lärarens intresse för bibliotek och samarbete. Faktor nummer tre handlar om den utbildning som lärare respektive bibliotekarier har. Diskussioner kring vem som är bäst lämpad att sköta den pedagogiska bildningen inom exempelvis området informationssökning kan ha negativ inverkan på möjligheter till samarbetsformer. Att ha fungerande mål för verksamheten är den fjärde faktorn. Hit hör både övergripande och lokala måldokument, då de fungerar som styrande underlag för både lärares och bibliotekariers arbete (Kühne, 1993, s. 227ff).

Högskolebibliotekarie Elsa Gómez och lektor Margareta Swenne sällar sig till de personer som uttrycker vikten av att skolbiblioteket ska vara en resurs för alla ämnen och att verksamheten därmed bör vara en gemensam angelägenhet för alla på en skola. I sin bok *Aktivt lärande med skolbibliotek* betonar de att en gemensam angelägenhet förutsätter samarbete, och för ett optimalt utnyttjande av biblioteket krävs ett samarbete mellan lärare och bibliotekspersonal. De tillägger att samarbete över kaffet är lika nödvändigt som organiserad planering (Gómez & Swenne, 1996, s. 68f).

Modeller för samarbete

År 1996 publicerade Carol Collier Kuhlthau en undervisningsmodell för lärare och bibliotekarier kring samarbete. Modellen översattes och bearbetades år 2006 för att överensstämma med svenska förhållanden (Aringer & Auby, 2006) och fick namnet *Informationssökningsprocessen. En lärande process med lärare och bibliotekarier i samverkan med elevens informationskompetens i fokus*. Den främsta anledningen till skapandet av modellen var, att olika forskningsrapporter inom området informationssökning ständigt återkom med samma fråga, nämligen hur modeller för konstruktivt samarbete mellan lärare och skolbibliotekarier hittas (Kuhlthau, 2006, s. 9). Kuhlthaus grundläggande tanke är att lärare och bibliotekarier ska handleda eleverna genom läroprocessen tillsammans. Modellen utgår från en konstruktivistisk syn på lärande och lyfter fram den aktiva och skapande läroprocessen, där lärande sker genom det aktiva skapandet av nya tankar (Kuhlthau, 2006, s. 17). Att arbeta utifrån undervisningsmodellen innebär att två för eleven grundläggande måsten tillgodoses. Dels att eleven måste lära sig att förstå den roll som bibliotekarien spelar när det handlar om elevens informationssökningsprocess, dels att eleven samtidigt måste lära sig att förstå hur han eller hon ska använda sig av skolbibliotekarien (Kuhlthau, 2006, s. 204f).

En annan modell för att beskriva samarbete mellan lärare och bibliotekspersonal är den taxonomi som skapades 1988 av den amerikanske professorn David Loertscher. Enligt honom kan samspelet mellan de två yrkeskategorierna uppfattas som strukturen i en byggnad, där varje del måste vara på rätt plats för att resultatet ska bli funktionellt och permanent. Detta synsätt ligger till grund för den modell som beskriver de olika delar som ingår i byggandet, samt främjar skolbibliotekariens roll i skolan, både genom direkt och indirekt tillgänglighet (Loertscher, 2000).

I en magisteruppsats från 2006, *Lärare och skolbibliotekarie – ett udda par som bör dra jämnt*, skriven av Malin Molinder och Lena Rodman, använder författarna sig av denna taxonomi för att teoretisera samarbete. Taxonomin beskriver hur skolbiblioteket kan fungera i skolan utifrån lärares, skolbibliotekariers, elevers och skolledningens perspektiv, men vi väljer här att enbart återge dess skolbibliotekarieperspektiv.

Sett utifrån ett skolbibliotekarieperspektiv utgörs Loertschers taxonomi av tio nivåer, som i sin tur kan delas in i de tre delarna:

- Skolbibliotekarien ansvarar för en lagerlokal med ett mediebestånd (nivå 1-2).
- Skolbibliotekarien ger service till lärare och elever (nivå 3-7).
- Skolbibliotekarien utgör en del av den pedagogiska verksamheten (nivå 8-10).

Nivåerna visar på en utvecklingsprocess, från skolbibliotekariens passivitet i samarbetsituationen till aktivt medverkande vid planeringen av undervisningen (Molinder & Rodman 2006, s. 11).

Aspekter på samarbete

I ett projekt som finansierades av Skolverket 2001-02 och därefter av Myndigheten för skolutveckling 2003-04, synliggjordes ett övergripande mönster med utgångspunkt i samarbete mellan lärare och bibliotekarer. Louise Limberg och lektor Lena Folkesson redogör för detta i sin bok *Undervisning i informationssökning. Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL)*. Projektresultaten visar att frågor om organisation har en framträdande plats, när lärare och skolbibliotekarer pratar om sina erfarenheter av undervisning i informationssökning. Dessa frågor och erfarenheter handlar särskilt om arbetsmetoder och samarbete mellan lärare och bibliotekarer (Limberg & Folkesson, 2006, s. 109). Vikten av samarbete har ökat genom de senaste decenniernas förändrade synsätt på lärande och undervisning. Denna bygger på tillämpandet av elevaktiva undervisningsformer, genom att uppmärksamheten har förskjutits från undervisning till lärande. Utgångspunkten inom lärande är frågor och problem, som kräver utnyttjande av en mängd skilda informationskällor för att eleven ska kunna lösa uppgiften på ett tillfredsställande sätt (Limberg & Folkesson, 2006, s. 11).

I denna slutrapport redogör Limberg och Folkesson för fyra aspekter av samarbete mellan lärare och bibliotekarer. Dessa är innehåll, form och organisation, syftet och synen på den andre, vilka i sin tur ligger till grund för tre kategorier av uppfattningar kring samarbete. Den första av dessa tre kategorier är gränsbevakande särarbete, där det yrkesspecifika betonas. Denna kategori kan i sin tur delas in i de två underkategorierna samarbete som organisation och samarbete med den andre. Inom gränsbevakande särarbete fokuseras mycket på organisation, men även på att den andre betraktas som annorlunda, vilket leder till en fokusering på hur samarbetet ska organiseras och därmed får innehållet en biroll. Dessutom betonas att gränsbevakande särarbete understöds om bibliotek och undervisningslokaler ligger långt ifrån varandra.

Den andra kategorin benämns gränsöverskridande samspel. Inom denna tänjs professionsgränserna och flexibiliteten tar över, samtidigt som krav på organisationen hamnar i skymundan, då det trycks på öppenhet för förändring av den egna rollen. Ett

exempel är att läraren inte skickar eleverna ensamma till biblioteket, utan går med och handleder där tillsammans med bibliotekarien. Ett annat är att bibliotekarien finns i klassrummet och intar rollen som tillgänglig, extra vuxen som finns till hands. Samarbete till lärande och utveckling är den tredje kategorin, där möjligheter till spontana och tillfälliga möten mellan lärare och bibliotekarier kan utvecklas till yrkessamtal av djupare karaktär. Då kombinerar de två sina olika kompetenser och resultatet uppfattas som bättre. För bibliotekariens del innebär detta att han eller hon kan finna sökvägar specifikt anpassade för användargruppen och inte enbart skapa ett allmängiltigt material (Limberg & Folkesson, 2006, s. 96ff).

Metod

I detta kapitel presenterar vi hur vi har valt att gå tillväga i vår undersökning av skolbibliotekariens tillgänglighet i det integrerade folk- och skolbiblioteket, sett utifrån de faktiska förutsättningar som ges inför utförandet av uppdraget. Vi har valt tre olika tillvägagångssätt, varav ett är en kvalitativ studie, bestående av intervjuer med skolbibliotekarier som arbetar på skånska integrerade folk- och skolbibliotek.

Därutöver har vi valt att genomföra en kvantitativ studie, som består av två olika delar. Den första delen är en enkätundersökning, som har besvarats av ett urval av de elever som använder sig av de integrerade folk- och skolbiblioteket, där vi har utfört våra intervjuer. Den andra delen av vår kvantitativa studie innefattar en textstudie, där vi har granskat ett antal av de måldokument som ligger till grund för den verksamhet som bedrivs vid de integrerade folk- och skolbiblioteket där de intervjuade skolbibliotekarierna är aktiva.

Urval

För att komma i kontakt med skolbibliotek som är integrerade med folkbibliotek var vårt första steg i detta arbete att skapa oss en uppfattning om hur många som finns och var de geografiskt befinner sig. Då vi ville hålla oss inom Skånes gränser gjorde vi en sökning via Region Skånes hemsida och fick fram både plats och namn på personer som vi kunde kontakta. Vi formulerade ett brev där vi beskrev vår situation och att vi var intresserade av att komma i kontakt med en skolbibliotekarie som arbetar på ett integrerat folk- och skolbibliotek, för att göra en intervju. Brevet skickades ut elektroniskt, med hänvisning till den person vars namn vi hade fått genom vår sökning. Vi fick några omedelbara svar, både positiva och negativa, men efter cirka en månad då vi skickade ut en påminnelse om vårt önskemål kom ytterligare fler positiva svar. En anledning till att det blev en låg andel positiva svar efter första utskicket kan ha varit att vi i vårt brev specifikt uttryckt att det vore önskvärt att biblioteket i fråga hade varit integrerat i fem år.

Vid andra utskicket hade vi insett att den ursprungliga tidsramen inte var rimlig, och följaktligen, när vi uteslöt vårt initiala krav på integreringstid, blev svarsfrekvensen en annan. Tanken med den första tidsaspekten var att kunna hitta skolbibliotekarier som kunde hjälpa oss med att göra en jämförelse av en eventuell förändring i tillgänglighet då skolbiblioteket integrerats med folkbiblioteket, men efter den första nedslående svarsfrekvensen fick vi förkasta detta och istället koncentrera oss på hur skolbibliotekarien ser på tillgängligheten vid de nio integrerade folk- och skolbibliotek som ingår i vår studie. De utsända elektroniska breven återfinns i sin helhet som bilaga 3, brev 1 och 2.

Sammanlagt är det tolv bibliotekarier, fördelade på nio olika integrerade folk- och skolbibliotek, som har deltagit i vår studie. Av dessa är tre män och nio kvinnor som alla, på ett eller annat sätt, är aktiva inom skolbiblioteksverksamheten på det integrerade bibliotek som de arbetar i.

Den geografiska spridningen av våra nio objekt är relativt stor, men den håller sig inom Skånes gränser, vilket var vår ursprungliga avsikt. Det slutliga urvalet av de integrerade folk- och skolbibliotek som deltar i vår undersökning, kan ses som en naturlig följd av den förberedande korrespondens som vi hade med biblioteken inför själva intervjutillfället. Denna kontakt togs framförallt via e-post, men även viss telefonkontakt var aktuell. Vid dessa tillfällen beskrev vi utgångspunkten för vår studie samt svarade på diverse gemensamma och individuella frågor som uppkom under förberedelsetiden. Denna dialog lade grunden till de beslut som slutligen ledde till vem eller vilka som deltog vid det faktiska intervjutillfället. Dock deltog aldrig mer än två bibliotekarier vid ett och samma intervjutillfälle, medan vi, som hade rollen som intervjuare, alltid var närvarande båda två.

Studiens integrerade skolbibliotek

Här följer en sammanställning av de nio objekt, som ingår i vår undersökning. Vi har valt att här skriva ut bibliotekens och skolornas geografiska namn, men i övriga delar av uppsatsen är de anonymiserade. Respondenterna på respektive bibliotek har däremot full anonymitet genom hela studien. För att presentationen av objekten ska vara likvärdig och överskådlig, har vi valt att dela in den utifrån nedanstående kriterier, i följande ordning:

- a. Kort historik om orten som kan vara värd att nämna i sammanhanget (invånarantal, befolkning, politiskt styre, geografisk placering med mera).
- b. Bibliotekets geografiska placering på orten men även på skolområdet (i de fall det är så).
- c. Bibliotekets fysiska förutsättningar gällande storlek utifrån antalet anställda, öppettider samt det digitala biblioteket.
- d. Skolans fysiska förutsättningar gällande storlek utifrån antalet lärare, elever och klasser samt eventuell profilering.

Vi vill uppmärksamma läsaren på att de sakuppgifter som presenteras i sammanställningen nedan är hämtade från kommunens och skolans hemsida, men även från Internet och muntliga källor.

Elineberg

I Helsingborg, som geografiskt är indelad i 31 stadsdelar, bor cirka 128 000 personer. Elineberg, som är en stadsdel i sydöstra Helsingborg, byggdes upp mellan åren 1957 och 1965. Bebyggelsen är indelad i två områden, som avskiljs genom Ramlösavägen i söder. I norr återfinns det gamla bostadsområdet medan det nya är placerat i söder. ”Gamla” Elineberg består av friliggande flerbostadshus med öppna grönytor insprängda däremellan, medan ”nya” Elineberg består till största delen av låghus med genomgående lägenheter.

Helsingborgs kommun styrs av en politisk femklöver bestående av moderaterna, folkpartiet, centerpartiet, Sveriges pensionärers intresseparti och kristdemokraterna. Skol- och fritidsförvaltningen är huvudman för stadens skolor och finns under det egna varumärket Kunskapsstaden Helsingborg, medan Helsingborgs stadsbibliotek med områdesbibliotek lyder under Kulturförvaltningen.

Elinebergs integrerade folk- och skolbibliotek ligger i Elinebergsskolan. Då biblioteket vill uppfattas som en kulturell mötesplats med tillträde för alla är det öppet från måndag till fredag för alla kategorier av användare. Personalen består av två folkbibliotekarier samt en skolbibliotekarie. Den senare har en tjänst på 75 procent. Skolområdet med Elinebergsskolan ligger i de östra delarna av stadsdelen och består av flera olika huskroppar som är placerade utmed Ramlösavägen. Skolan har både fotbollsprofil och så kallad fame-profil med antingen musik eller showinriktning. På skolan går omkring 500 elever i årskurserna F-9. Bibliotekets hemsida är knuten till Helsingborgs kommun och erbjuder en enskild sida för skoleleverna, med databaser och länkar.

Fjälkinge

Fjälkinge är ett samhälle i Kristianstads kommun, beläget cirka åtta kilometer öster om staden Kristianstad. Samhället växte fram då järnvägsstationen byggdes i slutet på 1800-talet och har idag ett invånarantal på cirka 1600 personer, som till största delen bor i enfamiljshus. Under mandatperioden 2006-2010 styrs Kristianstad kommun av de fem samverkanspartierna moderaterna, folkpartiet, centerpartiet, Kristianstadbygdens framtid och Åhuspartiet.

Kultur- och fritidsnämnden ansvarar för biblioteksverksamheten, medan skolan ligger under Barn- och utbildningsnämnden. I utkanten av samhället, som fungerar som basort i Kristianstad kommuns skolområde Östra, ligger skol- och biblioteksbyggnaden. Det integrerade folk- och skolbibliotek är placerat inne i skolan, en trappa upp. Skolbibliotekets öppettider täcker in den tid då användarna, det vill säga lärare och skolelever, befinner sig i skolan för undervisning, medan eftermiddags- och kvällstider gäller för allmänheten. På biblioteket arbetar en folkbibliotekarie och en skolbibliotekarie, där den senare innehar en halvtidstjänst. Fjälkinge skola är, alltsedan 1996, en F-9 skola med cirka 300 elever och 22 lärare. Organisationen är uppdelad i arbetslag där varje arbetslag ansvarar för en årskurs och 2009 fick skolan Lärarförbundets pedagogpris för sitt ämnesövergripande arbetssätt. Bibliotekets hemsida är länkad från kommunen.

Glumslöv

Norr om Landskrona, med Glumslövs backar strax intill, ligger denna villaförort, som för 200 år sedan bestod av två bondbyar. Av byns 1 900 personer är det mer än 90 procent av den arbetande befolkningen som pendlar till arbeten utanför Glumslöv. År 2001 färdigställdes Väst kustbanan, som går genom samhället, och numera finns även en Pågatågsstation.

Fram till valet, hösten 2010, styrs Landskrona kommun av en borgerlig allians. Biblioteksbyggnaden ligger ett stenkast från själva skolområdet. I nuläget disponeras ena delen av biblioteksbyggnaden av förskoleverksamhet, men den planerade uppbyggnaden av högstadielklasser kommer att förändra dagens situation. Bibliotekets

verksamhet ligger under Kulturnämndens ansvarsområde, en nämnd som i sin tur hör till Fritids- och kulturförvaltningen. Personalen består av en folkbibliotekarie, som tjänstgör 8 timmar i veckan, fördelat på två förmiddagar i veckan, vilket innefattar den totala skol- och folkbiblioteksverksamheten i Glumslöv. Skolan, som ligger centralt i samhället, är en självförvaltning. Den består av årskurserna F-7 och de drygt 200 eleverna arbetar i åldersblandade basgrupper. De två rektorerna ansvarar för ett tjugotal pedagoger, vilka arbetar i något av de fem olika hus som skolan består av. Man planerar att från och med hösten 2010 starta upp skolverksamhet även för årskurserna 8 och 9. Bibliotekets hemsida är knutet till kommunens och har ingen egen skolbibliotekssida.

Hästveda

Orten ligger i Hässleholms kommuns nordöstra del och av kommunens 50 000 invånare är 1 600 bosatta i Hästveda. Samhället genomgick en stark tillväxt under 1960-talet då möbelföretaget Hilding Anders flyttade hit och nya arbetstillfällen skapades. Det politiska styret i kommunen är en allians, men det finns starka sympatier för Sverigedemokraterna i Hästveda.

Kulturförvaltningen ansvarar för biblioteksverksamheten på orten, medan skolan ligger under Barn- och utbildningsförvaltningen. Bibliotekslokalen, som ligger i samma byggnad som skolans aula och matsal, är öppet för allmänheten under eftermiddagarna. Eleverna har tillgång till biblioteket hela dagen, men måste antingen komma i lärares sällskap eller först knacka på. Personalen består av en folkbibliotekarie, som även arbetar med skolverksamheten, och två lärarbibliotekarier, som är anställda av skolan. Hästveda skola har cirka 300 elever i klass F-9 med biblioteket på skolområdet alldeles intill matsalen. Skolan arbetar med värdegrundsbegreppen respekt, ärlighet, hänsyn, glädje och trygghet. Profileringen är riktad mot extra satsning på språkutvecklingen. Hemsidan finns under kommunen, men någon sida som är direkt riktad till skolelever finns inte.

Höör

Samhället, som har anor från 1100-talet, fick ett uppsving i och med byggandet av järnvägsstationen 1858. Från Malmö till Höör, som ligger centralt i Skåne, är pendlingstiden med tåg beräknad till 35 minuter. Detta är en bidragande orsak till en omfattande arbetspendling bland ortens unga befolkning, bestående av barnfamiljer. Befolkningen har fördubblats under de senaste fyra decennierna och kommunen har idag cirka 15 000 invånare, varav cirka 8 000 är bosatta i själva samhället Höör. Höörs kommun styrs i nuläget av en borgerlig allians.

Skolverksamheten styrs av Barn- och utbildningsnämnden, medan Kulturnämnden ansvarar för biblioteksverksamheten. Höörs bibliotek, som är kommunens huvudbibliotek, ligger på Ringsjöskolans område. Biblioteket, som även fungerar som skolbibliotek, är tillgängligt dagligen för eleverna och ligger i en separat byggnad på området. Personalen består av elva personer, varav en är skolbibliotekarie. Grundskolan i Höörs kommun är indelad i sju rektorsområden, varav ett är den centralt belägna Ringsjöskolan. Skolan, som ursprungligen byggdes 1969 men restaurerades 1988, har två rektorer, 35 lärare och 340 elever i årskurserna 7-9. Eleverna ges möjlighet att välja profil inom olika sportgrenar, då skolan arbetar

långsiktigt med hälsoinriktning. Bibliotekets hemsida ligger under kommunen, men saknar skolbibliotekssida.

Klågerup

Orten Klågerup ligger i Svedala kommuns norra del, utmed länsväg 108. Dess geografiska läge, med endast 15 minuter till Sturup, vittnar om fördelaktiga pendlingsavstånd till större städer, som Malmö, Lund, Ystad och Trelleborg. I samhället, där det bor lite mindre än 2000 invånare, består den huvudsakliga bebyggelsen av villor och radhus, och i ortens östra del ligger ett litet industriområde. Under mandatperioden 2006-2010 styr en allians i kommunen.

Biblioteken i Svedala kommun hanteras politiskt av Kulturutskottet medan skolan styrs av Myndighetsnämnden för socialtjänst och skola. Det integrerade folk- och skolbiblioteket ligger i en villabebyggelse i utkanten av samhället där det samsas med en F-9 skola bestående av cirka 440 elever. Skolan, som den ser ut idag, stod färdig 1998 och grundtanken med byggnaden kan sammanfattas med ordet samverkan. Här finns allt samlat under ett tak – skola 1-9, förskoleklasser, fritidshem, sporthall, samlingslokaler och det integrerade folk- och skolbiblioteket, som inryms i en del av denna byggnad och enkelt nås genom ingångar både från skolan och via bibliotekets huvudentré.

Öppettiderna för lärare och elever motsvarar ordinarie skoltid, då utgångspunkten är att biblioteket ska vara en självklar resurs för ett aktiv kunskapssökande och en källa för läsning av skönlitteratur, såväl på fritiden som under skoltid. På biblioteket arbetar två skolbibliotekarier, som vardera har en tjänst på 75 procent, samt en biblioteksassistent. Hemsidan är knuten till Svedala kommun och har en egen skolbibliotekssida.

Sankt Olof

Orten Sankt Olof ligger i Simrishamns kommun på Österlen och är under sommaren ett populärt turistmål. Simrishamn har i nuläget en politisk styrning i form av en allians och ansvariga förvaltningar för bibliotek respektive skola är Kultur- och fritidsförvaltningen samt Barn- och utbildningsförvaltningen. Byn, som har 640 invånare, har fått sitt namn efter ett helgon och har en välkänd kyrka från tidig medeltid.

Sankt Olofs skola ligger nära natur och skog och använder sig av detta i undervisningen. Man arbetar åldersintegrerat och eleverna har möjlighet att påverka sitt skolarbete genom egen planering. Skolan, som är liten, har sammanlagt 68 elever i årskurserna F-6. Biblioteket, som är placerat mitt i skolan, nås enkelt då det inte avskärmas av några dörrar. Detta innebär att alla elever har tillgång till biblioteket när som helst under dagen, även om det endast är bemannat av en bibliotekarie under åtta timmar per vecka, vilket också är den tid då allmänheten är välkommen. Både biblioteket och skolan var i slutet av 2009 nedläggningshotade, men räddades genom ett extra statsbidrag från regeringen. Hemsidan är knuten till Simrishamns kommun, men saknar egen skolbibliotekssida.

Veberöd

Veberöd, som ligger i Lunds kommuns östra delar är ett expanderande samhälle med cirka 5 000 invånare. Fram till 1972 fanns ett av Sveriges sista tegelbruk i drift här och många av ortens röda tegelhus, som till största delen är enfamiljshus, vittnar om detta. Under nuvarande mandatperiod, 2006-2010, är det alliansstyret i Lunds kommun. Organisatoriskt hör folkbiblioteket i Lund till Kultur- och fritidsförvaltningen som ligger under den politiska instansen Kultur- och fritidsnämnden. Veberöd hör till Barn- och skolförvaltning Lund Öster, som ansvarar för den kommunala verksamheten inom grundskolan i de östra delarna av Lunds kommun.

Från och med 2004 finns Veberöds integrerade folk- och skolbibliotek mitt i centrala Veberöd i nya lokaler, tillsammans med Veberöds medborgarkontor. I direkt anslutning till biblioteksbyggnaden ligger Svaleboskolan, som inryms i ett flertal olika byggnader av både nyare och äldre karaktär. På skolan finns cirka 650 elever, från förskoleklass till årskurs nio, tillsammans med en personalgrupp på 100 personer. Två av skolans fem honnörord är språket och samarbete. För att skolbiblioteksverksamheten ska vara tillgänglig för elever och lärare under skoltid motsvarar öppettiderna den tid då lärare och elever befinner sig på skolan för undervisning. På biblioteket arbetar två skolbibliotekarier, som delar på en heltidstjänst, samt tre bibliotekarier som tjänstgör i folkbiblioteksverksamheten.

Sedan vintern 2009-2010 kan biblioteket titulera sig "Det Meröppna Biblioteket", vilket innebär att användarna har tillgång till biblioteket, utan tjänstgörande bibliotekarier, fram till klockan 22 varje kväll. Hemsidan är knuten till Lunds kommun, som har en egen webbplats för folkbiblioteket. Tillgång till bibliotekets hemsida ges även genom Svaleboskolans hemsida, som även den ligger under kommunen, men en sida direkt riktad till skolan finns inte.

Önnestad

Orten ligger i Kristianstad kommuns västra delar och är ett mindre samhälle cirka 15 kilometer från Kristianstad, med cirka 1 800 invånare. Tidigare var byn en typisk radby med tomter och gårdar om båda sidor bygatan, men när tågen började gå genom byn för 150 år sedan spreds bebyggelsen över ett större geografiskt område. I en rapport från Skolverket, som sammanställts efter en granskning av Önnestads skola i mars 2007, är utbildningsnivån låg bland invånarna och den socioekonomiska situationen är blandad (Skolverket, Dnr 53-2006:3213). Skolbiblioteket ligger under Barn- och utbildningsnämnden i Kristianstad kommun, medan Kultur- och fritidsnämnden ansvarar för folkbiblioteksverksamheten. Under mandatperioden 2006-2010 styrs Kristianstad kommun av de fem samverkanspartierna moderaterna, folkpartiet, centerpartiet, Kristianstadbygdens framtid och Åhuspartiet.

Skolbiblioteket återfinns i den gamla delen av skolan, i en byggnad som är placerad utmed bygatan mitt i byn. Placeringen innebär en direkt anslutning till skolans senare årskurser, vars byggnad ligger i utkanten av skolområdet. Det integrerade folk- och skolbiblioteket har delvis olika öppettider för respektive verksamhet, även om allmänheten är välkommen även under skoltid. Personalen består av en folkbibliotekarie samt en skolbibliotekarie, som arbetar halvtid. Önnestads skola, som tillhör Kristianstad kommuns skolområde Västra, är en F-9 skola med ca 400 elever

och en personalstyrka på 52 personer. Upptagningsområdet är vidsträckt och innefattar elever från mindre tätorter och landsbygd i samhällets omnejd. Bibliotekets hemsida, som finns under kommunen, har en egen skolbibliotekssida med användbara länkar och annan information.

Kvalitativ metod

”Om man vill veta hur människor uppfattar sin värld och sitt liv, varför inte prata med dem?” Detta uttryck är hämtat ur boken *Den kvalitativa forskningsintervjun* av Steinar Kvale och Svend Brinkmann. Enligt dessa båda författare kan en växande popularitet för kvalitativa metoder skönjas, och de anser att bakom detta ligger ett fenomen som kan kallas den kvalitativa inställningen. Denna innebär att fokus läggs på olika aspekter av människors tänkande, lärande, vetande, handlande och sätt att uppfatta sig som personer – i kontrast till ett teknifierat sätt att studera människolivet. De påpekar dessutom att bland existerande kvalitativa metoder, som kännetecknas av att vara allt från deltagande observation, via intervjuer till diskursanalys, uppfattas just forskningsintervjun som ett samtal med en tydlig struktur och ett tydligt syfte. Detta, tillsammans med det faktum att forskningsintervjun bygger på vardagslivets samtal samtidigt som den bör ses som det professionella samtal som det trots allt är, tilltalar oss båda (Kvale & Brinkmann, 2009).

Vi vill båda vara delaktiga i den situation där kunskap konstrueras i interaktionen mellan intervjuaren och den intervjuade och då vår undersökning lägger fokus på människorna och deras uppfattningar om sin situation, i den organisation som det integrerade skolbiblioteket är intervjuundersökningen den huvudsakliga delen i studien.

Intervjumanual

Vi har valt att dela in vår intervjumanual i fyra temaområden. Detta för att skapa en struktur som till stor del motsvarar våra frågeställningar och därmed skapa en överblick över det innehåll vi är intresserade av utifrån tillgänglighetsaspekten.

Det första temaområdet benämns **Biblioteksorganisationens utformning** och syftar till att ge oss kunskaper kring hur denna är uppbyggd och hur den uppfattas av skolbibliotekarien. Vi anser att detta är en viktig bit av tillgänglighetsaspekten då det sätt på vilket organisationen är utformad inverkar på de möjligheter skolbibliotekarien har för att kunna utöva sin del i verksamheten. Temaområde två benämns **Måldokumentens betydelse för tillgängligheten** och där har vi för avsikt att undersöka hur bibliotekarierna uppfattar dokumentens betydelse i den verksamhet som bedrivs. Vi vill även se i vilken omfattning som måldokumentens innehåll inverkar på skolbibliotekariens förutsättningar gällande utförandet av det dagliga arbetet. Det tredje temaområdet har vi valt att kalla **Arbetsorganisationen och dess arbetsuppgifter** och de frågor som ställs här handlar om hur det faktiska arbetet på det integrerade biblioteket delas upp och ser ut. Här är vi intresserade av att ta del av dels bibliotekariernas egna förväntningar på arbetet och dels hur de uppfattar andra involverade personers förväntningar. Detta då vi anser att förväntningarna är en starkt bidragande orsak till själva organiserandet av arbetet och den påverkan som det har på de arbetsuppgifter som utförs. Vårt sista och avslutande temaområde benämns

Samarbetet med lärarna. Frågorna som ställs har en direkt inriktning mot det pedagogiska arbete som vi anser är en stor del av skolbiblioteksverksamhetens uppdrag, då en del av vårt intresse ligger i att se hur skolbibliotekariens pedagogiska roll tas till vara och var och när detta sker. Den kompletta intervjumanualen återfinns som bilaga 1.

Genomförande

Drygt en vecka innan det faktiska intervjutillfället skickade vi ut ett tredje elektroniskt brev, riktat direkt till den eller de personer som skulle delta i intervjun. Brevet innehöll en kortfattad allmän information kring planerad tidsåtgång för intervjun och att vi hade för avsikt att spela in samtalet, men att respondenterna garanterades anonymitet i vår avslutande analys av det bearbetade materialet. Brevet återfinns i sin helhet i bilaga 3, brev 3.

Våra intervjuer har skett på de fysiska bibliotek där skolbibliotekarierna arbetar, men på avskild och ostörd plats i det befintliga biblioteket eller i direkt anslutning till bibliotekslokalen. Då vi utgick ifrån att den psykosociala arbetsmiljö som respondenten befinner sig i är god, slöt vi oss till att en intervju på plats är den bästa lösningen. Detta anser vi bidrar till en mindre stressande intervjusituation för respondenten, men vi är dock medvetna om att valet av plats även kan ge en negativ påverkan beroende på hur arbetsdagen har förflutit innan intervjun.

Ingen av respondenterna ställde sig tveksamma till inspelning av intervjun, som innebar att vi använde oss av både diktafon och kassetband. Den dubbla inspelningen ska främst ses som en säkerhetsåtgärd, men hade även en funktion i att underlätta den efterkommande bearbetningen av materialet. En av oss hade det huvudsakliga ansvaret för själva genomförandet av alla intervjuerna. Den andra intog därmed rollen som bisittare, med främsta uppgift att föra stödanteckningar under hela intervjun, men även att stötta upp ifall behov uppstod.

Innan vi startade intervjun ville vi försöka uppmuntra till ett introducerande vardagligt samtal för att respondenten skulle få en uppfattning om oss som personer innan vi intog rollen som intervjuare. Vi anser att en inledning av detta slag leder till att respondenten vågar tala fritt och yppa både erfarenheter och känslor gentemot oss som främlingar under den kommande intervjun. Vi anser också att en inledning av detta slag innebär att respondenten kan informeras om syftet med intervjun samtidigt som det ges möjlighet till att ställa eventuella frågor som går utanför den egentliga intervjun (Kvale & Brinkmann, 2009, s. 144). Innan intervjun påbörjades informerade vi även respondenten om att beräknad tid för intervjun var cirka en timme och vi tydliggjorde ännu en gång, att både intervjupersonerna själva och deras uttalanden skulle behandlas anonymt genom hela studien.

Efter intervjun informerade vi respondenten om vårt planerade tillvägagångssätt gällande återkoppling av intervjumaterialet. Ingen av respondenterna ställde krav på genomläsning av de transkriberade utskriften innan vi använde oss av materialet i vår uppsats, men däremot var de intresserade av en återkoppling i form av utskick av den färdigskrivna uppsatsen.

Kvantitativ metod

Vi ville komplettera de resultat vi fått vid intervjuerna i vår undersökning genom att göra en enkätundersökning, riktad till elever. I boken *Kvantitativa metoder* skriver Eva Eggeby och Johan Söderberg att metoden är användbar då ett visst scenario ska bli överblickbart för den eller de som genomför en insamling av data. De fortsätter med att beskriva metoden som ett effektivt sätt för att kunna förmedla den information som framkommit av undersökningen, då ansatsen är att finna struktur i de data som har samlats in. Författarna poängterar dock vikten av att redogörelsen av det insamlade och bearbetade materialet inte enbart görs med tabeller och diagram. Presentationen blir mer förståelig ifall materialet presenteras i ett sammanhang som tydliggör situationen för mottagaren och som knyts till undersökningens frågeställningar (Eggeby & Söderberg, 1999).

Enkätundersökning

För att kunna göra ett lämpligt frågeformulär till eleverna tog vi hjälp av Jan Trosts bok *Enkätboken*. Enligt Trost är den bakomliggande anledningen till insamling av data via enkät att man vill kunna uttala sig om en målgrupp på ett rättvisande sätt. Den optimala enkätundersökningen bör därför grunda sig på ett representativt urval av deltagare, som får stå som förebild till aktuell målgrupp och i utformandet av det frågeformulär som delas ut vid en enkätundersökning, är det av stor vikt att de frågor som ställs behandlar faktiska förhållanden (Trost, 2007, s. 29, 67). För att ytterligare förbättra möjligheterna att erhålla ett bra resultat av enkätundersökningen påpekar Trost att det dessutom är viktigt att noggrant tänka igenom de möjligheter till svarsalternativ som finns att tillgå vid en undersökning som denna. Ifall svarsalternativen lämnas helt öppna för den som deltar i en enkätundersökning får svaren sannolikt olika dimensioner, vilket innebär att sammanställningen försvåras. Om däremot svarsalternativen är av typen alltid, ofta eller sällan är det lättare att undvika att svaren blir spridda och följderna är att det blir lättare att sammanställa resultatet (Trost, 2007, s. 72f).

Vår elevenkät består av fem frågor som alla har sin utgångspunkt i undersökningens frågeställningar. För att enkäten skulle bli både enkel för eleverna att besvara och för att deras svar skulle bli relativt enkla för oss att sammanställa föll sig valet naturligt på fasta svarsalternativ där det alternativ som bäst motsvarar elevens uppfattning ringas in. Vid en av frågorna gav vi eleverna möjlighet att ringa in mer än ett alternativ, då vi var intresserade av att veta vad de gjorde när de besökte biblioteket. Det kompletta frågeformuläret återfinns som bilaga 2.

Vi har valt att genomföra vår enkätundersökning på de skolor där skolbibliotekarien, som deltar i vår intervjuundersökning, arbetar. Endast en klass på varje skola har deltagit och den är vald utifrån kriteriet att den, på ett eller annat sätt, har ett samarbete med skolbibliotekarien. Avsikten var alltså att rikta enkäten till ett urval av de elever som återkommande använder sig av skolbibliotekets utbud i en eller annan form i sin undervisning.

Det praktiska utförandet av enkätundersökningen innebar att vi, vid det tillfälle då vi var på plats för att genomföra den planerade intervjun med skolbibliotekarien, tog kontakt med den lärare, vars namn vi fått genom vår tidigare e-postkontakt med

skolbibliotekarien. Vår medvetenhet om att de elever som deltog i enkätundersökningen är minderåriga innebär att vi la stor vikt vid att söka tillstånd av ansvarig skolpersonal för att kunna genomföra undersökningen. Vår ursprungliga ansats var att i god tid informera läraren om vår avsikt för att därigenom bereda tid för diskussion med lärarkolleger och rektor om ett godkännande av enkätundersökningen. Då denna kontakt inte fungerade fullt ut tillfredsställande vid de olika intervjutillfällena, delvis på grund av tekniska problem och delvis på grund av mänsklig glömska, innebär det att vi i vissa fall fick söka upp rektor på skolan när vi väl var på plats. Därigenom fick vi tillåtelse att genomföra den planerade enkätundersökningen och blev hänvisade till en klasslärare. Inför varje enkätundersökningstillfälle gavs läraren möjlighet att läsa igenom enkätfrågorna och vid själva genomförandet var läraren fysiskt närvarande. Vi såg detta som väsentligt för att ytterligare förtydliga ansvarsfrågan. Vid tre av intervjutillfällena gick dock logistiken inte ihop, då skolan eller klassen hade andra inplanerade aktiviteter under just den tid då vi var där, och vi fick därmed inte med oss något underlag från tre av nio skolor. Materialets resultat har vi valt att redogöra för i form av fem diagram. Dessa återfinns i avsnittet Resultatredovisning, längre fram i uppsatsen.

Textstudie

De faktorer som kan tänkas ligga bakom en forskares val av just textstudie som metod i en undersökning är självklart flera. Göran Bergström och Kristina Boréus, som är redaktörer för boken *Textens mening och makt*, pekar på att språket ses som yttersta gränssättare för tanke och handling. Det produceras texter i oändlig mängd i det nätverkssamhälle som vårt moderna samhälle många gånger uppfattas att vara. Beslut, som formuleras i text, fattas inom stat, kommuner och lokala arbetsplatser med avsikten att textinnehållet ska spridas och läsas av de personer som berörs av dess innehåll. Detta textformulerande kan ses som ett resultat av att personer vill förmedla något till andra och när det skrivna läses får dess innehåll konsekvenser för människors tankar och handlingar på ett eller annat sätt. Beslut, som formuleras i text, fattas av staten, kommuner och lokala arbetsplatser och är relevant att studera om man vill lära sig något om hur en organisationsform fungerar, men det ska enbart ses som komplement till andra metoder (Bergström & Boréus, 2005).

För att vidga våra möjligheter till analys av tillgänglighetsaspekten för skolbibliotekarien, i den organisationsform som det integrerade folk- och skolbiblioteket verkar i, har vi närmre studerat ett urval av de måldokument som är aktuella och giltiga för skolbiblioteket och dess verksamhet. Fokus i granskningen av måldokumenterna har främst varit att undersöka hur ofta orden skolbibliotek och/eller skolbibliotekarie förekommer, men även att se i vilket eller vilka sammanhang som ordet eller orden förekommer. Därutöver har vi även undersökt om orden samarbete och/eller tillgänglighet används i måldokumenterna samt, i förekommande fall, i vilket syfte och sammanhang detta har gjorts. Det underlag som ligger till grund för textstudien består av måldokument i form av kommunala och lokala biblioteksplaner samt kommunala och lokala skolplaner, giltiga för de specifika skolbibliotek som ingår i vår studie.

Som underlag till vår textstudie har vi valt att använda oss av en så kallad innehållsanalys. Denna anses ha rötter i empirisk vetenskapssyn, då den söker efter sådant som uttrycks explicit i texter, och därför uppfattas den som mindre öppen i sin

inriktning än diskursanalysen. Att räkna antalet gånger som ett visst ord förekommer kännetecknas av att vara en kvantifierbar metod, men när det handlar om att se i vilket sammanhang som orden förekommer i de olika måldokumenterna, kan distinktionen mellan kvantitativ och kvalitativ vara aningen flytande (Bergström & Boréus, 2005, s. 43f). Materialets resultat har vi valt att redogöra för i löpande text i kapitlet Resultatredovisning.

Resultatredovisning

I detta kapitel redovisar vi resultaten från de tre olika undersökningar, som ingår i studien. Dessa är intervjuundersökning, enkätundersökning samt textstudie och vi har valt att presentera varje undersökning separat, i ovanstående rangordning. Vi vill här påpeka att vi är medvetna om att de olika undersökningarna har fått olika stor betoning i resultatredovisningen, vilket naturligt hänger samman med att vi, sett utifrån den totala studien, har lagt olika stort fokus på dem.

Intervjuundersökning

Här följer en presentation av de resultat som vi fått fram genom vår intervjuundersökning. Materialet baserar sig på de nio intervjuer som vi har gjort, där tolv bibliotekarier har deltagit, och är en sammanställning av den situation som var aktuell vid intervjutillfällena.

Vi har valt att dela in redovisningen i fyra övergripande undersökningsområden. Dessa grundar sig på den indelning som frågeformuläret vid intervjun är uppbyggt kring och ser ut på följande sätt:

- Biblioteksorganisationens utformning.
- Måldokumentens betydelse för tillgängligheten.
- Arbetsorganisationen och dess arbetsuppgifter.
- Samarbetet med lärarna.

Biblioteksorganisationens utformning

För att få en uppfattning om hur det integrerade bibliotekets organisation kan se ut och vad detta har för betydelse för skolbibliotekariens arbetssituation, ställde vi frågor kring antalet anställda, de anställdas huvudmän och arbetsledare samt politikerengagemang. Inom denna avdelning frågade vi även om vilka för- och nackdelar som respondenterna upplever att organisationsformen bidrar till.

Av de tolv personer som deltog i vår intervjuundersökning har en person anställning som bibliotekschef, en som filialchef, tre som folkbibliotekarier och sju som skolbibliotekarier. De integrerade folk- och skolbibliotek, som ingår i vår studie är storleksmässigt av blandad karaktär, och de har antingen en funktion som filial eller huvudbibliotek. Antalet anställda varierar mellan en ensamarbetande personal upp till elva anställda, och några bibliotek har dessutom annan personal, i form av biblioteksassistent eller lärarbibliotekarie. Den personal, som arbetar inom skolbiblioteksverksamheten, har en varierande tjänstgöringsgrad att lägga på skolbiblioteksverksamheten, från fyra timmar i veckan upp till 35-40 timmar i veckan. De olika biblioteken har valt att helt eller delvis ha öppettider som riktar sig

antingen till folk- eller skolbiblioteksanvändarna. Dock är den allmänna uppfattningen bland personalen att ingen användare, vare sig den tillhör skolan eller allmänheten, nekas tillträde ifall besöket inte görs på den tid som är avsedd för en specifik användargrupp.

Förhållandet mellan anställd och huvudman

På de integrerade biblioteken har de två verksamheterna, i de flesta fall, olika huvudmän. Det är de två kommunala förvaltningsformerna inom Kultur- och fritid och Barn- och utbildning som är gällande. Det är den förra som är huvudman för den totala kommunala biblioteksverksamheten och den senare som ansvarar för grundskoleverksamheten. För skolbibliotekariens del är det vanligt förekommande att arbetsgivaren är den kommunala förvaltning som skolan tillhör och rektor är arbetsledare, men för en ensamarbetande och deltidstjänstgörande skolbibliotekarie på en filial, är situationen ofta att tjänsten kompletteras med en anställning på kommunens huvudbibliotek. Då blir följden att det är förvaltningen inom Kultur och Fritid som fungerar som huvudman och den anställde skolbibliotekarien har därmed bibliotekschefen som arbetsledare. För den anställde skolbibliotekarien inom den integrerade biblioteksverksamheten skapas därmed en situation som upplevs som problematisk av vissa respondenter, medan vissa uppfattar situationen som mer eller mindre friktionsfri. Problematiken kring att organisera biblioteksorganisationen kring olika huvudmän och arbetsledare framkommer i vissa intervjuer. Framförallt uttrycker respondenterna önskemål om att kontakten med huvudmannen på förvaltningen ska vara mer kontinuerlig och det framhålls att ju större det fysiska avståndet är mellan huvudmännen och det integrerade biblioteket, ju mindre är möjligheterna till kontinuerlig kontakt och personligt utbyte mellan parterna. Känslan, som denna situation skapar, sammanfattar en skolbibliotekarie med orden:

Hade varit bättre med lite närmare kontakt så att hon hade mer insyn i mitt arbete. Jag får förklara vad jag gör [...] det blir ingen riktig dialog.

För den skolbibliotekarie, vars huvudman sitter i Barn- och utbildningsförvaltningen, är det rektor på skolan som är arbetsledare. Att den pedagogiska arbetsledaren finns i närheten av verksamheten har olika stor betydelse för bibliotekarierna. En skolbibliotekarie uttrycker sin positiva inställning till att arbetsledaren finns på skolan genom följande formulering:

Jättebra att det är rektorn på skolan som är chef [paus] lite olika på olika ställen. Jag tycker att det är viktigt att det är den pedagogiska ledaren i skolan som är min chef.

En annan skolbibliotekarie, som har rektor som chef, uttrycker en viss kluvenhet inför sin situation. Bibliotekariens uppfattning uppkommer av att rektor inte anses ha tillräcklig insyn i verksamheten, till följd av att den kontakt som rektor tar inte är tillräcklig.

Man är väldigt kluven, i skolbibliotekssammanhang känns det naturligt att det är rektorn som är chef men i folkbibliotekssammanhang är det den andre, det känns inte som rektor [paus] hon [...] tar inte den där dagliga kontakten.

Denna uppfattning delas av en annan skolbibliotekarie, som säger:

Rektorn har inte så stor inblick som man kunde önska.

Men att möjligheten till daglig kontakt inte naturligt blir bättre av att det är bibliotekschefen som är arbetsledare visar sig genom följande citat:

Hon kommer nog inte så spontant.

För- och nackdelar med att befinna sig under samma tak

Respondenterna är övervägande positiva gällande den integrerade verksamheten och intervjuresultatet pekar således främst mot fördelarna. De positiva kommentarer som framkom under intervjuerna är relativt samlade och riktar sig framförallt till områdena resurser, bestånd och lokaler inom den integrerade biblioteksverksamheten. En bibliotekarie uttalar sig på följande positiva sätt angående skolbibliotekets möjligheter till bättre bestånd till följd av integreringen:

Fördelen är ett bättre bestånd, vi kan satsa både på barn- och ungdomslitteratur och vuxenlitteratur och vi kan använda anslaget utifrån de behov vi har här och inte utifrån att det är skolbibliotek så och folkbibliotek så.

Ett uttalande från en annan av bibliotekarierna innefattar alla de tre områdena resurser, bestånd och lokaler samtidigt som det ger uttryck för ytterligare förtjänster som verksamhetsöverskridande arbete på det integrerade biblioteket skapar:

Fördelarna med samma tak är att man kan utnyttja de personella resurserna som vi har... vi jobbar tillsammans. *Han* [vår kursivering] jobbar med skolelever och *jag* [vår kursivering] med allmänheten som gör att vi kan bemanna biblioteket på ett helt annat sätt. Och sen bokbeståndet, kan ju köpa in fler böcker, större lokaler kan man ha ... får pengar från två håll.

Tankar kring personella resurser i det integrerade biblioteket och de positiva omdömen som framkommer i anslutning till detta återfinns även i ett par andra intervjuer. I dessa uttrycker respondenterna vikten av att i den dagliga verksamheten ha kolleger från den egna branschen i omedelbar närhet. Den ena säger:

Fördelen är att man har en bibliotekari kollega, det är skillnad med lärarkollega och bibliotekskollega. Och det är lättare att genomföra när det ska vara större grejer, som vi pratade om bokdag.

Den andra säger:

Kan vara så här också [*paus*] att vi lär av varandra [*paus*] och man kan lära av varandra från hur man jobbar, få lite idéer.

Men att låta de två biblioteksverksamheterna samsas under samma tak ger även vissa nackdelar enligt de intervjuade bibliotekarierna. En av respondenterna är av den uppfattningen att uppbyggnaden av en skol- respektive folkbiblioteksverksamhet inte är helt överensstämmande. Detta innebär att då de två integreras påverkas flexibiliteten i skolbiblioteksarbetet negativt. En annan nackdel som framkommer i intervjuerna är att integreringen medför att det är svårt att ”slimma” verksamheten så

att den fullt ut motsvarar skolans behov. Båda kan leda till att eleverna inte använder sig av biblioteket i den grad som är önskvärt, sett från skolbibliotekariernas perspektiv.

Flera av våra respondenter nämner ytterligare en nackdel med integreringen genom att peka på problem som kan uppstå när de två verksamheternas olika användare, det vill säga skola och allmänhet, ska samsas under samma tak. Uppfattningen om eventuella problem hänger i flera fall nära samman med en känsla av trångboddhet på biblioteket. Faktum är att flera av de integrerade bibliotek som ingår i vår undersökning saknar tysta avdelningar och specifika studierum eller studieplatser som kan nyttjas alltefter användarbehov. En av våra respondenter värjer sig kraftigt mot att olika användare i samma lokal skulle leda till problem. Hennes uppfattning är att en tydlig anpassning av lokalutrymmet är väsentlig för att de båda verksamheterna ska kunna förenas:

Skulle det vara en inbyggd konflikt att man är människa på ett och samma ställe oavsett ålder?
Nä, det tycker jag inte! Det beror lite grann på hur man nyttjar lokalen och vem som nyttjar lokalerna var.

Politikernas engagemang i bibliotekets verksamhet

De nekande svar som framkom vid frågan gällande bibliotekariernas uppfattning om politikernas engagemang var i överväldigande majoritet. En bibliotekarie uttrycker att situationen gällande politikerna och deras engagemang å ena sidan består av en förväntan angående generösa öppettider samt anordnande av aktiviteter och arrangemang för användarna, men å andra sidan är de återhållsamma med resurser för det faktiska genomförandet. En annan respondent, med många års erfarenhet inom biblioteksverksamheten, ger uttryck för en åsikt som kan uppfattas som färgad av en uppgivenhet gentemot politikernas bristande engagemang:

Nä, förr då hade vi Biblioteksnämnden, dom kände man! Jag kunde säga till dom nya politikerna:
- Kom ut och praktisera på filialen och oh ja va trevligt, och va här en eftermiddag, kväll. Nu tittar dom som om man inte är klok [paus] nu har vi en Kulturnämnd, två egentligen, kultur och fritid. Man vet inte vad man pratar om.

Ett annat citat, även det från en bibliotekarie med många års yrkeserfarenhet inom biblioteksverksamheten, kan även det ses som färgat av en viss uppgivenhet angående ansvariga politikernas bristande engagemang. Men till skillnad från föregående citat kan det följande uppfattas som aningen överslätande. Anledningen till detta är att citatet innehåller ett visst mått av förståelse för den situation som kommunpolitikerna befinner sig i, sett utifrån de förutsättningar som deras politiska utövande grundar sig i. Bibliotekarien uttrycker sin medkänsla för politikernas situation och deras bristande engagemang genom att säga:

Det tycker jag väl utifrån sina förutsättningar, de är inte proffs på bibliotek det är vi. Den ekonomiska situationen är ju så, måste man spara så måste man spara.

Måldokumentens betydelse för tillgängligheten

Inom detta område rörde sig frågorna kring mål på olika nivåer, bibliotekariens kännedom om och deltagande vid utformandet av olika måldokument samt synen på deras inverkan på det dagliga arbetet.

På statlig nivå säger tillägget i Bibliotekslagens 7 §, att alla biblioteksverksamheter ska utarbeta en biblioteksplan, med start i januari 2005. Denna plan ska vara ett redskap för ett utarbetande av den struktur och samverkan som behövs för att kunna ta tillvara de biblioteksresurser som redan finns, men även skapa beredskap för framtidens krav samt stimulera till utveckling. Planen är ett politiskt förankrat, styrande dokument som omfattar en analys av det samlade biblioteksbehovet i en kommun och de åtgärder som är aktuella för att detta behov ska tillgodoses. I två av de kommuner som ingår i vår studie är arbetet med att färdigställa denna biblioteksplan ännu inte klart och reaktionen på detta, från en av våra respondenter, är:

Det har dom jobbat med ändå sedan jag började. På högre nivå sitter dom och har mål för vår verksamhet [...], det har varit i tio år nu [*paus*], det har inte hänt ett dugg ska jag säj.

Måldokumentens inverkan på arbetets förutsättningar

I direkt anslutning till ovanstående missnöjesyttring beskriver bibliotekarien sin besvikelse över att ett utformande av måldokument på högre nivå innebär att dess innehåll sällan konkretiseras till bibliotekets och/eller skolans specifika mål och behov. Denna uppfattning delas av flera av bibliotekarierna i vår undersökning, där de uttrycker skepticism mot biblioteksplaner på högre nivå, då de inte anses ha någon betydelse för arbetet ute på biblioteksfältet. I stället är det de lokala verksamhetsplanerna, utarbetade av de yrkesverksamma bibliotekarierna, som av vissa respondenter framställs som betydande för det dagliga verksamhetsarbetet. Anledningen till denna uppfattning är att de lokala planerna innehåller mål för den specifika arbetsplatsen och att de därmed är praktiska planer, baserade på skolbibliotekariernas ursprungliga uppdrag och ambitioner. Detta, i kombination med chefens attityd till verksamheten, anses ha betydelse för verksamhetsresultatet, enligt en del av respondenterna. Flertalet av de lokala verksamhetsplanerna revideras kontinuerligt, då innehållet uppfattas som tidsbegränsat, vilket är ännu en indikator på att de lokala planerna uppfattas som levande, aktuella och därmed betydelsefulla. En skolbibliotekarie beskriver sin positiva inställning till måldokument på följande sätt:

Måldokumentet är superviktiga för mitt arbetes förutsättningar. Jättebra med riktlinjer [*paus*], vad är min roll? För att kunna utvärdera. Jag tycker det är jätteviktigt när vi sitter i möte med rektorn.

Samtidigt som några bibliotekarier anser att måldokument, och då framförallt allt de lokala, har betydelse för möjligheten att föra verksamheten framåt, finns det i vår undersökning exempel på skolbibliotek utan utformade måldokument. Anledningen till att vissa bibliotek inte har måldokument kan ses som en följd av olika omständigheter i och vid det integrerade biblioteket där respondenterna arbetar. Exempelvis uppger en bibliotekarie att inga måldokument är utarbetade för hennes specifika arbetsplats och hon talar för sitt biblioteks räkning när hon uttrycker sin uppfattning om att måldokument förmodligen inte har någon större betydelse för utformandet av en fungerande skolbiblioteksverksamhet. I sitt uttalande syftar hon på

måldokument som beskrivningar för verksamhetsutveckling och att dessa förmodligen inte hade förändrat det arbete som hennes verksamhet redan nu utövar:

Det är nog inte så konstiga beskrivningar mer än vad vi gör nu.

En annan skolbibliotekarie framhåller att nackdelar med måldokument kan vara att alla involverade inte är överens eller att de är skrivna i alltför allmänna ordalag, vilket leder till att betydelsen av dokumentinnehållet inte är så stor. Samma bibliotekarie ger ytterligare perspektiv på måldokumentens betydelse för verksamheten genom att i ett yttrande syfta till de begränsningar som alltför specificerade och konkreta dokument kan ge. Enligt bibliotekarien leder begränsningar av detta slag till att flexibiliteten i verksamhetsarbetet påverkas negativt:

Skriver man målen ska man arbeta efter det och när ska man då få tid till alternativa sätt att prova på.

Arbetsorganisationen och dess arbetsuppgifter

Förutom frågor kring respektive respondents yrkeserfarenhet inom skolbiblioteksverksamheten riktas här fokus mot arbetstidens utrymme för arbetsfördelningen samt förväntningar som samarbetspartners och användare kan ställa.

De bibliotekarier som ingår i vår undersökning har arbetat i någon form av skolbiblioteksverksamhet mellan 1,5 - 29 år, men deras erfarenhet av den integrerade verksamhetsformen är dock inte motsvarande lång.

Som tidigare nämnts innebär tjänstgöringen för undersökningens aktiva skolbibliotekarier att den arbetstid som de förfogar över i den integrerade skolbiblioteksverksamheten är av varierande grad (se s. 41). På samma sätt innebär tjänstgöringen att två av våra respondenter arbetar ensamma på det integrerade biblioteket, medan fem av respondenterna arbetar som ensam skolbibliotekarie på en arbetsplats med maximalt fyra anställda. Bland anställda räknas även biblioteksassistenter och lärarbibliotekarier in. För tre av våra respondenter finns en annan skolbibliotekariekollega tillgänglig på arbetsplatsen, medan endast en av våra respondenter arbetar på en arbetsplats med fler än tio anställda. Bland dessa anställda ingår även bibliotekschefen, som är ytterligare en av våra respondenter.

Fördelningen av arbetsuppgifter i förhållande till arbetstid

Den faktiska situation som bibliotekarien vid den integrerade folk- och skolbiblioteksorganisationen ständigt står inför, är att anställningen är riktad mot en viss fastställd tjänstgöringsform i den ena eller andra verksamheten, men de flesta av de intervjuade uppger att de arbetar gränsöverskridande i den dagliga biblioteksverksamheten. Detta sätt att arbeta öppnar därmed upp för ett nära samarbete mellan de biblioteksanställda, där de stöttar och lär av varandra. För de skolbibliotekarier som arbetar ensamma i den integrerade verksamheten är betydelsen av tjänstgöring på ortens huvudbibliotek en viktig källa till inspiration och delgivning av idéer.

Generellt innebär upplägget av arbetsorganisationen att lärarnas och elevernas behov är prioriterade områden, vilket leder till att administrativt skolbiblioteksarbete utförs under tidpunkter när besöksfrekvensen på biblioteket är låg. Undersökningen visar att en organisations storlek har viss betydelse för hur, var och när de olika arbetsuppgifterna utförs. En av respondenterna, som ingår i en större organisation, har en heltidstjänst, som är jämnt fördelad mellan skol- och folkbiblioteksverksamhet. Den del, som läggs på skolbiblioteket, delas i sin tur upp i en del för undervisning och en del för inre tjänst. I viss kontrast till denna tydliga uppdelning förklarar en bibliotekarie, med anställning i en mindre organisation, hur de olika arbetsuppgifterna går in i varandra:

Vi har inte uppdelningen att du går in och sätter dej och gör administrativa uppgifter inlåsta i en timme och sen går ut i disken en halvtimme. Det finns inte!

De intervjuade bibliotekariernas tjänster överstiger sällan 75 procent, men vanligast förekommande är halvtidstjänstgöring. Endast en av respondenterna innehar en heltidstjänst inom skolbiblioteksverksamheten på det integrerade biblioteket. Flertalet av respondenterna är av den uppfattningen att arbetstiden, i förhållande till den arbetsbelastning som de har vid det integrerade folk- och skolbibliotek, inte är tillräcklig. En bibliotekarie har sin lösning på arbetsbördan:

Vi måste anpassa uppdraget, innehållet, efter dom resurser vi har och sätta ambitionen på en rimlig nivå [...] då räcker arbetstiden till.

Denna uppfattning delas av en annan bibliotekarie, som formulerar sig på följande sätt:

Det får man se till att den gör, det är ju också något man lär sig med åren, man lär sig säga nej. Kommer det en skola, kan du göra detta? Ja, men inte denna veckan [...] på det sättet får man tiden att räcka till.

Ett önskemål, som framkommer vid en av intervjuerna, är att kunna lägga mer av sin arbetstid på inre tjänst och gärna färre pass i yttre tjänst. Resultatet av detta är en generering av tid, som innebär att skolbibliotekarien kan vara mer ute i klasserna och delta i undervisningssammanhang, vilket även ger möjlighet till ökad samverkan med lärare.

Förmodade förväntningar i förhållande till samarbetspartners

Att skolledningen har förväntningar på skolbiblioteket och dess bibliotekarie är respondenterna övertygade om, men de är samtidigt av den uppfattningen att eventuella förväntningar sällan uttrycks i klarspråk. Respondenterna är övertygade om att ledningen är nöjd med det arbete de gör, men uttrycker ett önskemål om att ledningen inte borde ta så mycket för givet. Detta uttrycks på det här sättet av en bibliotekarie:

Jag tror att skolledningen tycker att vi gör ett bra arbete samtidigt som dom inte vet så mycket vad vi gör. Rektorn är i princip aldrig här och ser vad vi gör.

Av de bibliotekarier som har deltagit i undersökningen upplever alla att de förväntningar som lärarna har innebär att skolbibliotekarien ska tillhandahålla

material med kort framförhållning. Anledningen till uppkomsten av denna situation anser respondenterna beror på att lärarna tror att bibliotekets personal har mycket mer tid än de i verkligheten har, att bibliotekarien ska känna till var allt material går att finna samt att materialet ska vara enkelt och snabbt tillgängligt. Kärnan i de uttalanden som intervjupersonerna ger är densamma, men formuleringarna skiftar mellan olika respondenter. Ett sätt att uttrycka sig om situationen exemplifieras genom följande citat:

[...] lärarna kräver oftast snabb hjälp [...] ibland är det en halvtimmes framförhållning [...] skiftar från allt eller inget.

En annan bibliotekarie ger uttryck för sin syn på situationen genom att säga:

[...] lärarna kräver många gånger snabba svar vid kontakter [...] man ska hjälpa en hel klass.

Och en tredje likartad uppfattning bland respondenterna exemplifieras genom uttalandet:

[...] lärarna vill att man ska ställa upp med kort varsel [...]

När det handlar om elevernas förväntningar på skolbibliotekarien upplever respondenterna att dessa i viss mån motsvarar lärarnas. Skolbibliotekspersonalen upplever att eleverna vill ha omedelbar respons och snabba svar på sina frågor, men att de även har krav på att det fysiska materialet ska vara tillgängligt ”på studs”. Till detta kommer en förväntning av lite annat slag, då uppfattningen bland en del respondenter är att eleverna ser biblioteket som en fristad. Eleverna förväntar sig ett lugnt ställe där de för en stund kan koppla av från den många gånger hektiska och krävande skolsituationen. Mer information kring elevernas uppfattning om sitt skolbibliotek ges nedan, under rubriken Enkätundersökning.

Samarbetet med lärarna

Detta avsnitt fokuserar på delar som möjliggör samarbete mellan skolbibliotekarie och lärare samt hur ett optimalt samarbete skulle kunna se ut. Skolbibliotekets geografiska placering, hur kontakter skapas mellan de två parterna, men även vad det pedagogiska arbetet består av är aspekter som belyses.

Lärare och skolbibliotekarie - samarbetspartners eller inte

Den skolbibliotekspersonal som ingår i vår undersökning uppger att för att utveckla ett samarbete med lärare är ständiga påstötningar från skolbibliotekariehåll viktiga. Dessutom tillägger en bibliotekarie att viljan till samarbete delvis beror på lärarnas intresse för skolbiblioteket, grundat i den relation de har med sig från sin egen skoltid. För att etablera den kontakt som leder till samarbete uppger respondenterna att kontakter sker genom e-post och telefon, men även genom personliga möten både på det fysiska biblioteket och i skolans korridorer och fikarum. Att personliga kontakter är viktiga framgår av att en del respondenter uttrycker att e-postkontakt inte är den optimala vägen att gå för att skapa kontakt med lärare, då alla inte läser e-post. När så är fallet är det uppsökande verksamhet som gäller för skolbibliotekarien i arbetet med att skaffa samarbetspartners inom skolan. Men att detta är en process som tar både mycket tid och mycket kraft i anspråk vittnar flera av respondenterna och

dessutom ger den inte alltid den utdelning som skolbibliotekarien eftersträvar. Situationen speglar sig i följande citat från en skolbibliotekarie:

Jag hade hört innan att man får slåss för sin existens.

Men när kontakten väl är etablerad fungerar den genom att den ena eller andra parten tar kontakt när behov uppstår. I princip alla respondenter arbetar med skolbiblioteksverksamhet i samarbete med de lärare som undervisar i stadier från förskola till årskurs fem eller sex. Samarbete med lärare som undervisar i de högre årskurserna, från år sex eller sju till år nio, är främst baserat på den undervisningsinriktning som lärarna har. Samarbete sker främst med lärare som undervisar i svenska och/eller samhällsorienterande ämnen, men att de lärare som undervisar i exempelvis naturorienterande ämnen mycket sällan använder sig av skolbibliotekarien som samarbetspartner.

I de flesta fall ligger de skolbibliotek som ingår i vår undersökning i en byggnad som är direkt ansluten till någon form av skolverksamhet och därmed har biblioteket en egen ingång för skolan och dess användare. Men ett integrerat skolbibliotek är inte alltid placerat i skolan, utan kan ligga i en enskild byggnad på skolområdet. Uppfattningen bland respondenterna är att den fysiska närhet som lärare och skolbibliotekarie har till varandra är av betydelse och därmed inverkar skolbibliotekets geografiska placering på förutsättningarna för de involverade parternas samarbetsmöjligheter. Angående lägets betydelse för tillgängligheten uttrycker sig en skolbibliotekarie på följande sätt:

För skolan är det ju jättebra [...] dom går ju förbi jämt.

En annan säger:

Kan inte bli bättre för skolan. Kanonbra. Dom går förbi på väg till matsalen.

Men en respondent, som är verksam i en skolbiblioteksverksamhet som är placerad i en separat byggnad i förhållande till skolan, ger följande omdöme gällande den geografiska placeringen:

För skolbiblioteket är placeringen ganska kass [...]

Resultatet från vår undersökning visar att i de flesta fall arbetar de verksamma inom skolbiblioteksverksamheten med att ge en jämn spridning av sina resurser, vilket i praktiken innebär att skolbibliotekarierna medvetet arbetar för att nå ut till alla de årskurser av elever som går på skolan. I de fall där skolbiblioteket har en verksamhetsplan finns överenskomna direktiv om hur, var och när elever ska inbjudas till skolbiblioteket, men även direktiv om hur och när skolbibliotekarien ska komma till klassrummet. Vid dessa aktivitetstillfällen genomförs bland annat presentationer och introduktioner som har till syfte att öka förståelsen för vad skolbiblioteket kan stå till tjänst med. Dessutom är respondenterna överens om att för att skapa goda förutsättningar för att de äldre eleverna ska bibehålla ett intresse för skolbiblioteket, är det betydelsefullt att påbörja arbetet med att presentera skolbiblioteksverksamheten redan i de lägre stadierna.

Tankar som framkom vid frågan om respondenternas syn på det optimala samarbetet mellan skolbibliotekarierna och lärare fokuserar på att biblioteket måste marknadsföra sig och sin kompetens för att lärare ska ha dem i åtanke vid planering av olika arbetsområden. Genom delaktighet i skolans planeringsarbete skapas förutsättningar som kan generera utvecklande samarbete mellan parterna skola och bibliotek. Förhoppningen bland respondenterna är att efterhand som skolbibliotekarien har getts möjlighet att tydliggöra sin kunskap och kompetens kommer skolbibliotekariens roll i undervisningen att stärkas. I förlängningen innebär detta att skolbibliotekarien då används som den resurs den anser att den är, nämligen ett fullgott komplement i den dagliga undervisning som bedrivs i skolan. En skolbibliotekarie uttrycker sin samarbetsönskan uttrycks på följande sätt:

Drömmen är att man liksom ingår i ett arbetslag, att man alltid är med redan på planeringsstadiet när man ska sätta igång med något nytt [...] obegränsat med media och lokaler.

För att ytterligare utveckla och förbättra samarbetet uttrycker några respondenter en önskan om ett gemensamt utarbetande av ett utvärderings- och feedbacksystem kring undervisningssituationen. En följd av ett sådant system skulle kunna vara att det arbete som parterna lagt ner på sin undervisning blir föremål för granskning och diskussion, vilka har till syfte att utveckla och förbättra alla involverade parter behov och önskemål.

Skolbibliotekariens syn på sitt pedagogiska arbete

Som ett led i skolbibliotekariernas önskan om att vara delaktiga i skolundervisningen uppger flera av våra respondenter att biblioteksrummet är det primära alternativet vid kontakter med eleverna. Men på vissa av de platser som ingår i vår undersökning är även klassrummet eller skolans datorsal förekommande, då biblioteket har platsbrist eller saknar datorer i undervisningssyfte. Några av respondenterna uppger att de använder sig av digitala medier i undervisningssyfte men att detta förekommer i begränsad omfattning. I övrigt är det genomgående så att förekomsten av socialt förankrade digitala medier, så som olika former av diskussionsforum riktade till skolbiblioteksanvändarna, inte existerar. Detta innebär att en skolbibliotekaries direkta tillgänglighet på nätet ännu är ett outvecklat område.

Uppfattningen om innebörden av termen pedagogiskt arbete och vilka delar som ingår i densamma är varierande bland respondenterna. En av våra respondenter tycker:

Man är pedagog hela tiden.

En annan är av denna åsikt:

Jag har inte så många pedagogiska uppgifter, det är mest bokprat.

Och en tredje säger:

Inga pedagogiska uppgifter, lär barnen låna själva, söka i katalogen, hitta i biblioteket och enkel informationssökning.

Vi anser att i vår undersökning ger respondenterna uttryck för att en viktig uppgift i det pedagogiska arbetet är att hitta relevant litteratur som motsvarar elevernas olika intresseinriktningar. Detta gör bibliotekarierna dels på plats i det fysiska biblioteksrummet, dels genom att i stor utsträckning ägna sig åt bokprat för att främja läsning, dels genom att förbereda temalådor, som periodvis vidarebefordras till lärare och elever i undervisningssyfte. Ett annat pedagogiskt arbete som dock enbart utförs i det fysiska biblioteksrummet är undervisning i bibliotekskunskap. Detta innebär att skolbibliotekarier introducerar skolelever i att hitta i biblioteket och i bibliotekskatalogen, men att även i vissa fall sköta sina egna lån. Därutöver nämner vissa bibliotekarier att de, i mötet med elever, ägnar sig åt bland annat litteraturanalys, skrivarkonferenser samt enklare retorikövningar, och att deltagande vid föräldramöten kan förekomma.

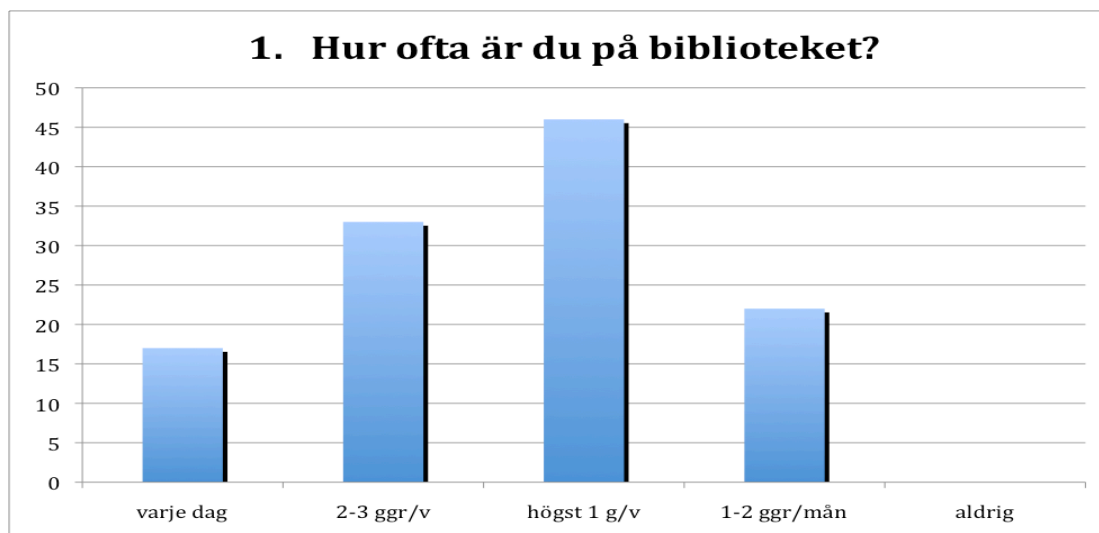
Enligt intervjuresultatet blir det tydligt att förekomsten av undervisning i informationssökning varierar. Samtidigt ger respondenterna uttryck för att just detta är något som alla ser som en viktig del i arbetet med eleverna och som efterlyses av de respondenter som uppger att de inte ägnar sig åt detta. Anledningen till att respondenternas vilja och uppfattning gällande undervisning i informationssökning inte motsvarar den faktiska situation som de står inför tillskrivs tidsbrist. Just tidsbrist är en faktor som är nog så viktig för möjligheten att utveckla detta område enligt de respondenter som har uttalat sig. En annan hindrande faktor är lärarnas bristande förståelse för skolbibliotekariens kompetens, men även otillräckligt engagemang från rektor.

Enkätundersökning

Här följer en redogörelse för de resultat som vår enkätundersökning gav. Resultatet grundar sig på enkät svar från 116 elever i sex olika skolklasser i Skåne. Samtliga elever som har deltagit tillhör klasser från de lägre stadierna, det vill säga årskurs tre till sex. En av klasserna är åldersintegrerad medan de övriga är åldersmässigt renodlade.

Bortfallet av tre skolklasser innebär en svarsfrekvens på cirka 67 procent, vilket vi anser vara godtagbart, men inte fullt ut tillfredsställande. Att det inte blev ett hundra procentigt deltagande beror framförallt på vår tidsplanering gällande intervjutillfällen. I vår planering utgick vi primärt ifrån den fastlagda tid för en intervju, som vi hade kommit överens med bibliotekets skolbibliotekarie om. Lämpligheten i att genomföra vår planerade enkätundersökning vid dessa tillfällen föll inte alltid väl ut. Vi har valt att se dessa klasser som bortfall i vår undersökning, i stället för att i efterhand skicka ut enkäterna, antingen per post eller via e-post, till de skolklasser som vi inte fick möjlighet att träffa. En av anledningarna beror på att ett sådant förfarande innebär mycket extra arbete, i form av utökade kontakter och eventuella utskick av påminnelser. En annan, nog så viktig anledning var den tidsmässiga fördröjning en sådan lösning skulle medföra, vilket skulle försvåra våra möjligheter att slutföra resultatsammanställningen i tid. Ytterligare en anledning till att vi valde att inte skicka ut enkäterna i efterhand, är vår uppfattning om att introduktionen till enkätundersökningen inte blir densamma ifall läraren och inte en av oss håller i den, och vi tror att detta kan ha påverkan på resultatet. Utfallet av de fem enkätfrågor som vi bad eleverna besvara redovisar vi här i tabellform.

Diagram 1. Skolelevers besöksfrekvens på biblioteket.

I vår inledande enkätfråga till eleverna, om hur ofta de befinner sig på skolbiblioteket, gavs fem fasta svarsalternativ. Den lodräta y-axeln visar elevantalet och en markering innebär en elev. Resultatet visar att besöksfrekvensen är störst vid alternativet ”högst 1 g/v. Det avslutande alternativet ”aldrig”, är det dock ingen elev som har ringat in. På svarsblanketten har en elev ringat in både alternativ ”2-3 ggr/v” och ”högst 1 g/v”. Då vi inte anser att det är möjligt för oss att avgöra vilket av dessa båda alternativ som är mest förekommande, har vi valt att räkna in dem båda i ovanstående sammanställning.

Diagram 2. Elevaktiviteter på biblioteket.

Fråga två berör vad eleverna anser att de gör på skolbiblioteket. Den lodräta y-axeln visar elevantalet och en markering innebär en elev. Av frågans nio möjliga svarsalternativ är åtta stycken fasta och ett öppet. Detta innebär att det nionde och avslutande svarsalternativet ”annat” gav eleverna möjlighet att själva skriva ner alternativ till vad de gör på skolbiblioteket. Resultatet visar att de första två

alternativen, ”lånar böcker för att läsa hemma” och ”lånar böcker för att läsa i skolan”, ligger på topp i svarsfrekvensen, medan alternativen ”går dit med läraren” och ”får undervisning av skolbibliotekarien” är mycket lågt. I uppspaltningen nedan återges en sammanställning av de personligen nedtecknade svar som sjutton elever valde att skriva in under alternativ nio, ”annat”:

- Låna dator med lärares tillstånd.
- Hämta dator.
- Hitta fakta och skriva uppsatser på datorn.
- Lånar datorn ibland för att chatta med en engelsk författare.
- Får hjälp att hitta böcker om ex: egna tema.
- Får mycket hjälp om böcker.
- Kollar på roliga böcker.
- Låna faktaböcker.
- Leker.
- Tittar efter böcker eller reserverar böcker.
- Det är så kallt i skolan så jag brukar gå in där och bli varm och sitta där och tar det lugnt.
- Är där och tittar lite med kompisar.
- Jag lånar böcker, träffar kompisar och läser Julia-tidningar.
- Lånar bokcirkelbok.
- Titta efter böcker jag ska låna nästa gång.
- Pluggar ibland om man får tid över och det inte är lönt att gå hem.
- Går in på bibblan för det är så kallt ute.

Diagram 3. Elevuppfattning om bibliotekets geografiska läge.

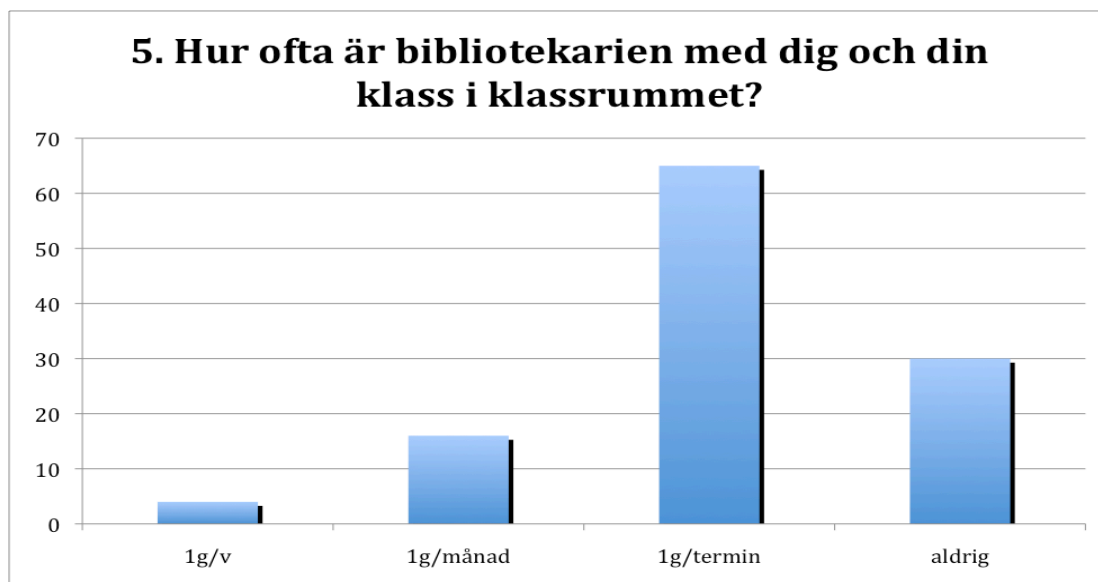
Enkätundersökningens tredje fråga har två möjliga svarsalternativ på frågan om biblioteket ligger lagom nära skolan. Den lodräta y-axeln visar elevantalet och en markering innebär en elev. Resultatet visar på en överväldigande samsyn bland eleverna i deras uppfattning om biblioteket och dess närhet. Endast två av 116 elever ansåg att biblioteket inte ligger lagom nära skolan, vilket ger en kraftfull procentsats på 98 procent till fördel för svaret ”ja”. En elev har inte svarat på frågan.

Diagram 4. Elevuppfattning om närvarande bibliotekarie.

Frågan som behandlar elevens syn på möjligheten till hjälp när biblioteket besöks har fyra fasta svarsalternativ, som sträcker sig från "alltid" till "aldrig". Den lodräta y-axeln visar elevantalet och en markering innebär en elev. Resultatet visar på en homogen uppfattning, riktad mot att det "alltid" eller "oftast" finns en hjälpsam bibliotekarie till hands vid elevens besök på biblioteket. En elev anser dock att det inte finns hjälp att tillgå. En elev har inte svarat på frågan.

Diagram 5. Elevuppfattning om deltagande bibliotekarie i klassrummet.

Elevernas svar på den avslutande enkätfrågan om bibliotekariens närvaro i klassrummet ger en övervikt på svarsalternativet "1g/termin". Även alternativet "aldrig" har en hög svarsfrekvens. Den lodräta y-axeln visar elevantalet och en markering innebär en elev. Resultatet visar att 26 procent av eleverna upplever att bibliotekarien aldrig är närvarande i klassrummet, medan 55 procent uppger att de träffar bibliotekarien "1g/termin". En elev har inte svarat på frågan.

Textstudie

I följande avsnitt redovisar vi de resultat som vår textstudie har gett. Studien innefattar en närmre granskning av flera olika måldokument, som är giltiga i de skånska kommuner och vid de lokala integrerade folk- och skolbibliotek och skolor, dit våra nio undersökningsobjekt hör, varav två av dessa tillhör samma kommun. Det måldokumentmaterial som är tillgängligt förekommer antalsmässigt något olika i respektive kommun samt vid respektive integrerade bibliotek, men även dess praktiska utformning skiljer sig åt. Detta innebär att vi i några fall inte har haft något underlag för granskning av måldokument gällande vissa av våra objekt samt att det material, som vi har granskat, inte alltid haft samma utgångspunkter.

Resultatredovisningen börjar med den del av textstudien som berör de kommunala biblioteksplanerna, och görs tillsammans med en redogörelse av innehållet i de lokala skolbiblioteksplanerna. Avslutningsvis beskrivs det resultat vi har kommit fram till vid vår granskning av de kommunala och lokala skolplanerna.

Biblioteksplaner

I studiet av biblioteksplanerna har vi inriktat oss på att söka efter orden skolbibliotek och skolbibliotekarie för att dels undersöka om och i så fall hur frekvent de används, men även i vilket eller vilka sammanhang som de används. Vi har även undersökt om orden samarbete och/eller tillgänglighet används samt, i förekommande fall, i vilket syfte och sammanhang detta har gjorts. För de nio objekt som ingår i vår undersökning har vi sammanlagt studerat sex kommunala biblioteksplaner och fyra lokala skolbiblioteksplaner.

Kommunala biblioteksplaner

Skolbiblioteket ska ses som ett pedagogiskt verktyg, som har i uppgift att främja skolans arbete med att nå uppställda mål och skolbibliotekarien fungerar som en aktiv resurs i den pedagogiska verksamheten. Detta är en allmän uppfattning i de granskade biblioteksplanerna, samtidigt som begreppet skolbibliotek står för att vara ett naturligt centrum i skolan samt en mötesplats och lärmiljö, som ska fungera som en samlad resurs av media och information. Resurserna ska ställas till användarnas förfogande genom kompetent personal. För att detta ska kunna fungera förutsätts att ett samarbete upprättas mellan involverade parter. I ett av dokumenten formuleras tankar kring samarbete på följande sätt:

Skolbiblioteket är ett redskap för undervisning och skall utformas och utvecklas av bibliotekarier, skolledare, lärare och elever utifrån den egna skolans behov och arbetssätt.

I ett annat måldokument beskrivs samarbete utifrån både skolans och skolbibliotekets verksamhet, genom att förorda att samarbete ska komma från båda hållen. Detta kan utläsas genom följande två citat, där det första tydligt visar att skolbibliotekspersonalen är en deltagande part i skolans pedagogiska planering:

Skolbiblioteksverksamheten [...] kompetent personal [...] deltar i planeringen av den pedagogiska verksamheten på skolan.

I det andra citatet är fokus lagd på skolbibliotekets planering, där pedagogerna på skolan uppmanas att vara aktiva och delaktiga:

Skolbiblioteksverksamheten planeras av ansvarig personal tillsammans med pedagogerna på skolan. Planeringen utgår från målen i läroplanerna [...]. Verksamheten stödjer elevaktiva arbetssätt där höga krav ställs på källkritik och att kunna söka och analysera information.

Detta dubbelriktade samarbete understöds genom begreppets omnämning i ett annat måldokument, vars innehåll syftar till att sätta upp villkor för samarbete mellan skola och skolbibliotek. Utifrån detta måldokumentets formuleringar kring begreppet samverkan framkommer att uppfattningen är att skolan och biblioteket har liknande mål och uppdrag och att språkutveckling och läsfrämjande åtgärder är gemensamma angelägenheter för de båda.

Begreppet tillgänglighet förekommer i biblioteksplanerna i något olika sammanhang. Ett dokument uttrycker att folk- och skolbiblioteket ska fungera som en helhet för att vara tillgängligt för alla. Ett annat anser att begreppet står för att skolbiblioteket ska vara inrymt i ändamålsenliga lokaler, vara öppet under skoltid samt vara bemannat av fackutbildad personal. I ett av de granskade kommunala måldokumenterna poängteras att varje skola ska ha ett skolbibliotek, men att en viss variation i tillgänglighet kan förekomma, då möjligheten att bemanna biblioteken varierar. Samma dokument presenterar en annan syn på tillgänglighet genom att förordas att alla medier ska göras tillgängliga för användarna genom bibliotekskatalogen.

Lokala biblioteksplaner

I de fyra lokala skolbiblioteksplaner som vi har granskat omnämns ordet skolbibliotek i sammanhang som mötesplats, som innehavare av en central roll i elevernas skolarbete, som främjare av läsning och som förmedlare av kunskaper i informationssökningskompetens. De mål som skolbiblioteksverksamheten sätter upp är således framförallt av pedagogisk karaktär och dessa presenteras i flertalet fall i en uppspaltning som riktar sig till elever i olika stadier. I en plan står:

Genom insatser på olika åldersnivåer vill vi skapa en röd tråd i elevernas möte och användande av biblioteket.

I de granskade dokumenten tydliggörs att olika insatser prioriteras utifrån de aktuella behov som uppstår, men strävan är att skolbibliotekets pedagogiska verksamhet ska svara mot elevers och lärares behov. Ordet skolbibliotekarie återfinns i samband med en beskrivning av den pedagogiska verksamheten, genom att ett måldokument pekar på att enskilda projekt planeras och genomförs tillsammans med lärare och att initiativ kan komma från båda hållen. Ett annat poängterar samverkan med lärare genom att uppge att skolbibliotekarien deltar i olika möten och konferenser, vid de tillfällen då det uppkommer önskemål om detta. Ett par lokala dokument trycker på att förutsättningarna för en fungerande verksamhet bygger på att skol- och folkbibliotekarierna på det integrerade biblioteket samverkar i sin verksamhetsplanering. Utifrån måldokumentens innehåll rör sig samarbete främst kring den pedagogiska verksamhetens innehåll och utformning gentemot involverade parter. I detta tydliggör vissa måldokument den ansvarsfördelning som anses

föreligga mellan samarbetsparterna skolbibliotekarie, lärare och elever, men även skolledningen.

Vår sökning efter begreppet tillgänglighet gav något olika resultat beroende på uppfattningen om begreppets innebörd. Gällande fysisk tillgänglighet är formuleringen följande i en av planerna:

[...] är det angeläget att åtminstone en del av öppettiderna endast är till för skolan där bara lärare och elever kommer i fokus.

Angående tillgänglighetsaspekten uppges, i ett annat dokument, att stor vikt läggs på öppettiderna, vilka är anpassade till skolbiblioteksverksamheten. Samma dokument framhåller även att begreppet och dess innebörd, innefattar det arbete som läggs på att tillgängliggöra beståndet för pedagoger och elever.

Skolplaner

Precis som i studiet av biblioteksplanerna har vi, när det gäller skolplaner, inriktat oss på att söka efter orden skolbibliotek och skolbibliotekarie. Avsikten är att dels fastställa i vilken omfattning ordet eller orden nämns och dels att undersöka i vilket eller vilka sammanhang som de förekommer. Vi har även undersökt om orden samarbete och/eller tillgänglighet används samt, i förekommande fall, i vilket syfte och sammanhang detta har gjorts. Vi har sammanlagt granskat femton skolplaner, varav åtta är kommunala och sju är lokala. Benämningen på granskade lokala planer varierar mellan Lokal skolplan, Kvalitetsredovisning samt Plan för IKT³.

Kommunala skolplaner

I flertalet av dessa granskade dokument fastnade vi för formuleringar som skulle kunna innebära ett omnämmande av skolbiblioteket eller skolbibliotekariens betydelse i skolverksamheten, exempelvis inom området lärande och kunskap. Uttryckligen återfinns dock de två begreppen endast i tre av de totalt åtta skolplanerna. I ett av dokumenten står att det ligger under rektors ansvar att se till att arbetsmiljön för eleverna utformas så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper genom att till exempel använda biblioteket. I ett annat dokument står att det skall finnas väl fungerande skolbiblioteksverksamhet för att stimulera till läsning och tillgodose behov av kompletterande undervisningsmaterial. I ett tredje dokument står att den fysiska miljön ska stödja lärandet, vilket bland annat innebär att skolbiblioteken intar en central plats i verksamheten.

Gällande ordet tillgänglighet förekommer detta enbart vid ett tillfälle. Begreppet ges en betydelse av god tillgänglighet på datorer, vilket är något som kommunen har arbetat medvetet med för att förbättra, enligt denna del av måldokumentets innehåll. Även ordet samverkan används sparsamt i de kommunala skolplanerna och precis som i fallet med tillgänglighet återfinns vi endast ett omnämmande av begreppet. I det måldokument där ordet förekommer beskrivs samverkan som ett honnörsord och

³ IKT är en förkortning av informations- och kommunikationsteknik och innehållet i en sådan plan beskriver arbetet med att utveckla kommunikation mellan människor.

det poängteras att detta sker på flera plan, där ett av dessa plan är samverkan mellan personalkategorier och verksamhetsformer.

Lokala skolplaner

I fyra av de sju lokala skolplanerna finner vi att våra eftersökta begrepp omnämns. Vanligast är att dessa framkommer inom de delar som behandlar språkutveckling, och då mer specifikt inom områdena läsning och skrivande. Förutom att beskriva inom vilka områden som skolbiblioteket och skolbibliotekarien kan erbjuda sina tjänster nämns ofta inom vilka årskurser detta görs. Bland annat trycks det på att det för alla årskurser är vanligt med förmedling av böcker genom exempelvis bokprat och förmedling av boklådor. I ett måldokument uttrycks att ett väl utvecklat samarbete med biblioteket, som en läsfrämjande och informationsgranskande resurs, har till syfte att förstärka elevers kunskaper i ämnet svenska. Men framförallt riktas detta till elever som anses vara i behov av denna ämnesförstärkning.

Samarbetsaspekten utvecklas i fyra av dokumenten, som beskriver att skola och bibliotek har ett nära samarbete i arbetet med att ta fram lämplig litteratur till eleverna. Ett av dokumenten är dessutom utarbetat som ett samarbetsavtal mellan skola och bibliotek, för att poängtera att vår tid kräver nya lösningar gällande samarbete, innehåll och utformning i och av de båda verksamheterna.

För begreppet tillgänglighet blev resultatet ett omnämnande i två av dokumenten. I måldokumentet nämns att närheten till skolbiblioteket, det vill säga tillgänglighetsfaktorn, är betydelsefull för att uppsatta mål, gällande elevernas kunskapsutveckling, ska kunna uppnås.

Analys och slutsatser

I detta kapitel analyserar vi de sammanlagda resultat som framkommit i vår undersökning, bestående av intervjuer, elevenkäter samt textstudie av måldokument. Vi har för avsikt att knyta ihop undersökningsresultaten med den teori, det syfte och de frågeställningar som presenterats tidigare i uppsatsen, genom att föra ett resonemang utifrån dessa delar. Analysavsnittet är indelat utifrån de frågeställningar vi har haft med oss genom hela arbetet och avslutas med våra slutsatser där frågeställningarna sammanbinds och relateras till syftet med undersökningen.

Skolbiblioteksorganisationens utformning

Genom den första frågeställningen undersöker vi ifall skolbiblioteksorganisationens utformning inverkar på skolbibliotekariens tillgänglighet. Om så är fallet anser vi att det är av intresse att se hur och i vilken utsträckning som denna inverkan sker.

Vi har tidigare i uppsatsen presenterat forskning som pekar på att då skolbiblioteksorganisationen sammanförs med folkbiblioteksorganisationen och de två tillsammans bildar en integrerad biblioteksverksamhet är målen för de två verksamheterna inte fullt ut desamma (Eriksson, 2000; Hell, 2008). Det har också framkommit att den personal som arbetar på det integrerade folk- och skolbibliotek arbetar i två verksamheter med delvis olika användargrupper, mål och metoder, vilket kräver noggrann planering och flexibilitet i det dagliga arbetet. I sin magisteruppsats kom Eriksson och Jonth fram till att forskare inom området medvetet väljer att avstå från att leverera färdiga lösningar för hur det dagliga arbetet ska se ut. I stället förespråkar de gemensamma diskussioner bland inblandade parter för att idéer rörande det integrerade bibliotekets verksamhet ska väckas (Eriksson & Jonth, 2002, s. 62ff). Men enligt organisationsteorin är det klarlagt att när det handlar om mål, eller den övergripande uppgift som en organisation har, krävs det att denna klargörs för verksamheten. Målen är organisationens primära grund och ett uteblivet klargörande av dessa leder till att den primära grunden för verksamheten samt de effekter som den förväntas skapa ger delade tolkningar (Bruzelius & Skärvad, 2008).

I vår studie av måldokument för skola och bibliotek har vi uppmärksammat att det är få mål som är utarbetade i samarbete mellan huvudman och personal. Dessutom är flertalet av de kommunala målen så allmänt utformade att vi anser att de till viss del har förlorat sin funktion som riktmärke för hur biblioteksverksamheten kan utformas. Vi anser att de därmed kan vara svåra att applicera på den dagliga verksamheten, vilket leder till många olika lokala lösningar. Detta har tidigare uppmärksamats gällande skolbibliotekets utformning och funktion (Skolbiblioteken i Sverige, 1999), men även gällande det integrerade bibliotekets funktion (I nöd och lust, 1991),

Två huvudmän

I studiet av biblioteksorganisationens utformning kan den processmodell, som vi har redogjort för i kapitlet Teori användas, dels för att förstå förhållandet mellan organisation, anställd, användare och omgivande samhälle, dels för att förstå de samhälleliga förändringar som påverkar organisationen och dess utformning. Gällande förhållandet mellan organisation och anställd uppger våra respondenter att den situation som uppkommer när det integrerade bibliotekets organisation styrs av två huvudmän uppfattas både som problematisk och som friktionsfri. Vi upplever att orsaken till att situationen uppfattas som problematisk är respondentens osäkerhet i yrkesrollen. De respondenter som uppfattar situationen som friktionsfri har större erfarenhet inom yrket och därmed också en erfarenhetsmässigt inlärd förmåga att navigera i systemet för att få organisationen att fungera.

När det handlar om det integrerade bibliotekets huvudmannaskap anser vi att intervjuret resultatet pekar mot att den personal, som har Kultur- och Fritidsförvaltningen som huvudman, känner en viss form av trygghet i att ha ortens bibliotekschef som arbetsledare. Detta sluter vi oss till även om utsagorna innehåller ett visst mått av otillfredsställelse till följd av att bibliotekschefen inte anses vara tillräckligt närvarande i den verksamhet som bedrivs på det integrerade biblioteket och att värdefull tid går åt till informationsöverföring från skolbibliotekarie till chef, vid de tillfällen då de två väl träffas. Men trots detta minus uppfattar vi att tryggheten i att ha bibliotekschefen som arbetsledare grundar sig i att denna person uppfattas som kunnig och professionell inom biblioteksområdet och därmed står för kunskap om och närvaro i biblioteksvärlden. Att bibliotekschefen har kompetens i biblioteksfrågor bidrar till att respondenten uppfattar att den uppmuntran och de goda råd som utdelas är konstruktiva.

Även för de skolbibliotekarier som har Barn- och utbildningsförvaltningen som huvudman och därmed rektor som arbetsledare uppfattas situationen som både friktionsfri och problematisk. För ett integrerat bibliotek som geografiskt sett är placerat i anslutning till en skola innebär situationen att i de fall då rektor är arbetsledare befinner sig han eller hon i fysisk närhet till verksamheten. Detta innebär dock inte att rektor är fysiskt mer närvarande i skolbiblioteksverksamheten än vad bibliotekschefen är. Det innebär inte heller att rektors besök på biblioteket blir mer spontana, även om chansen till spontana möten i skolans korridorer eller personalrum naturligt är mer förekommande när rektor och inte bibliotekschef är arbetsledare. En rektor är alltså många gånger närmre biblioteksverksamheten sett ur den fysiska aspekten men längre ifrån när det handlar om kunskap om biblioteksvärlden. Därför är inte alltid rektor den källa till inspiration som skolbibliotekarierna vid det integrerade biblioteket hade önskat.

Sett ur den tillgänglighetsaspekt där skolbibliotekarien ska finnas till för användarna vittnar våra respondenter således om betydelsen av en kompetent, närvarande och tillgänglig arbetsledare. Detta kan kopplas till vår processmodell (se s. 20) och de delar som benämns byråkratiteorin och administrationsteori. Den första ger indirekt påverkan på skolbibliotekariens arbete genom att den beskriver relationen mellan huvudman och arbetsledare, vilket för de integrerade skolbibliotekens del innebär att de båda återfinns inom antingen kultur- eller skolfältet. När huvudman och arbetsledare återfinns inom kulturfältet tolkar vi att de har relevanta kunskaper om

biblioteksverksamheten och att de därmed har en god förmåga att kunna tillfredsställa skolbibliotekariens behov. Men när relationen mellan huvudman och arbetsledare återfinns inom skolfältet ser vi att ämneskunskapen övergår till att vara mer pedagogiskt inriktad. Detta anser vi inte vara något hinder utan snarare en styrka eftersom skolbiblioteksverksamheten på det integrerade biblioteket har förankring i båda fälten. För det integrerade skolbiblioteket tillför därmed den förvaltning som har grunden i biblioteksområdet perspektiv på verksamhetsutveckling för hela biblioteket medan den förvaltning som har grunden i skolfältet har en koncentration på de pedagogiska perspektiven. Men för en väl fungerande organisation är det viktigt att förvaltningen når ut till chef och anställd. Uppstår det svårigheter som kan tillämpas inom byråkratiteorin sätter detta spår i administrationsteorin, eftersom de relationer som teorierna tar fasta på är beroende av varandra för att organisationen ska fungera. Administrationsteorin är en förlängning av byråkratiteorin genom att den beskriver den relation som finns mellan arbetsledare och anställd och tar fasta på eventuella problem som kan uppstå i verksamheten till följd av hur denna relation fungerar. Vi menar att ifall de olika elementen i processmodellen inte samverkar bildas inte en komplett helhet, en helhet som ska komma användaren tillgodo genom en närvarande och deltagande, alltså tillgänglig, skolbibliotekarie.

Vi sluter oss till att faktorer så som intresse och förståelse från arbetsledarhåll är av betydelse för skolbibliotekariens förutsättningar och möjligheter att vara tillgänglig i skolan och undervisningen. Dessa faktorer är viktiga för att arbetsledaren ska kunna fungera som den förmedlande länken mellan huvudman och anställd i en organisation. Till följd av detta uppfattar vi att bibliotekschefen i många fall ses som en självklar ledare för det integrerade biblioteket, medan rektor uppfattas som en pedagogisk ledare som först och främst har insikt i och kunskap om skolvärlden. Förmodligen bottenar detta i den verklighet som vi har mött på de integrerade bibliotek som ingår i vår undersökning där chefskapet tillhör antingen den ena eller den andra förvaltningen. Personalen har vant sig vid situationen, men kan peka på både för- och nackdelar med det ena eller andra systemet. Vi uppfattar också att rektors inställning till skolbiblioteksverksamheten är beroende av personligt intresse och förståelse för vad skolverksamheten har att vinna på ett nära samarbete med skolbiblioteket. Vissa av respondenterna anser dock att en rektor med stort engagemang kan ersätta en frånvarande bibliotekschef. Men eftersom vi inte har gjort intervjuer med ledningen, varken på huvudmannan- eller arbetsledarnivå, kan vi inte redogöra för deras inställning till att arbeta som främjare av skolbiblioteksverksamhet. Vi kan inte heller uttala oss om de förutsättningar som ges inom respektive ledningsparts arbetstidsram gällande den tid de kan avsätta för att engagera sig i skolbiblioteket och dess verksamhet.

Relationer i en organisation

Vi har således uppmärksammat att tydliga riktlinjer från huvudmannen hör mer till undantag än regel bland våra objekt, då både huvudman och chef ofta är långt ifrån den faktiska biblioteksverksamheten. Detta leder dels till att de riktlinjer som ges till de anställda inom verksamheten inte alltid upplevs som väsentliga, dels att biblioteksorganisationens uppgjorda mål inte alltid är genomförbara då de inte har förankring i den verksamhet som bedrivs. Detta syns i den del av vår måldokumentstudie som tydliggör att politiskt förankrade och styrande dokument sällan konkretiseras till bibliotekets och/eller skolans mål. När måldokumentet skrivs

på högre nivå uppfattas de inte alltid som betydelsefulla för personalen, vilket anknyter till den sociotekniska anpassningsteorin (se s. 20f). Denna syftar till att belysa problem som kan uppstå när chefen arbetar för att de anställda ska fyllas av engagemang. Detta engagemang innebär att de anställda ska anamma organisationens mål för att kunna applicera dessa i sin aktuella verksamhet. Behovet av att tillsätta en förmedlande chef för denna uppgift kan tolkas utifrån de fjärde och femte elementen i processmodellen (se s. 18). Innehållet i dessa ger uttryck för att det måste hushållas med huvudmannens tid och att denna inte har möjlighet att sköta organisationen på egen hand. Därför tillsätts en person som ska administrera verksamheten och se till att de anställda utför sina arbetsuppgifter. Men om denna tillsatta person inte är närvarande i den faktiska verksamheten och inte visar tillräckligt med intresse och engagemang för densamma kan problem uppstå. Vi anser att dessa problem kan leda till att de anställda sköter sina arbetsuppgifter på egen hand, utan förankring i måldokumentet och detta resulterar i olika tillvägagångssätt i de lokala verksamheterna.

Vi sluter oss alltså till att de olika delarna i processmodellen är beroende av kontinuerligt, utvecklande utbyte av varandra gällande både mänsklig kompetens och tillgänglighet för att de behov som uppstår på de skilda nivåerna ska kunna tillfredsställas. Därutöver finns den del av processmodellen som beskriver de ständigt föränderliga processer som pågår i samhället och som ger inverkan på organisationens utformning. Dessa samhällsliga förändringar är omöjliga för organisationen att styra och därför krävs arbete med att försöka utjämna deras framfart och de konsekvenser de medför, annars riskerar organisationen att drabbas av kris. En kris som den integrerade biblioteksorganisationen kan drabbas av hänger nära samman med den påverkan som arbetsstyrkans storlek och sammansättning ger. Att denna faktor är gällande för skolbibliotekarier på det integrerade biblioteket sluter vi oss till då vi, genom vårt intervjuresultat, gjorts medvetna om att en del av våra respondenter har upplevt både neddragning och avveckling av tjänst. Enligt de aktuella respondenternas utsagor har tjänsteförändringarna inte lett till tydliga riktlinjer angående motsvarande förändringar i arbetsbelastningen. Varken specifika arbetsuppgifter eller arbetsuppgifternas omfång har uttalat minskat för att passa in i den förändrade arbetstiden, utan det är upp till var och en att självständigt sovra bland sina arbetsuppgifter. Följden blir att bibliotekariens tillgänglighet påverkas, eftersom bibliotekets öppettider kan komma att förändras. Samtidigt får vissa arbetsuppgifter läggas till sidan under en tid medan andra upphör helt, på grund av den tidsbrist som tjänsteförändringen skapar. Således är vår tolkning att en förändring av detta slag påverkar skolbibliotekariens tillgänglighet negativt och om organisationen inte arbetar för att återupprätta situationen kan det leda till att skolbiblioteksverksamheten inte förmår att fullfölja sitt uppdrag fullt ut.

Två verksamheter

När två verksamheter ska samsas under samma tak framkommer ganska snabbt en del för- och nackdelar som måste tas i beaktande. Vid intervjuerna nämner respondenterna de positiva effekter som integreringen ger, dels genom att ha en nära arbetskamrat inom samma fält, dels genom utökade resurser och bestånd samt större lokaler. Enligt en av våra respondenter ger det en bättre styrka när verksamheten ska utvecklas ifall man befinner sig under samma tak. Respondenternas uppfattning om de fördelar som sammanflyttningen ger bekräftas genom flera olikartade uttalanden,

men med samma innehåll. Här bör dock tilläggas att faktorer, så som förbättrade resurser, större bestånd samt större lokaler, inte alltid genererar en känsla av att allt har blivit till det bättre (Eriksson, 2000; Olmander van Erk & Wendt, 2000). Det är inte ovanligt att integreringen medför svårigheter gällande användandet av lokalerna. När det integrerade biblioteksrummet ska utformas krävs det att behoven hos både allmänheten och skolan tas i beaktande, eftersom alla besökare ska känna tillfredsställelse när de vistas i lokalerna. Utifrån våra besök på de olika bibliotek som ingår i vår undersökning anser vi att flera av biblioteken har, i det behovsanpassade biblioteksrummet, en stark styrning mot att passa framför allt folkbiblioteksanvändarna. Detta sluter vi oss till genom att konstatera att biblioteksrummen är möblerade med många och höga hyllor som fungerar som rumsavdelare och i de ytor som därmed uppstår är designade bord och stolar placerade. Detta genererar inte tillräckligt med lämpliga ytor för funktionella arbetsplatser och inbjuder inte heller till spontana mötesplatser för elevgrupper, som förmodligen inte känner behov av designade inredningar. Vi tror att skolelever har behov av inbjudande sittgrupper som skapar trevnad och lust att vistas i lokalen, både för skolarbete och avkoppling, och för att förbättra arbetsmiljön ytterligare borde antalet datorer ökas. Vi är alltså av den uppfattningen att i det integrerade biblioteket är det lätt att skolbiblioteksanvändarnas behov blir åsidosatt. En bibliotekarie uttrycker viss skepticism inför den skolbibliotekssituation som kan uppstå när de två verksamheterna flyttar samman:

Absolut, man bygger inte upp ett skolbibliotek på samma sätt som ett folkbibliotek, på skolbiblioteket är det barnen i första hand, där förlorar barnen. Titta här på lokalen [...]. Det blir lite mer stelt, fyrkantigt med folkbiblioteket.

Vi är samtidigt medvetna om att denna ekvation att svår att lösa. Alla användares behov går inte att uppfylla, dels på grund av att bibliotekslokalens yta är begränsad, dels på grund av att de ekonomiska medel som finns att tillgå aldrig är tillräckliga. Men genom våra besök på de olika biblioteken vet vi att rummet är något som personalen ständigt arbetar med för att förbättra och att detta görs genom att ständigt lyssna in användarna. Därmed finns en medvetenhet om situationen, en medvetenhet som vi anser är väsentlig för att tankar kring lämpliga förändringar ska väckas.

Men det är inte bara lokalerna som gör det integrerade biblioteket utan även de resurser som finns att tillgå är viktiga. Att prata om resurser utifrån ett ekonomiskt perspektiv, genom att konstatera att integreringen är ett organisatoriskt grepp med ekonomiska förtecken, har pågått under en tid (Hasselrot, 2001; Månsson, 2000). Att prata om ekonomiska resurser och titta på vilken påverkan dessa har på det integrerade bibliotekets personella resurser låter sig göras genom att använda sig av processmodellen. Denna visar på att ekonomi och politik styr organisationens möjligheter att utforma sig i stor eller liten skala. Dessutom kan processmodellen användas för att tydliggöra sambandet mellan ekonomi och organisationens storlek. Med detta menar vi att antalet tjänster vid det integrerade biblioteket, och det utbud av tjänstgöringstid som respektive anställd har till sitt förfogande är beroende av det ekonomiska läget. Genom vårt intervjuresultat kan vi konstatera att i en större biblioteksorganisation ges större resurser i form av personal och tjänstgöringstid, medan den mindre biblioteksorganisationen har ett mindre antal anställda, med många gånger låg tjänstgöringstid. I en större biblioteksorganisation genereras

därmed en högre grad av specifik och strukturerad tid för skolbiblioteksarbete, vilket innebär att skolbibliotekarien, på avsatt tjänstgöringstid, kan ägna sig åt moment som riktar sig direkt till skolan och dess användare. Att jämföra med det skolbiblioteksarbete som utförs i en mindre organisation där den ensamarbetande bibliotekarien, med många gånger låg tjänstgöringsgrad, sköter alla biblioteksuppgifter på egen hand. En större organisation har således förutsättningar för att göra en någorlunda tydlig tjänstgöringsfördelning mellan folk- och skolbiblioteksarbete, medan den mindre organisationen inte erbjuder dessa möjligheter i samma utsträckning. Detta är således en av integreringens nackdelar, som för den mindre organisationen ger inverkan på skolbibliotekariens tillgänglighet gentemot skolan, och enligt Hell är det ett faktum att med mindre än en halvtids skolbibliotekarietjänst på en skola kan man inte utföra ett bra arbete (Hell, 2008, s. 69). Vi kan därför konstatera att vid de integrerade bibliotek som ingår i vår undersökning, där tjänstgöringstiden ligger på fyra eller åtta timmar, inte är en bra utgångspunkt för att bibliotekarien ska kunna utföra ett bra arbete. Detta intygas av berörda bibliotekarier som uttrycker sin otillfredsställelse över känslan att aldrig hinna med:

Åtta timmar räcker inte. Det är kärvt.

Eller:

Arbetstiden räcker inte till. Nä, jag räcker inte till.

Relationer i verksamheten

Att en större skolorganisation ger fler användare som har rätt till att ta del av skolbiblioteksverksamheten innebär inte nödvändigtvis att skolbibliotekarietjänsten utformas därefter. Följden blir att arbetet med att nå ut till alla användare kräver mer tid och planering av skolbibliotekarien för att få schemat att gå ihop. Då alla respondenter vittnar om att politikerengagemanget är mindre förekommande för organisationen innebär detta att en heltäckande bild av skolbibliotekariens arbete och vad det innebär saknas på högre nivå. Därmed saknas den koppling till verksamheten som vi tror krävs för att förståelse för arbetet ska kunna utvecklas på ett fruktbart sätt. Därför ges inte heller resurser till verksamheten i den utsträckning som hade varit önskvärdt och som fullt ut motsvarar de krav som finns från politikerhåll, vilket följande citat får sammanfatta:

Ja, politikerna vill gärna att vi ska ha mycket öppet, ha föredrag, kurser men sen ger dom kanske inte alltid resurser.

I en större organisation finns det inte utrymme för att lära känna alla lärare och elever på ett mer personligt plan, då tiden inte räcker till för att överbrygga avstånden till varandra rent geografiskt sett. En mindre biblioteksorganisation, som är kopplad till en mindre skolorganisation inbjuder därmed till en naturligare närhet mellan individerna. Men denna närhet till varandra kan försvåras även i den mindre organisationen genom att skolbiblioteket har en mindre lämplig geografisk placering i förhållande till skolbyggnaden. Därmed försämras bibliotekets möjligheter att erbjuda en lättillgänglig och öppen dörr in till lokalen. I vår undersökning har vi sett att den

integrerade skolbiblioteksverksamheten inte alltid får stanna kvar i skolbyggnaden, men vi har även uppmärksammat att den integrerade miljön inte alltid är elevanpassad. När den integrerade verksamheten byggs upp kan det alltså bli på bekostnad av skolbiblioteket som rum, då den inte alltid utformas efter elevernas behov. Detta tas upp i forskning om skolbiblioteket som plats, men även i den forskning som behandlar skolbiblioteket och den pedagogiska rollen (Hell, 2008; Limberg, 2002).

Då en ensamarbetande bibliotekarie vid ett mindre bibliotek inte har samma möjligheter tidsmässigt att arbeta specifikt mot skolbiblioteksanvändarna, kan den naturliga närheten till viss del kompensera detta. Enligt Hell är det viktigt att det alltid finns en person att ställa frågor till när eleven kommer in i skolbibliotekslokalen (Hell, 2008). I vår enkätundersökning bland skolelever visar resultatet att oavsett stor eller liten organisation så uppfattar eleverna att det alltid eller oftast finns en hjälpsamt person till hands. Detta visar att den prioritering som görs på biblioteket och som framkom under intervjuerna har den önskade effekt som personalen är ute efter, det vill säga att vara tillgänglig för användarna när de besöker biblioteket. Detta uttrycks bland annat så här:

[...] vad vi prioriterar här är besökarna oavsett om det är skolbarn eller äldre. Det är besökarna som står i centrum [...] så sitter vi med något inköp så tar vi dom.

Arbetsorganisationen och skolbibliotekariens självständighet

Genom den andra frågeställningen undersöker vi ifall arbetsorganisationen på det integrerade skolbiblioteket har någon inverkan på skolbibliotekariens möjligheter att självständigt fördela arbetsuppgifterna. Om så är fallet anser vi att det är av intresse att se hur och i vilken utsträckning som denna inverkan sker.

Arbetsfördelning och förväntningar

För en skolbibliotekarie på det integrerade biblioteket är möjligheten att på ett självständigt sätt kunna planera och utföra sina arbetsuppgifter i organisationen relativt stor anser vi. Samtidigt är denna självständighet förenad med vetskapen om att det plötsligt kan uppstå en situation, som innebär att arbetet måste avbrytas för att koncentrationen behöver riktas åt annat håll. En av våra respondenter sammanfattar scenariot genom att säga:

Oftast har man flera bollar i luften samtidigt [*paus*] plötsligt händer något och så måste man ta tag i det och så blir man avbruten.

Men vi kan konstatera att situationen inte är lika påtaglig för alla bibliotekarier som ingår i vår undersökning. I en större integrerad biblioteksorganisation finns en överenskommen fördelning av arbetsuppgifter samt schemalagd tid för yttre och inre tjänst. Detta är en följd av att den större organisationen har fler anställda, vilket kräver tydliga riktlinjer angående ansvaret för de olika arbetsuppgifterna och deras utförande. För den bibliotekarie som arbetar i den mindre biblioteksorganisation ser situationen något annorlunda ut till följd av att det i vissa fall inte finns någon att dela arbetsuppgifterna med eller att övriga anställda inte har skolbibliotekarietjänst. Vi har

tidigare påtalat att de anställda i den integrerade biblioteksverksamheten arbetar gränsöverskridande, men vi vill här poängtera att detta inte innebär att alla arbetsuppgifter sköts gemensamt. Intervjuresultatet visar att det finns vissa delar av arbetet som skolbibliotekarien har ensamt ansvar för, framförallt gällande det administrativa arbetet och i undervisningssammanhang. Men vi kan konstatera att följderna av att arbeta i en mindre integrerad organisation är att avbrotten i det arbete som pågår för stunden är ofta förekommande och då det inte finns någon annan som kan gå in och avlasta blir visst arbete fördröjt. Men vi kan också konstatera att även om skolbibliotekarien i den större organisationen har ett något bättre utgångsläge, sett till arbetsorganisationen, är det tydligt att tiden inte räcker till. Detta medför att vissa arbetsuppgifter hamnar på väntelista även i den större organisationen.

Till skillnad från den större organisationen uppfattar vi att i den mindre verksamheten vilar ansvaret för att få de olika verksamhetsdelarna till att bli till en fungerande helhet på i vissa fall enbart en anställd eller i vissa fall på några få anställda. Samtidigt som vi kan se att detta leder till svårigheter gällande att kunna slutföra de olika arbetsuppgifterna i tid kan vi även se att tillgängligheten för användarna påverkas negativt. Kanske det inte blir nämnvärt märkbart i det fysiska biblioteksrummet, då vi är medvetna om att alla våra respondenter gör sitt yttersta för att här finnas till för sina användare. Däremot är vår uppfattning att ifall alltför många arbetsuppgifter ska skötas av få personal leder detta till sovrande, och resultatet blir ofta att den verksamhet som drabbas är den som riktar sig till skolbibliotekariens delaktighet i undervisningssammanhang. Detta ser vi som en naturlig följd av att de basala arbetsuppgifterna, som att erbjuda lämpliga öppettider, hålla en viss ordning i biblioteksrummet samt tillgodose användarna med ett varierat utbud, måste komma i första hand för att verksamheten ska anses som fungerande. Så även om det finns förutsättningar för självständighet i organiserandet av skolbibliotekariens arbete är den i realiteten inte särskilt stor. Blir det "tid över" när personalen på det mindre integrerade biblioteket har utfört det basala kan fokus läggas på exempelvis utökad undervisning för elever eller annan form av arbetsutveckling. Att vara mer delaktig i undervisningen är ett önskemål från alla respondenter, men den låga förekomsten av denna form av pedagogiskt arbete anses ofta vara tidsbrist.

Utifrån det faktum att respondenterna i vår undersökning har en varierande tjänstgöringsgrad på det integrerade folk- och skolbiblioteket ger detta användarna en skolbibliotekarie som arbetar mellan fyra och fyrtio timmar i veckan beroende på arbetsplats. Därmed är skolbibliotekariens förutsättningar för att vara tillgänglig starkt varierande och beroende på tjänstgöringsgrad påverkas möjligheterna för skolbibliotekarien att hinna med alla de arbetsuppgifter som det finns förväntningar på att hon eller han ska utföra. Förväntningarna skapas dels av bibliotekarien själv, men de hör också ofta nära samman med de förväntningar som finns hos användarna. Intervjuresultatet visar på att varken lärare eller elever har den bästa framförhållningen när de kommer till skolbiblioteket för att få hjälp, samtidigt som förståelsen från användarhåll inte alltid är den önskvärda när önskemålen inte kan tillgodoses med omedelbar verkan. Detta kan vara en av anledningarna till att alla våra respondenter är av den uppfattningen att det är svårt att få tiden att räcka till, oavsett organisationens storlek. Men sett till vårt intervjuresultat, handlar skolbiblioteksarbetet om ständiga prioriteringar för att få tiden att räcka till och vår tolkning är att lång erfarenhet inom skolbiblioteksverksamheten bidrar till en

utvecklad förmåga att disponera sin tid. Denna förmåga innebär bland annat att skolbibliotekarien har lärt sig att säga ”nej” eller ”du får vänta” till sina användare och resultatet genererar en känsla av tillräcklighet. Att inte alla våra respondenter nämner att de har denna känsla av tillräcklighet tror vi beror på att det behövs erfarenhet inom yrket för att lära sig att be användaren att vänta. Inte minst på grund av att skolbibliotekarieryrket är ett serviceyrke, vilket innebär att skolbibliotekarien vill göra sitt yttersta för att stå till tjänst. Dessutom ger användarnas förväntningar en möjlighet för skolbibliotekarien att visa på sin kompetens och om arbetet leder till nöjda användare innebär detta att de kommer tillbaka, vilket är ett kvitto på att ansträngningen lett till önskad effekt.

Arbetsuppgifter

I en skolbibliotekaries arbetsuppgifter ingår diverse administrativa uppgifter och en del av dem hör ihop med det pedagogiska arbete som är kännetecknande för yrkesrollen. Att den pedagogiska rollens innebörd är något som våra respondenter inte är helt på det klara med visar sig genom intervjureultatet. De har alla varierande uppfattningar om vilka arbetsuppgifter som kan kännetecknas som pedagogiska, men faktum är att de flesta av våra respondenter sysslar med liknande uppgifter oavsett om de anses vara pedagogiska eller inte.

Skolbibliotekariens pedagogiska roll är ett livaktigt forskningsområde där det bland annat påpekas att en stor del av skolbibliotekariens tid går åt till undervisning och handledning i informationssökning (Limberg, 2003). Detta är dock något som vi ställer oss aningen frågande till efter vår genomförda undersökning. Enligt vårt intervjureultat tillhör förmedling av litteratur i flertalet fall skolbibliotekariens primära arbetsuppgift. Bokprat, i större eller mindre utsträckning, genomförs på i stort sett alla de integrerade skolbibliotek som ingår i vår undersökning, och vi anser oss därmed kunna konstatera att denna del av den pedagogiska verksamheten prioriteras. Prioriteringen kan vara en följd av att våra respondenter uppger att det finns en förväntan bland lärarna att skolbibliotekarien ska stimulera till främst skönlitterär läsning. Vi tror att detta beror på att bokprat är nära förknippat med outtalade förväntningar som grundar sig i tradition, en tradition som genererar förväntningar på att det är just denna form av verksamhet som skolbiblioteket kan stå till tjänst med. Vi tror också att orsaken till att situationen på våra integrerade skolbibliotek inte motsvarar forskningsresultaten i detta avseende är en följd av den låga tjänstgöringsgrad som flera av våra respondenter har. Dessutom tror vi, sett ur ett skolbiblioteks perspektiv, att fokuseringen på bokprat kan bero på underdimensionerade och dåligt utrustade lokaler, som därmed inte lämpar sig för aktiviteter som kräver teknisk utrustning. Dock framkom under våra intervjuer att alla bibliotekarier inte är nöjda med den bokpratssituation som de befinner sig i. Grunden till detta är att dels vill vissa respondenter ges chansen att framhålla facklitteraturens främjande av skolarbetet, dels vill respondenterna ges möjlighet att förmedla en insikt om informationssökningens och källkritikens viktiga roll i dagens praktiskt pedagogiska arbetssätt i skolan. Detta är nog så viktigt med tanke på den forskning som pekar på gapet mellan den informationsmiljö som skolan och skolbiblioteket erbjuder och den snabba och föränderliga informationsmiljö som eleverna möter utanför skolan (Limberg, 1996). Det är av störst vikt att dagens elever ges verktyg för att snabbt kunna orientera sig en i den komplexa verklighet, fylld av ett stort informationsflöde, som möter dem utanför skolans fyra väggar (Gómez & Swenne,

1996). Men utifrån vårt intervjumaterial kan vi konstatera att det inte ges sådana förutsättningar för de skolelever som besöker de integrerade skolbibliotek som vi har undersökt. Enligt vårt material beror den låga förekomsten av undervisning i informationssökning på begränsningar i både tid, medel, utrustning och lokaler för skolbiblioteksverksamheten.

Måldokumentens betydelse

Måldokumentens betydelse för verksamheten är något omstridd bland våra respondenter. Vi har uppmärksammat att det inte finns riktlinjer, så kallade måldokument, för alla de integrerade verksamheter som vi har undersökt. Vi kan konstatera att en avsaknad av måldokument förekommer vid de integrerade bibliotek där organisationen har enbart en eller några få anställda och där tjänstgöringsgraden för personalen är låg. På grund av detta kan man anta att avsaknaden av måldokument beror på tidsbrist eller att personalen anser att verksamheten fungerar bra även utan styrande verksamhetsriktlinjer, men faktum är att för en del av dessa mindre organisationer förekommer heller inga måldokument på högre nivå. Detta har i vissa fall lett till en uppgivenhet hos skolbibliotekarien, som inte känner att den tid som läggs på att utveckla dokument av detta slag är betydelsefull, då ingen bryr sig ifall de finns eller inte. Vi uppfattar detta som ett skolexempel på processmodellens byråkrati- och administrationsteori, genom att en situation har uppstått till följd av problem i relationerna mellan huvudman, chef och anställd. Resultatet av relationsproblemen kan appliceras på organisationsteoretiska rön som fastställer att om de övre skikten av en organisation inte visar på betydelsen av att utarbeta tydliga mål och riktlinjer för verksamheten blir det problem. Problemen, som uppstått genom uteblivet klargörande, leder till att lokala tolkningar för verksamheten skapas (Bruzelius & Skärvad, 2008).

Men då måldokumentet är en form av verktyg för skolbibliotekariearbetet, eftersom de ger hjälp och struktur i den självständiga arbetsplaneringen, undrar vi vad som händer vid ett personalbyte. Exempelvis är det inte ovanligt att en nyutbildad bibliotekarie får sin första anställning på ett skolbibliotek och i det läget uppstår en situation där ett behov av tydliga och nedtecknade arbetsplaner skapas, annars kan problem lätt uppstå (Hell, 2008). Vi anser att det borde ligga ett ansvar hos chefen för biblioteksverksamheten att en positiv bild gällande måldokumentens betydelse förmedlas, dels för att ge struktur för den verksamma skolbibliotekarien, dels för att ge en eventuell nyanställd rimliga möjligheter att utföra ett bra arbete.

Vid vår granskning av de kommunala biblioteksplanerna förmedlar de alla en överensstämmande syn gällande skolbibliotekarien, som ska fungera som en aktiv resurs i den pedagogiska verksamheten. Denna syn konkretiseras i de lokala biblioteksplanerna genom att dessa ger en vägledning om vad som bör ingå i den pedagogiska verksamhet som skolbibliotekarien ställer till användarnas förfogande. Genom våra intervjuer framkom att en skolbibliotekarie sällan har en heltidstjänst och en del respondenter vittnar om att nyligen genomförda neddragningar i den egna tjänsten inte har inneburit att kraven på arbetsuppgifterna har förändrats i motsvarande omfattning. Vi anser att om man i biblioteksorganisationen inte visar på verksamhetens betydelse för användarna genom att exempelvis tillföra resurser till det pedagogiska arbete som måldokumentet förordar, innebär detta att skolbibliotekariens möjligheter att planera sin tid och i förlängningen vara tillgänglig

reduceras. En bibliotekarie säger uttryckligen att om tydliga måldokument finns skapas större möjligheter att påvisa arbetssituationen för arbetsgivaren. Genom detta minskar risken för att en ständig utökning av arbetsbördan inte kompenseras i samma takt och utsträckning gällande arbetstiden:

Måldokumenterna är superviktiga för arbetets förutsättningar för att bibliotekarien och andra ska se deras roll och arbetsuppgifter och därigenom kunna peka på det skrivna vid tillfällen då nya arbetsuppgifter kommer till som då måste putta undan andra ifall tiden ska räcka till.

I de kommunala skolplanerna är förekomsten av skolbibliotekets och skolbibliotekariens funktion i skolan näst intill obefintlig, och efter kritiskt granskande av sju lokala skolplaner finner vi att ett omnämnande endast förekommer i fyra av dessa. Som tidigare nämnts uppger några av de intervjuade att mycket lite tid, i vissa fall ingen tid alls, läggs på undervisning i informationsökning. Vi uppfattar att orsaken till detta är tidsbrist, men vi tror också att en bidragande orsak är att innebörden av begreppet saknas i de måldokument vi har granskat. Faktum är att genom vår sökning efter begreppet skolbibliotek och skolbibliotekarie i måldokumenterna kan vi konstatera att informationsökningens funktion som pedagogisk resurs är framträdande, men att innebörden av begreppet saknas. Att förekomsten av begreppen är relativt låg och att innebörden av dem inte tydligt framgår anser vi vara en brist som inverkar på skolbibliotekariens möjligheter att vara delaktig i undervisningssituationen. I synnerhet då forskning visar att det är av stor vikt att skolledarens attityd och förhållningssätt till skolbiblioteket och dess personal visar på den betydelse och den roll som de spelar i skolan. Detta framhålls i både nationell och internationell forskning (Limberg, 1996).

Samarbete i relation till skolbibliotekets placering

Genom den tredje frågeställningen undersöker vi ifall bibliotekets fysiska placering inverkar på samarbetsmöjligheterna mellan skolbibliotekarie och lärare. Om så är fallet anser vi att det är av intresse att se på vilket sätt denna inverkan sker.

Central placering eller ”lite utanför”

Skolbibliotekets samarbete med skolan är grunden för själva verksamheten anser vi och utifrån vårt undersökningsresultat sluter vi oss till att samarbete mellan skola och dess bibliotekarie främjas av att det finns en geografisk närhet till varandra. Men i vissa fall när folk- och skolbiblioteksverksamheterna flyttar samman kan vi se att skolbiblioteket har lyfts ut ur skolbyggnaden och placerats en bit ifrån. Beroende på hur skolbibliotekarien arbetar behöver inte detta leda till uteblivet eller mindre förekommande samarbete mellan de två parterna. Men tydligt är att det finns fler uppmärksammade hinder för samarbete i de fall då skolbiblioteket är mindre centralt placerat jämfört med en direkt placering i skolbyggnaden. Konstaterandet är grundat i vårt intervjuresultat som visar övervägande positiva omdömen från respondenterna när de pratar om sitt skolbibliotek och dess centrala placering, medan omdömena är något mindre positiva vid de skolbibliotek som har en mindre central placering. Gällande skolbibliotek med central placering upprepas vid flera tillfällen att biblioteket är ”skolans hjärta” och respondenterna upplever att när användarna naturligt passerar förbi bibliotekslokalen blir den en del av vardagen. Men vid de

skolbibliotek som inte uppfattas som centralt placerade uttrycks tankar som grundar sig i att man går miste om den naturliga närhet, som anses ha betydelse för att verksamheten ska ges goda möjligheter att integreras i skolan. En faktor som kan ses som hinder för god integrering i skolan är att längre avstånd kräver att användarna måste förflytta sig längre sträckor för att nå skolbiblioteket. Detta medför i de flesta fall ”skor av” eller ”skor på”, vilket kan bidra till att uppfattningen om ett lättillgängligt skolbibliotek uteblir. Men de respondenter som arbetar på ett skolbibliotek utan central placering har lärt sig att mentalt överbrygga avståndet och de ser oftast på situationen från den ljusa sidan, vilket blir tydligt i följande citat:

Det är inget större avstånd mellan byggnaderna men skor på krävs och biblioteket kommer aldrig att bli skolans hjärta. Hjärtat är lite utanför [...]

Att avståndet inte behöver vara ett problem stöds av eleverna, som har en positiv inställning till placeringen av sitt skolbibliotek. Detta blir tydligt i vårt resultat från enkätundersökningen. Bland de deltagande skoleleverna svarade en överväldigande majoritet, 98 procent, att de upplever att bibliotek ligger ”lagom nära”, även i de fall när de intervjuade skolbibliotekarierna uppgav att de var mindre nöjda med placeringen. Vår tolkning är att eleverna inte är lika beroende av placeringen, eftersom de tillämpar en snävare referensram samtidigt som de troligtvis aldrig har funderat över en annan placering än den nuvarande. Anledningen till detta tror vi är att de har vant sig vid placeringen och att de därmed ser den som naturlig och bra.

Samarbete och dess förutsättningar

Enligt vårt intervjuresultat är en bidragande orsak till uppkomsten av samarbete mellan lärare och skolbibliotekarie att parterna har hittat varandra som kolleger i det gemensamma litteraturintresset. Vi tolkar detta som att gemensamma intressen och personkemi kan vara viktiga faktorer att ta fasta på i etablerandet av ett samarbete. Dessutom kan en central placering av skolbibliotekslokalen ge ökad positiv inverkan på möjligheterna att utveckla detta samarbete. Att den centrala placeringen uppfattas som betydande är en följd av att respondenterna upplever att spontan kontakt med lärare bidrar till ökad kontaktyta. Är skolbiblioteket centralt placerat innebär det att bibliotekarie och lärare stöter på varandra i skolans korridorer, men även att de kan skapa kontakt genom att de delar fikarum. En mindre formell kontaktyta ger fördel för utvecklande av samarbete (Gómez & Swenne, 1996). Detta tas även upp i vissa lokala biblioteksplaner där en mindre formell kontaktyta antas vara en god förutsättning för att ett gränsöverskridande samarbete ska kunna etableras.

Undersökningsmaterialet visar att samarbete främst sker med undervisande lärare i de lägre stadierna och att samarbete med lärare i de senare årskurserna främst utvecklas med lärare som undervisar i ämnena svenska och samhällsorienterande ämnen (SO). Anledningen till att det är dessa ämneslärare som på de högre stadierna utvecklar ett samarbete med skolbibliotekarien, kan vara att parterna uppfattar sig som kolleger inom samma ämnesfack, det vill säga litteraturen och dess betydelse för undervisningen i ämnena förenar. Sett utifrån respondenternas utsagor vid intervjuerna är vi av den uppfattningen att anledningen till att samarbete med lärare på de lägre stadierna är mest frekvent beror på att dessa lärare har en stor del av sin arbetstid förlagd i en och samma klass. Vi tror också att en bidragande orsak är att undervisningen på de lägre stadierna inte berörs i lika stor utsträckning som i de

högre stadierna av att skolans måluppfyllelse ska leda till betygssättning. Således innebär dessa faktorer att lärarna på de lägre stadierna ges större utrymme för flexibilitet i planeringen av undervisningen, vilket borde bidra till goda förutsättningar för att hitta lämpliga tider och arbetsområden som passar för samarbete. Men det finns förhoppningar från skolbibliotekariehåll att även de lärare som i dagsläget är mindre framträdande som samarbetspartners ska kunna lockas med. Önskvärt är att lärare inom de naturorienterade och estetiskt inriktade ämnena ska få insikt i att skolbibliotekariens kompetens kan nyttjas även inom dessa fält. Men som en respondent uttrycker det:

Då krävs att även dom lärarna ser att bibliotekarien har mycket att ge.

Dock finns en medvetenhet om att förutsättningar för att samarbete ska uppstå och kunna utvecklas är beroende av att intresse finns hos båda parter. Det är också väsentligt att det revirtänk som finns både inom skol- och biblioteksvärlden kan överbryggas och vändas till något positivt. Därför fortsätter respondenten:

Såklart får man då vara mer aktiv själv och visa vad man kan göra [...] det finns revirtänkande men om man kan gå förbi detta växer båda i sitt yrke och samarbetet kan förbättras.

Enligt en tidigare refererad utsaga kan vi konstatera att med synen på lärprocessen, i kombination med den ständigt föränderliga tekniken, är förhoppningen att alla lärare ska se potentialen hos skolbibliotekarien (Olmänder van Erk & Wendt, 2000). Vårt empiriska material visar att det ännu är en bit kvar till ett infriande av denna förhoppning, men vi ser det som väsentligt att skolbibliotekarien fortsätter sitt arbete med att skapa kontakter med lärare för att därigenom visa på sin kompetens. För att åskådliggöra den situation som uppkommer när skolbibliotekarien arbetar för att skapa kontakter med lärare kan processmodellen användas. Vi syftar då till den del som behandlar de ständiga, samhällsliga processer som påverkar organisationen. Användbara processer är i detta fall dels kommunikationsmöjligheter, dels initiativ och relationer från olika grupper. Dessa är applicerbara på alla element i modellen, men vi vill framhålla deras funktion i arbetet med att skapa ett fungerande samarbete mellan de två elementen anställd och användare. Just det faktum att processerna benämns som ständiga tycker vi tydliggör att uppnått samarbete mellan anställd och användare aldrig kan uppfattas som konstant. Vi uppfattar i stället att den relation som uppstår till följd av samarbete mellan de två elementen alltid behöver ny näring, för att den ska vara livgivande och fortgående.

Skolbibliotekarien i undervisningen

Kännetecknande för biblioteket är dess användningsområden som inspiration och kunskapsbank, men detta till trots spelar skolbibliotekarier ofta en diffus roll i undervisningen på grundskolan (Kühne, 1993). Enligt vår enkätundersökning uppger eleverna att de besöker biblioteket alltifrån varje dag till ett par gånger i månaden. Dessa besök innebär främst att de lånar böcker som de läser både hemma och i skolan, men vissa uppger också att de lånar böcker som ska användas i skolarbetet. Men att de oftast går själva till biblioteket för att låna material till sitt skolarbete blir tydligt genom att endast 5 av 116 elever uppger att de besöker biblioteket i sällskap med lärare eller för undervisning. Resultatet pekar på att biblioteket som inspiration och kunskapsbank endast är giltigt för en del elever. Att skolbibliotekarien spelar en

diffus roll i undervisningen kan ställas i relation till ett annat enkätresultat som visar att 26 procent av eleverna uppger att bibliotekarien aldrig är närvarande i klassrummet, medan 55 procent säger att i klassrummet träffar de bibliotekarien en gång per termin. En anledning till att bibliotekarien inte besöker klassrummet mer frekvent kan bero på en traditionell syn där skolbibliotekarien uppfattas som en person som är hårt knuten till biblioteksrummet. Sett utifrån tradition skulle detta även ge en förklaring till varför bokprat tillhör den arbetsuppgift som är mest förekommande i undervisningssammanhang. Ifall bibliotekarien uppfattas som hårt knuten till bibliotekslokalen blir följden att även aktiviteterna, som av tradition anses ha anknytning till biblioteket som fysisk plats, inte ges möjlighet att flytta ut. En annan anledning till att klassrummet inte besöks särskilt ofta kan helt enkelt vara att bibliotekarien inte kan lämna biblioteket obehövat eller stänga det, eftersom bemanningen inte alltid räcker till för att motsvara kravet på öppettider. Men den pedagogiska rollen behöver inte uppfattas som diffus bara för att skolbibliotekarien inte uppges vara ständigt närvarande i klassrummet. Flera av våra respondenter vittnar om att uteblivet deltagande i klassrummet kompenseras av att eleverna i stället ges tillfälle att vara i bibliotekslokalen för undervisning. Detta är dessutom en situation som av flera respondenter ses som mer naturlig, då det är i biblioteket som materialet finns. Men det kan också hänga ihop med att skolbibliotekarien inte känner sig fullt ut bekväm när undervisning sker i klassrummet.

Som vi tidigare nämnt kan vi se att i de verksamheter vi undersökt uppfattas skolbibliotekarierollen främst som läsfrämjare medan rollen som deltagande part i undervisningssammanhang inte är en ledande arbetsuppgift. Vi kan se att det finns intentioner hos bibliotekarien att ägna sin tid åt uppgifter som relaterar till undervisning och samarbete med lärare även om endast få måldokument visar på betydelsen av samarbete. Följden blir att skolbibliotekariens pedagogiska roll inte fullt ut ges ett erkännande då kunskaper i informationsökning och litteraturkännedom inte utnyttjas på ett fullgott och effektivt sätt. Denna problematik diskuterades redan på 1990-talet (Kühne, 1993, s. 13), men uppfattningen om att skolbibliotekarien måste kämpa för sin existens är aktuell även på 2010-talet, enligt en tidigare presenterad utsaga från en av våra respondenter. Detta underbyggs genom den magisteruppsats som i analysen återger att vid granskningen av skolplaner är avsaknaden av ordet skolbibliotekarie stor. Till en början såg författarna detta som ett faktum att inte lägga så stor vikt vid, men vid närmre eftertanke insåg de att avsaknaden av ordet resulterade i att skolbibliotekariens roll gavs uttryck i att vara ”osynlig” (Ejiofor & Sjöberg, 2006, s. 71). Enligt författarna kännetecknas den osynliga rollen av att skolbibliotekarien upplever en form av utanförskap, som i Loertschers taxonomi representeras av nivå 1 och 2, där skolbibliotekarien endast anses vara ansvarig för en lagerlokal (se s. 29). Detta utanförskap kan relateras till de resultat vi fann genom vår egen granskning av skolplaner. Vi blev varse att begreppen skolbibliotek och skolbibliotekarie endast förekommer i anslutning till formuleringar som ”främjare av läsning” och ”främjare av skrivande”. Däremot pekar innehållet i framförallt de lokala måldokumenterna för biblioteken mot ett tydliggörande av skolbibliotekets och skolbibliotekariens kompetens. Vi anser att detta indirekt tyder på att önskemålen från skolbibliotekarien är att ingå i de högre nivåerna i Loertschers taxonomi. Om innehållet i planerna realiserar innebär det att skolbibliotekarierna intar en allt annat än osynlig roll i skolan. I intervjuresultatet ser vi dock att måldokumenterna har lite av en sekundär roll och att bibliotekarien har lärt sig att klara

sig på egen hand utifrån erfarenhet och/eller stöd från kollega inom samma verksamhet. Erfarenheter och stöd är viktiga komponenter när skolbiblioteksverksamheten ska skapas och utvecklas för att bli till en fungerande helhet. Detta kan sammanfattas genom följande citat av en av våra respondenter:

Tycker att mycket är upp till personerna som jobbar på biblioteket [...] vad de har för ambitioner. Det är då man kan åstadkomma något.

Slutsatser

Syftet med vår undersökning har varit att granska vad en integrering innebär för skolbibliotekariens möjligheter att vara tillgänglig för användarna. I arbetet med detta har vi fokuserat på biblioteksorganisationens utformning, måldokumentens betydelse, graden av självständighet för skolbibliotekarien i den integrerade arbetsorganisationen samt samarbetet med lärarna.

Biblioteksorganisationens utformning

Efter genomförd undersökning är vi av den uppfattningen att biblioteksorganisationens utformning på det integrerade folk- och skolbiblioteket har inverkan på skolbibliotekariens tillgänglighet för användarna i både positiv och negativ bemärkelse. En tillgänglighetsaspekt som är av det positiva slaget är att det integrerade biblioteket skapar möjligheter till förändring och förbättring i skolbiblioteksverksamheten genom att den ger ökade resurser ur personell och ekonomisk synvinkel. Detta genererar arbetskamrater som kan hjälpa och stötta skolbibliotekarien i det dagliga arbetet. Dessutom ger integreringen tillgång till större lokaler med plats för ökat bokbestånd samt tillgång till övrigt material som ska tillgodose skolans behov.

Men i flera av de integrerade organisationerna är det Barn- och utbildningsförvaltningen, alltså den förvaltning som har ansvar för skolverksamheten, som också har ansvar för skolbiblioteksverksamheten. Uppfattningen bland de yrkesverksamma är att denna förvaltning inte har tillräcklig kunskap om och insikt i vad skolbiblioteksverksamheten kan bidra med till skolan och därmed inte skapar fullgoda förutsättningar för bland annat tillräcklig tjänstgöringstid. Detta kan leda till en situation där skolbiblioteket inte ges tillräckliga resurser för att kunna utföra sitt uppdrag på ett tillfredsställande sätt och därmed försämras tillgängligheten. En annan vanlig situation är att rektor, som är kopplingen mellan förvaltning och skolbibliotek, är tämligen osynlig i den dagliga skolbiblioteksverksamheten. Detta bidrar till att rektor inte har tillräcklig insyn i verksamheten och därmed inte kan agera med tillräcklig tydlighet för en ökad integrering av skolbiblioteket i skolverksamheten. En faktor som ger indirekt inverkan på tillgängligheten.

Vi kan se att större respektive mindre organisationer ger olika inverkan på skolbibliotekariens tillgänglighet och att det är främst i den mindre organisationen som integreringen kan uppfattas ha en negativ inverkan på skolbiblioteksverksamheten. Anledningen till detta är att tjänstgörande bibliotekarie/r engageras i båda biblioteksverksamheterna, vilket innebär att arbetssituationen inte får en samlad kraft inom ett verksamhetsfält, utan att tid och personella resurser

måste delas. I den större organisationen ges negativ inverkan på tillgängligheten till följd av att även användarna ingår i en större organisation, vilket bidrar till att det ställs högre krav på skolbibliotekarien i skapandet av kontakter med elever och lärare. Detta skapar större klyftor mellan lärare och skolbibliotekarie då personalen visar på en tendens till att hålla sig till ”de egna”. I den mindre organisation skapas däremot en mindre formell kontaktyta mellan skola och bibliotek genom att skolbibliotekarien är mer naturligt hänvisad till övrig personal på skolan.

Måldokumentens betydelse

Vår slutsats är att måldokumentet på högre nivå inte har någon större betydelse för en fungerande verksamhet mellan skolbibliotek och skola. Vi tror att det hade sett annorlunda ut ifall måldokumentet hade varit mer utförliga i sin beskrivning av skolbiblioteksarbetets innebörd och innehåll, men även ifall de hade utförts i samarbete mellan olika närarbetande parter på olika organisationsnivåer. Vi tror att bristen på bra och tydliga måldokument har inneburit att flertalet skolbibliotekarier har fått lära sig att arbeta mer eller mindre utan dem och därför inte ser dem som nödvändiga och med många års erfarenhet är behovet av det stöd som ett måldokument kan ge inte lika stort.

Däremot är uppfattningen om de lokala måldokumentens betydelse delad utifrån faktorer som personlig uppfattning men även direktiv och sätt att behandla måldokument på huvudmannanivå. Vi ser dock tydligt att skolans och bibliotekens dokument gällande skolbiblioteksverksamheten inte alltid överensstämmer i uppfattningen om de resurser och den kompetens som skolbiblioteket har. Detta anser vi vara en anledning till att skolbibliotekets tillgänglighet i undervisningen många gånger är högst tillfällig och att en integrering i den är svår att uppnå.

Arbetsorganisationen

Vi uppfattar tillgängligheten som ett honnörsord för alla våra respondenter, då de hela tiden har användarnas behov i fokus. Vi har sett att faktorer som har negativ inverkan på tillgängligheten är otillräckliga personella resurser i form av ner- och/eller indragna tjänster. När skolbiblioteket integreras med folkbiblioteket anser vi att gamla traditioner om vad ett bibliotek är kvarhålls, vilket förhindrar att skolbiblioteket utvecklas till att bli en modern arbetsplats för eleverna. Detta grundar vi i det faktum att fokus läggs på förmedling av skönlitteratur och skolbiblioteket ges inte tillräckligt utrymme för att utveckla en egen profil.

Undersökningen visar att skolans förväntningar på skolbibliotekarien är att denna ska ge användarna tillgång till eftersökt material och i undervisningssammanhang främst fungera som bokpratare. Detta tolkar vi som att skolbibliotekariernas kompetens inte nyttjas till fullo och en bidragande orsak till detta är rektorernas oförmåga att se potentialen i verksamheten genom ett i många fall uteblivet engagemang. Vi tror även att skolbibliotekariernas osynlighet i undervisningen inte enbart beror på ett outvecklat samarbete med lärare, utan även på att skolbibliotekarierna inte är tillräckligt bra på att sälja in sig. Vi förstår att detta många gånger handlar om tidsbrist, men vi tror också att det krävs en tillfälligt intensifierad arbetsperiod när skolbibliotekarien visar vad skolbiblioteket har att erbjuda.

Samarbete med lärarna

Vi uppfattar att skolbibliotekariens samarbete med lärare påverkas av bibliotekets geografiska placering, eftersom en placering av skolbiblioteket i en separat byggnad försvårar samarbete. Men avgörande är dock parternas vilja att utbyta tjänster och det är inom området bokprat, där skolbibliotekarien i det närmaste för given, som det finns en etablerad vilja att samarbeta. Att bokprata är så vedertaget och självklart att det inte verkar uppfattas av lärare som en utvecklingsbar resurs, som även kan innefatta förmedlande av facklitteratur. På grund av stor fokusering kring bokprat som pedagogisk uppgift kommer skolbibliotekariens andra kompetenser i skymundan, kompetenser som vi uppfattar att lärare ännu inte fullt ut insett. Detta visar att forskning från 1990-talet fortfarande är giltig i många delar och att målet att elever och lärare skall se på biblioteket som ett arbetsverktyg, något som berikar undervisningen och lärandet, fortfarande inte har slagit igenom fullt ut.

Skolbibliotekariens tillgänglighet hindras till viss del genom att arbetet med informationssökning inte har blivit en vardaglig och naturlig verksamhet. Men det är först när eleverna har tillgodogjort sig informationskompetens som arbetsverktyg som tillgängligheten kan fungera fullt ut, eftersom ett bibliotek inte är fysiskt tillgängligt dygnet runt. Bokprat och läsfrämjande ska inte förringas men resurser måste tilldelas skolbibliotekarien för att lösgöra tid för undervisning i informationssökning. Frågan är komplex eftersom det kan finnas revirtänkande kring arbetsuppgiften och då vissa skolor har IKT- pedagog kan den ses som en del av lärarrollen. För att överbrygga denna problematik är måldokument i form av arbetsbeskrivning och verksamhetsmål av stor vikt.

Delarnas inbördes relation

De fyra olika faktorer som har fokus i denna uppsats har en inbördes relation, vilket innehållsmässigt har medfört viss överlappning dem emellan. Tydligt är att utformningen av organisationen och dess eventuellt skrivna måldokument står i relation till graden av självständighet i hur arbetet i den direkta verksamheten organiseras av respektive bibliotekarie. Dessa delar har i olika omfattning betydelse för om och hur samarbete med lärare förekommer. Alla delar skapar tillsammans en relation som inverkar på de tillgänglighetsaspekter i skolbibliotekariens roll som har betydelse för förutsättningen att finnas till.

Vi har sett att den del som i stor utsträckning påverkar skolbibliotekariens fysiska tillgänglighet är den integrerade biblioteksorganisationens utformning. Detta sluter vi oss till eftersom en positiv följd av integreringen innebär utökade öppettider och mer personal genom att även organisationens folkbibliotekarier finns tillgängliga i det fysiska biblioteket. Men en integrering kan även innebära att en bibliotekarie ska sköta hela verksamheten på egen hand och därigenom påverkas den fysiska tillgängligheten negativt.

Men den del som påverkar skolbibliotekariens tillgänglighet i undervisningen är i högsta grad samarbetet med lärarna. För att detta samarbete inte ska bestå av främst bokprat utan även innehålla undervisning i digitala medier uppmanar vi till fortsatt arbete med att finna samarbetsformer med lärarna. Vi uppmanar också rektor att i

större utsträckning arbeta för att främja denna form av integrering för att alla lärare ska ta del av den potential som skolbiblioteket har.

Vidare forskning

Kombinerade folk- och skolbibliotek uppstod för närmre ett sekel sedan. Dessa har efterhand utvecklats till så kallade integrerade bibliotek där de två verksamheterna byggs upp från grunden utifrån vissa gemensamma mål. I dagsläget är integreringen en vanligt förekommande organisationsform, men trots detta är forskning inom området eftersatt. Självklart är därför att mer forskning kring integreringen som organisationsform är betydelsefull för utvecklingen av biblioteket, bland annat genom att fokusera forskningen kring hur folk- respektive skolbiblioteksverksamheterna påverkas av integreringen. Detta kan med fördel göras utifrån det perspektiv som vi har valt, nämligen skolbibliotekariens, men önskvärt är att även utgå ifrån exempelvis folkbibliotekariers, folkbiblioteksanvändares, lärares, rektorers och politikernas perspektiv.

I vår uppsats har vi gjort en mindre undersökning gällande skolelevernars syn på sitt integrerade bibliotek, men vi ser det som väsentligt att även denna del blir föremål för vidare forskning. Det är viktigt att belysa den uppfattning som skoleleverna har eftersom eleverna är de användare som har central information om hur de upplever att den faktiska verksamheten motsvarar deras behov, men även vad som borde förändras för att den ska göra det. En viktig del i detta är att dessutom forska vidare kring skolledarens betydelse för en ökad integrering av skolbiblioteksverksamheten i undervisningen. Vill vi ha ett skolbibliotek som fungerar som lagerlokal eller vill vi att verksamheten ska vara en accepterad resurs i undervisningssammanhang?

Litteraturförteckning

Abrahamsson, Bengt (2000). *Organisationsteori. Moderna och klassiska perspektiv*. Lund, Studentlitteratur.

Bergström, Göran & Boréus, Kristina (2005). *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. (red). 2:a uppl. Lund, Studentlitteratur.

Bibliotekslagen, SFS (1996:1596). Hämtad 7 april, 2010.

Tillgänglig på:

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1996:1596>

Bonniers svenska ordbok (2006). 9:e uppl. Stockholm, Albert Bonniers Förlag AB.

Bruzelius, Lars H. & Skärvad, Per-Hugo (2008). *Integrerad organisationslära*. 9:e uppl. Lund, Studentlitteratur.

Den nya skollagen. För kunskap, valfrihet och trygghet (U2009/7188/S). Hämtad 24 mars, 2010.

Tillgänglig på: <http://www.regeringen.se/sb/d/12022>

Eggeby, Eva & Söderberg, Johan (1999). *Kvantitativa metoder*. Lund, Studentlitteratur.

Eriksson, Iréne (2000). Att flytta samman. Det integrerade folk- och skolbiblioteks möjligheter och problem. *Barn & Kultur*, nr 4-5. Lund, BTJ Förlag.

Eriksson, Marie & Jonth, Britt-Marie (2002). *Integrerade folk- och skolbibliotek. En studie av två tänkbara organisationer*. Magisteruppsats vid Högskolan i Borås/Institutionen för Biblioteks- och informationsvetenskap. 2002:28.

Ejiofor, Emma & Paulina, Sjöberg (2006). *Skolbibliotekarien. Image – Profil – Identitet*. Magisteruppsats vid Lunds universitet/Institutionen för Biblioteks- och informationsvetenskap. 2006:6.

Fröjmark, Elin & Knutsson, Sally (2005). *Faktorer för framgång. En studie av grundskolebibliotek och hur de kan integreras i undervisningen*. Magisteruppsats vid Lunds universitet/Institutionen för Biblioteks- och informationsvetenskap. 2005:9.

Gómez, Elsa & Swenne, Margareta (1996). *Aktivt lärande med skolbibliotek. Idéer och metoder för lärare och bibliotekspersonal i grundskolan*. Lund, BTJ Förlag.

Grundskoleförordningen, SFS (1994:1194). Hämtad 7 april, 2010.

Tillgänglig på:

<http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1994:1194>

Hasselrot, Titti (2001). *ALLAS BIBLIOTEK. En idébok om att integrera bibliotek*. Stockholm, Skolverket och Statens Kulturråd.

Hasselrot, Titti (2002). *Viljan att lära*. Lund, BTJ Förlag.

Hell, Maud (2008). *Utveckla skolbiblioteket! Att starta och driva en bra verksamhet*. Lund, BTJ Förlag.

I nöd och lust. En metodutredning om integrerade folk- och skolbibliotek (1991). Stockholm, Statens kulturråd.

Kuhlthau, Carol Collier (2006). *Informationssökningsprocessen. En lärande process med lärare och bibliotekarier i samverkan med elevens informationskompetens i fokus*; översättning och bearbetning till svenska förhållanden av Annika Aringer och Marianne Auby. Lund, BTJ Förlag.

Kuhlthau, Carol (2004). *Seeking meaning. A process approach to library and information service*. 2nd ed. Westport, Libraries Unlimited.

Kühne, Brigitte (1993). *Biblioteket – skolans hjärna? Skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*. Stockholm, Almqvist & Wiksell International.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. 2:a uppl. Lund, Studentlitteratur.

Limberg, Louise (1996). *Skolbiblioteksmodeller. Utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län*. Borås. Valfrid.

Limberg, Louise (2003). *Skolbibliotekets pedagogiska roll. En kunskapsöversikt*. Stockholm, Statens skolverk: Fritze.

Limberg, Louise & Folkesson, Lena (2006). *Undervisning i informationssökning. Slutrapport från projektet Informationssökning, didaktik och lärande (IDOL)*. Borås, Valfrid.

Limberg, Louise; Hultgren, Frances & Jarneving, Bo (2002). *Informationssökning och lärande. En forskningsöversikt*. Stockholm, Skolverket, Liber.

Loertscher, David V. (2000). *Taxonomies of the School Library Media Program*. 2nd ed. Salt Lake City, UT, Hi Willow Research & Publishing.

Molinder, Malin & Rodman, Lena (2006). *Lärare och skolbibliotekarie - ett udda par som bör dra jämnt. En studie i samarbete med en högstadieskola*. Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan i Borås. 2006:24.

Månsson, Agneta (2000). Integrera bibliotek i en ny tid. *Barn & Kultur*, nr 4-5. Lund, BTJ Förlag.

Nationalencyklopedin (1995). Band 18. Höganäs, Bra Böcker.

Olmander van Erk, Ingrid & Wendt Olle (2000). Folk- och skolbibliotek - samlokaliserade och/ eller integrerade - ett omöjligt uppdrag? *Barn & Kultur*, nr 4-5. Lund, BTJ Förlag.

Region Skåne (2010). *Integrerade folk- och skolbibliotek*. Hämtad 24 mars, 2010. Tillgänglig på: <http://www.skane.se/templates/Page.aspx?id=6064>

Skolbibliotek 2008. Stockholm, Statens kulturråd. Tillgänglig på: <http://www.kulturradet.se/sv/publikationer/>

Skolbiblioteken i Sverige. Kartläggning, analys och probleminventering (1999). Stockholm, Statens kulturråd.

Skollag, SFS (1985:1100). Hämtad 7 april, 2010. Tillgänglig på: <http://www.riksdagen.se/webbnav/index.aspx?nid=3911&bet=1985:1100> samt ytterligare kommentarer på (<http://www.regeringen.se/sb/d/3372>).

Skolverkets lägesbedömning 2006. Förskola, skola och vuxenutbildning. Rapport 288:2006. Stockholm. Fritzes. Tillgänglig som pdf på: <http://www.skolverket.se/sb/d/193/url/>

Skolverket, Utbildningsinspektion i Kristianstads kommun, Önnestads skola, Dnr 53-2006:3213. Hämtad 7 april, 2010. Tillgänglig som pdf på: http://www.buf.kristianstad.se/onnestad/dokument/Skolverket_Inspektionsrapport_Onnestads_skola.pdf

Språkrum. Ett utvecklingsprojekt för skolbiblioteken och skolans kreativa språkmiljö (2000). *Ge rum för språket!* Stockholm. Skolverket.

Trost, Jan (2007). *Enkätboken*. Lund, Studentlitteratur.

Unescos skolbiblioteksmanifest 1999. Bilaga 3. Tillgänglig på: http://www.jarfalla.se/upload/Politik/Utbildning_kultur_fritid/

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuplan för skolbibliotekarier

(beräknad tid är cirka 1 timme)

Biblioteksorganisationens utformning

1. Hur många personer arbetar på din arbetsplats?
 - a. Hur många av dessa är skolbibliotekarier?
 - b. Finns annan personal knuten till skolbiblioteket och i så fall i vilken funktion?
2. Vem är din arbetsgivare?
 - a. Hur ser kontakten mellan er ut?
 - b. Hur skulle du vilja att kontakten ser ut?
3. Vem är din arbetsledare?
 - a. Hur ser kontakten ut mellan er?
 - b. Hur skulle du vilja att den ser ut?
4. Vilka är fördelarna med att skolbiblioteket finns under samma tak som folkbiblioteket?
5. Vilka är nackdelarna med att skolbiblioteket finns under samma tak som folkbiblioteket?
6. Tycker du att politikerna visar engagemang i bibliotekets verksamhet?

Måldokumentens betydelse för tillgängligheten

1. Känner du till innehållet i måldokumentet för ditt skolbibliotek?
2. Har du själv varit med om att utforma måldokumentet?
3. Vilken inverkan har innehållet i måldokumentet för förutsättningarna för ditt arbete?
4. Har ni utvecklat egna mål uppsatta på arbetsplatsen och i så fall vilka?
5. Har du individuella mål och i så fall vilka?

Arbetsorganisationen och dess arbetsuppgifter

1. Hur lång erfarenhet har du av arbete inom skolbiblioteksverksamheten?
2. Hur ser du på din arbetssituation gällande arbetsfördelningen mellan:
 - a. administrativt skolbiblioteksarbete
 - b. arbete som direkt relaterar till undervisning
 - c. arbete i disk vid ut- och inlåning
 - d. folkbiblioteksarbete
3. Tycker du att din arbetstid gör att du räcker till för de olika arbetsuppgifterna?
 - a. Hur skulle du vilja att det ser ut?
4. Samarbetar du med folkbibliotekarien inom några områden?
 - a. Hur ser detta samarbete ut?
5. Vilka förväntningar finns på dig som skolbibliotekarie och hur tycker du att du motsvarar dem?
 - a. av dig själv
 - b. av dina kolleger
 - c. av lärarna
 - d. av eleverna
6. Gör du en prioritering mellan de olika gruppernas förväntningar och hur ser den då ut?
7. Hur tror du att skolledningen uppfattar ditt arbete?
8. Är du delaktig i något av skolans arbetslag?
 - a. Vad innebär denna delaktighet för dig?
 - b. Vilken uppfattning har du om din möjlighet till delaktighet?

Samarbetet med lärarna

1. Vad tycker du om skolbibliotekets geografiska placering?
 - a. Vilka fördelar/nackdelar ser du med placeringen?
2. Hur sker kontakten mellan dig och lärarna?
3. Vilka lärare samarbetar du med och vilken är anledningen till att det är just dessa?
4. Vilka årskurser arbetar du främst i och vilken är anledningen till detta?
5. Vilka är dina pedagogiska arbetsuppgifter?
6. I vilken utsträckning är du delaktig i undervisningen?
7. Använder du dig av biblioteksrummet som undervisningsplats och i så fall i vilken utsträckning?
8. I hur stor utsträckning används klassrummet som undervisningsplats?
 - a. Brukar du stanna kvar i klassrummet när du har gjort din del av det pedagogiska arbetet?
9. Använder du dig av några digitala medier i ditt pedagogiska arbete och i så fall vilka?
10. Hur tycker du att det optimala samarbetet mellan lärare och bibliotekarier ska se ut och hur når man dit?

Bilaga 2

Enkätfrågor –

till elever på skolor med integrerat skolbibliotek

När du besvarar frågorna ska du ringa in det alternativ som bäst motsvarar det du tycker!

1. Hur ofta är du på biblioteket?

Varje dag
2-3 gånger per vecka
Högst 1 gång per vecka
1-2 gånger per månad
Aldrig

2. Vad gör du på biblioteket? (flera alternativ kan ringas in)

Lånar böcker för att läsa hemma
Lånar böcker för att läsa i skolan
Går dit med läraren
Får undervisning av skolbibliotekarien
Hittar en lugn och avskild plats under skoltid
Pratar med skolbibliotekarien
Frågar skolbibliotekarien om hjälp om en skoluppgift
Träffar kompisar
Annat?

3. Tycker du att biblioteket ligger lagom nära din skola?

Ja, det ligger bra där det ligger
Nej, det ligger för långt bort

4. Finns det en bibliotekarie som hjälper dig när du besöker biblioteket?

Alltid
Oftast
Sällan
Aldrig

5. Hur ofta är bibliotekarien med dig och din klass i klassrummet?

En gång i veckan
En gång i månaden
En gång per termin
Aldrig

Tack för din medverkan!

Bilaga 3

Elektroniska brev –

utsända till ett flertal integrerade skolbibliotek i Skåne.

Brev 1:

Hej!

Vi är två studenter på ABM-utbildningen med inriktning Biblioteks och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Vi skall under våren 2010 skriva vår avslutande masteruppsats, där vi är intresserade av att undersöka den skolbiblioteksverksamhet som är integrerad med folkbibliotek.

Vi vill därför komma i kontakt med de skolbibliotek som integrerats under de senaste fem till tio åren för att kunna genomföra intervjuer i vår empiriska studie.

Vi är väldigt tacksamma för ett snabbt svar på detta mail för att vi skall kunna gå vidare och utveckla en mer personlig kontakt.

Passar ert bibliotek in i vår beskrivning men ni har frågor eller funderingar, vars svar inte framkommer här, är ni välkomna att kontakta oss.

Tack på förhand!

Cecilia Hemby
XXXXXXXXXX

Ulrica Sjöström
XXXXXXXXXX

Brev 2:

Hej!

Vi är två studenter på ABM-utbildningen med inriktning Biblioteks och informationsvetenskap vid Lunds universitet.

Vi skall under våren 2010 skriva vår avslutande masteruppsats, där vi är intresserade av att undersöka den skolbiblioteksverksamhet som är integrerad med folkbibliotek.

Vi vill därför komma i kontakt med de skolbibliotek som är integrerade för att genomföra intervjuer i vår empiriska studie.

Vi är väldigt tacksamma för ett snabbt svar på detta mail för att vi skall kunna gå vidare och utveckla en mer personlig kontakt.

Om Ni är intresserade av att delta men har frågor eller funderingar, vars svar inte framkommer här, är ni välkomna att kontakta oss.

Tack på förhand!

Cecilia Hemby och Ulrica Sjöström
XXXXXXXXXX

Brev 3:

Hej!

Nu börjar det bli dags för vårt besök och intervju!

Den beräknade tiden för själva intervjun är ca 1 timme, men räkna med minst 45 minuter.

Vi kommer att använda bandspelare men om man av någon anledning inte vill bli bandad så är vi villiga att anteckna, men då är det säkrast att lägga till lite tid. Vi kommer att vara närvarande båda två under intervjun.

Vi kommer att ha en bakgrundshistorik om orten, skolan och biblioteket i vår studie men när vi sammanställer och analyserar materialet i texten är Ni självklart anonyma.

Vi har också för avsikt att göra en enkätundersökning bland eleverna och därför vill vi ha kontakt med en lärare som har samarbete eller kontakt med skolbiblioteket. Vi tar därför tacksamt emot namn, telefonnummer och/eller mailadress till vederbörande. Enkätundersökningen gör vi antingen före eller efter intervjun, beroende på tid och lämplighet.

Har Du/Ni några frågor så maila eller ring!

Vi ser fram emot att träffa Er och besöka Ert bibliotek!

Vänliga hälsningar

Cecilia Hemby och Ulrica Sjöström

XXXXXXXX